New York

America

Schwed

1879

99

Hey

Berl

Marie

Kolberg

Schwer

Hirsch

Carlo

Maria

~~ד' הרבנית ... ~~

Михель Рабиновичъ

בס"ד הרבנית יוכבד ריוק והחתן חיים

אליעזר ... קטן ... הראל

1879 года

Марiамполь

5 + Вильно

Вильно городъ

בס"ד הרבה ויהר ... ערק

5

50
25

# כתב יושר

מאת

## שָׁלוֹם הַכֹּהֵן

ווילנא

בדפוס ר׳ יוסף ראובן בר׳ מנחם מן ראם

שנת תרכ״ד לפ״ק



КЕСАВЪ ІОШЕРЪ,

т. е.

Собраніе [illegible]ныхъ писемъ Соч. Шаломъ Когана.

ВИЛЬНО,

Въ типографіи Р. М. Ромма 1864.

# כתב יושר

הוא

## תבנית אגרת מליצות

עברית ואשכנזית
בלשון צחה וטהורה

## ללמד לבני יהודה

קסת הסופר לדעת לכתוב איש לרעהו דברי שלום וברית, או לחוק פרי מחשבותיהם על הספר במליצה פשוטה, נקיה ונחמדת, בטוב טעם ודעת ·

## נחלק לשלשה ראשים

מאת

## שלום הכהן

---

ווילנא
בדפוס ר' יוסף ראובן בר' מנחם מן ראם

שנת תרכ"ד לפ"ק

# אויסוואהל

# בריעפע

איבער פֿערשידענע, אים מענשליכֿען לעבען פֿאָרקאָמענדע
ערייגניסע; אין איינעם ריינען, אונד פליעסענדען שטיעל
איןביידען שפראכֿען אבגעפֿאסט.

נעבסט

## מוסטערהאפטען פראָזאישען אויפֿזאֶטצען

פֿאָן העברעאישען קלאססיקערן

## צום נוטצען דער איזראליטישען יוגענד

אונד אללער דערער, דיא איינער גוטען שרייבארט צו בעפֿלייס׳גען ווינשע

## אין דרייא אבטהיילונגען.

פֿאָן

## שלום הכהן

ווילנא

געדרוקט בייא הערן י. ר. ראם

1864.

Дозволено Ценсурою, 17 Августа 1863 г. Вильно.

# פֿאָררעדע

עס איזט מיר פֿאָן דער רעשפעקטיפֿען אנטאָן שמידישען
אָריענטאלישען בוכהאנדלונג אויפֿגעטראגען וואָרדען, איינען
העברעאישען בריעפֿשטעללער צו ענטוואָרפֿען אונד
אויס צוארבייטען, ווייל, וויא זיא גלויבט, עס אן איינעם
בוכֿע דיעזער ארט מאנגעלע, אָדער דיא וועניגען פֿאָר=
האנדענען פֿאָן איינער שלעכֿטען אָדער זעהר אונבעפֿריעדיגענדען
אייגענשאפֿטען זייען—זאָ וועניג אויך איך אנפֿאֶנגליך געניייגט
וואר, האנד אן איין ווערק צו לעגען, פֿאָן דעם איך ביזהער קיינע
גינסטיגע מיינונג העגטע; זאָ לערנטע איך דאָך נאָך רייפֿליכֿערם
נאכֿדענקען דען נוטצען איינזעהען, דער אוים איינער
פֿערנינפֿטיגען בעארבייטונג דיעזעס געגענשטאנדעס פֿיר דיא
איזראעליטישע יוגענד ערוואכֿסען קאֶננע, אונד גערן
ווילפֿאהרע איך דען ווינשען דיעזער בוכֿהאנדלונג, וועלכֿע זאָ
אונערמידעט צור בעפֿאֶרדערונג דער העברעאישען ליטטעראטור
בייאצוטראגען שטרעבט·— אינדעם איזט עס מעהר איין
העבראישעס לעזעבוך אלס איין אייגענטליכֿער בריעפֿ=
שטעללער, וואס איך היערמיט דעם יידישען פובליקא ליעפֿערע
איין בריעפֿשטעללער — אין דעם זיננע וויא מאן איהן
געמייניגליך נימםט — דער דאהין אבצוועקען זאָלל, דיא
יוגענד צור איבונג אין איינעם געפֿאֶלליגען בריעפֿשטיעל
אנצולייטען, איזט מיינעם עראכֿטענס איינע אונגערייםטע
אידעע; אינדעם נור איינע גרינדליכֿע קעננטניס דער שפראכֿע ׳

זאָ וויא איינע גוטע בעלעזענהייט אין דען קלאַססישען שריפֿטען דערזעלבען , פֿערבונדען מיט אייגנען נאַטירליכֿען אנלאגען , דען גוטען שטיליסטען אָדער בריעפֿשרייבער אין יעדער שפראַכֿע בילדען ; איין בריעפֿשטעללער אבער ווירד עס דורך איינינע לערע פֿאָרמעלן אונד טראָקענע פֿאָרשריפֿטען ניא בעווירקען · אללענפֿאַללס קאן דיא יוגענד דארויס דיא הערקאָממליכֿען טיטולאַטורען , דיא אנפֿאנגס , אונד שלוספֿאָרמעלן איינעם בריעפֿעס , קיינעס וועגעס אבער איינען גוטען בריעף שרייבען לערנען · דען געזעטצט אויך , איין בריעפֿשטעללער ענטהאלטע אייניגע גוטע מוסטער פֿאָן בריעפֿען זאָ קאָננען דיעזע זיך דאָך נור אויף אייניגע בעזאָנדערע פֿאָללע אים מענשליכֿען לעבען בעציעהען , פֿאָללע , אין וועלכֿע מאנכֿער פֿאָן דער לערנענדען יוגענד פֿיללייכֿט ניא קאָממט ; וועען ער נון אין אנדערע פֿערהאָלטניססע געריעטה ׳ אונד קיינע איננערע קוועללע צום שטיליזירען האט , זאָ ווירד ער פֿיך אין איינעם הילפֿלאָזען צושטאנדע בעפֿינדען , דען זיין בריעפֿשטעללער קאן איהם יעטצט קיינע דיענסטע לייסטען · פֿרייאליך גיעבט עס בריעפֿע , דיא פֿאסט יעדער מענש אין זיינעם לעבען צו שרייבען נאָטהיג האט , אלס דאנקזאגונגס= אונד גליקווינשונגס=שרייבען אי ז׳ ווי׳ ; אללײן דיעזער שטאָף איזט אויך אלל צו פֿאדע אונד אללטאָגליך , דאס עס קיינער גוטען פֿעדער דער מיהע לאָהנט , זיך היערין אלס מוסטער אויפֿצושטעללען · ווער נור אייניגער מאסען ריכֿטיג דענקט , זיינע מוטטערשפראַכֿע ריכֿטיג שפריכֿט , אונד שרייבען אונד לעזען קאן , ווירד זיך אין זאָלכֿען אונבעדייטענדען פֿאָללען זיין קליינעס קאָנצעפּט זעלבסט אויפֿזאָטצען · קינדער ערהאלטען געוואָהנליך זאָלכֿע פֿאָרשריפֿטען פֿאָן איהרען לעהערערן · דער ערוואַכֿסענע , דעם מאן ערשט זאָ עטוואס פֿאָר שרייבען מוס , מיט דעססען שרייבנעשיקליכֿקייט זיעהט

עס

עס ערבאָרמליך גענוג אויס, דעם ווירד אויך קיין בריעפֿשטעללער צום מייסצער מאכֿען· — דאָך לאָסט זיך אללעם דעם, אין בטרעף דעם בריעפֿשרייבענס אין לעבנדיגען שפראכֿען מאנכֿעס ענטגעגען זאָטצען· — איינע בעזאָנדערע שוויעריגקייט אבער האט עס מיט דעם העברעאישען בריעפֿשרייבען· ווער ניכֿט אין תנ"ך בעוואנדערט איזט, אונד זיך מיט דען רעגעלן דיעזער שפראכֿע גענויא בעקאננט געמאכֿט האט, דער קאן, דער זאָלל אייגענטליך גאר קיינע העברעאישען בריעפֿע שרייבען, אונד ליבער היערין פֿאָן זיינער מוטטערשפראכֿע געברויך מאכֿען· אבער אויך דיא יעניגען, וועלכֿע אין דען ביכֿערן דער הייליגען שריפֿט, אין איהרער אורשפראכֿע, איינינע פֿערטיגקייט ערלאנגט, מיססען נאך בעזאָנדערע נאטירליכֿע אנלאגען האבען, ווען זיא איינע גוטע העברעאישע פראָזא שרייבען וואָללען: ווייל, ערשטענס, יענע ביכֿער פֿאסט אללע אים פּאָעטישען שטילע אבגעפֿאסט זינד, אונד צווייטענס, ווייל אין דען וועניגען דענקמאָהלערן, דיא וויר פֿאָן דער אלטען הייליגען ליטטעראטור איבריג האבען, וועניג אָדער גאר קיינע אויסדריקע דעם געוואָהנליכֿען הייזליכֿען אדער געזעללשאפֿט-ליכֿען לעבענס פֿאָרהאנדען זינד, אונד מאן אָפֿט וואָרטער-מאַנגעל ליידעט· עס ערפֿאָרדערט דאהער איינען געוויססען גראד פֿאן שאָפּפֿערישעם גייסטע, זיך אויס דען וועניגען פֿאָר-געפֿונדענען וואורצעלוואָרטערן פֿהראזען צו בילדען, וועלכֿע דיא מאָדערנען בעגריפֿפֿע אונד רעדענסארטען אויסדריקען, אָהנע דעם געניוס דער העברעאישען שפראכֿע צו נאהע צו טרעטען; אָדער דא וואָ עס זאָגאר אן וואורצעלוואָרטערן מאנגעלט, זיא דורך געשיקליכֿע אומשרייבונגען צו ערזאָטצען· ווירד נון וואָהל איין פֿאָרמעללער בריעפֿשטעללער זאָללכֿע גייסטער וועקען?— זיכֿערליך ניכֿט! אוים דיעזעם גרונדע איזט איין העברעאישער בריעפֿשטעללער איין

לעערער

לעערער וואהן, איין אונדענקבארעס וועזען ·

אינדעם גיעבט עס אנדערע ריקזיכֿטען, וועלכֿע — צוואר קיינער געוואֶהנליכֿען בריעפֿשטעללער פֿיר קינדער — דאָך איינע ארט קאמפילאטיאן אדער לעזעבוך- דער נייען העברעאישען פראָזא פֿאָן דען יידישען קלאססיקערן פֿיר ערוואכֿסענע נאטהווענדיג אונד ניטצליך מאכֿען · עס גיבט נעהמליך שטאֶנדע אין אונזערער נאטיאָן, דיא אויס קאנ= וועניענץ גענאָהטהיגט זינד, העברעאישע בריעפֿע צו שרייבען, אונד אן דיא יעדער געבילדעטע איזראליט גערן העברעאיש שרייבט · אויך גיעבט עס לאֶנדער, וויא צום בייאשפיל פאהלען, אין וועלכֿען דער גראֶסטע טהייל דער איזרא= עליטישען איינוואָהנער דעם שרייבענס אין דער לאנדעס= שפראכֿע אונקונדיג, אונד גענאֶטהיגט זינד איהרע בריעפֿע העברעאיש צו שרייבען, נון בעזיטצען אָפֿט פֿיעלע העברעער צוואר איינען גוטען פֿאָרראטה אן וואֶרטערן, יא צום טהייל אויך נאטירליכֿע אנלאגען צו איינעם גוטען שטיעל, אונד שרייבען דאָך קיינע גוטען בריעפֿע · דער גרונד היערפֿאָן ליעגט אין דעם מאנגעל אן גוטען מוסטערן וואהרהאפֿט ריינער אונד פֿליסענדער העברעאישער פראָזא; אויך וויים מאן אייגענטליך ניכֿט, וואס איינע גוטע העברעאישע פראָזא הייסט; פֿיעלע גלויבען, עס זעהר וואָהל געמאכֿט צו האבען, ווען זיא בראָף פהראזען אויס דער הייליגען שריפֿט אן איינאנדער רייהען, פהראזען, וועלכֿע צוואר וואָהלקלינגענד זינד · אבער קיינעסוועגעס דען זינן אויסדריקען, דען דער בריעפֿשרייבער אין זיא הינאיין צו לעגען זיך בעמיהעט; זאָ דאס מאן אָפֿט אין זעלכֿעם וואָרטגעפראֶנגע ניכֿטס אלס איין בלאָסעס קלינגקלאנג הערט, אבער קיינען פֿערשטאֶנדליכֿען זינן, קיינען צוזאממענהאנג פֿאָן אידעען דארין פֿינדעט · פֿיעלע

זאלכֿער

זאָלכֿער אויפֿזאַטצע זינד זאָ אונפֿערשטענדליך , דאס מאן ,
ווען מאן ניכֿט וויס וואָפֿאָן זיא האנדעלן וואָללען , ניכֿט
איינמאל דען געגענשטאנד ערקעננט , דען זיא צום פֿאָר=
וואורף האבען · איך קעננטע איינע מענגע בייאשפּילע
היערפֿאָן אנפֿיהרען , הילט מיך ניכֿט דיא בעדענקליכֿקייט אב ,
דיא שרייבער דערזעלבען צו קאָמפּראָמיטטירען · — וויא
מאנכֿער גלויבט זיך איין גוטער העברעאישער פּראָזאיסט *,
דער אבער וועיטער ניכֿטס געטהאן , אלס דאס ער ביים
שרייבען איינעם אויפֿזאטצעס די ביבעל צור האנד גענאָממען ,
פּסוקים צוזאממען געקלויבט אונד צוזאממענגעפֿליקט האט ,
דיא נור דען ענטפֿערנסטען זינן ענטהאלטאן , דער זיינען
געגענשטאנד בעצייכֿנען זאָללטע · — מיינעם עראַכֿטענס
איזט איינע זאָלכֿע שרייבארט , אָב זיא גלייך לויטער ריין
העברעאישע וואָרטער ענטהאָלט , ווייט שלעכֿטער אלס דיא ,
וועלכֿע זיך דא , וואָ עס אָן העברעאישען אויסדריקקען
מאנגעלט , מיט תלמודישען אונד קאלדעישען וואָרטערן
אונד אויסדריקען הילפֿט ; וועניגסטענס דריקען זיך דיזען
שרייבער דייטליך אונד פֿאָללשטענדיג אויס , מאכֿען דיא
גאנצע רייהע איהרער געדאנקען פֿאסליך , וואָהרענד יענע
פּסוקים=פֿליקער פֿאָן איינער אידעע צור אנדערן שפּרינגען ,
ווייל זיא דיא וואָרטער ניכֿט איהרען געדאנקען , זאָנדערן
איהרע געדאנקען דען פֿאָרגעפֿונדענען וואָרטערן אנפֿאססען ,
אָדער פֿילמעהר איינצוואָנגען · — דאז שלימםסטע דאבייא
איזט , דאס איהרע פֿהראזען , דורך איינע ענגסטליכֿע וואָהל
אללער האָכֿטראבענדען וואָרטער דיא נור אין תנ״ך צו פֿינדען
זינד , איין פּאָעטישעס אנזעהען ערהאלטען , זאָ דאס איהרע
בריעפֿע אונד אויפֿזאָטצע איבער דיא גערינגפֿיגיגסטען הייזליכֿען
אָדער געשאָפֿטס=אנגעלעגענהייטען איינעם שלעכֿטען געדיכֿטע
אם אָהנליכֿסטען זעהען · — אום אלזאָ דען געשמאק צו

לייטען

לייטען איזט עס נאָטהווענדיג דאס מאן איינע זאממלונג פֿאָן אויפֿזאָטצען דער בעסטען פראָזאיסטען נייערער צייט דער יוגענד פֿאָר לעגע, אונד מאן דארף דיעזע נור דארויף אויף מערקזאם מאכֿען, זאָ ווירד זיא שאָן פֿאָן זעלבסט דען פֿאָרצוג איינער ריינען, פֿליסענדען אונד בינדיגען שרייבארט איינזעהען לערנען, דיעזעס איזט נון דער צוועק, דען איך בייא געגענ= ווארטיגער ארבייט פֿאָר אויגען האטטע; איך האבע דיא מיר שיינענדען בעסטען אויפֿזאָטצע דער נייערן פראָזאיסטען, ווארונטער דיא שרייבארט דעס זעליגען אייכֿל געוויס דיא פֿאָרציגליכֿסטע איזט, געזאממעלט אונד צוזאממענגעטראגען, דא פֿערנער פֿיעלע אין דעם אירוואהן זינד, דאס ניר איינע צוזאממענרייהונג פֿאָן זאָגענאנטען ערהאבענען אונד שוואָר= מערישען געדאנקען אין דען שטאָרקסטען ביבלישען אויסדריקען איינע גוטע פראָזא אויסמאכֿען, זאָ האבע איך פֿיעלמעהר גראָסטענטהיילס געלעהרטע אבהאנדלונגען געוואָהלט, אלס דיא פֿאָררעדען צו דען ווערקען דער קלאססיקער, היסטאָרישע בעשרייבונגען אונד ד.ג.מ., ווייל דיעזע זיך מעהר דעם געשעפֿטסשטיעל נאָהערן, אונד עהערע אנלייטונג צום בריעפֿשרייבען געבען · אום ענדליך אויך דען פלאן דער אָבען ערוואָהנטען בוכֿהאנדלונג צו געניגען, זאָ האבע איך אויך אנצאהל פֿאָן פֿריינדשאפֿטס=אונד געשעפֿטס=בריעפֿען פֿערפֿאסט; אונד אין איינער געוויססען היסטאָרישען אָרדנונג הערגעזאָטצט, זאָ וויא איניגע פֿאָרמעלען פֿאָן קאָנטראקטען, דיא בייא דער נאטיאָן נאָך איממער איבליך זינד, פֿערנער איניגע טיטולאטורען · גראבשריפֿטען א.ז.וו., אויך האבע איך דיא בריעפֿע דייטש געגעבען, ווייל עס דיא בוכֿהאנדלונג אויסדריקליך פֿערלאנגטע · אינדעם עס פֿאָן פֿיעלע אונזערער נאטיאָן זאָ געפֿאָרדערט ווירד · צו ווינשען וואָרע עס פֿרייאליך דאז דאס יידיש=דייטש שרייבען אויפֿהאָרע, אונד דאס מאן

דיא

דיא לאנדעסשפראַכֿע אויך מיט דען אים לאנדע איבליכֿען קאַראקטערען שרייבע. —

געגענוואָרטיגעס ווערקכֿען האט אלזאָ דרייא אב־טהיילונגען · דיא ערשטע אבטהיילונג ענטהאָלט איינע זאממלונג נייער, פֿאָן מיר פֿערפֿאסטען העברעאישער בריעפֿע מיט דייטשער איבערזעטצונג · דיעזע בריעפֿע האבען איינע געוויססען צוזאממענהאנג, זאָ דאס זיא צוזאממען גענאָממען איינע קליינע לעבענסבעשרייבונג איינעס יונגען מענשען אויסמאכֿען, דער אין דער פֿרעמדע שטודירטע, זיך פֿערפֿאָלקאָממטע, אונד זיין גליק מאכֿטע· איך האבע מיך בעשטרעבט, זיא אין איינעם ריינען אונד פֿליסענדען העברעאישען שטיעל אבצופֿאססען, אונד איך דארף האָפֿפֿען, דאס מיר דער אונפֿריינדליכֿסטען קריטיקער היעריין גע־רעכֿטיגקייט ווידער פֿאהרען לאססען ווירד ·

דיא צווייטע אבטהיילונג איזט: איינע זאממלונג ווירקליך געשריבענער בריעפֿע אונד געלעהרטער איפֿזאָטצע, גראָסטענטהיילס פֿאָן בעריהמטען העברעאישען קלאססיקערין · אין וויא פֿערן מיר דיא אויסוואהל געלונגען איזט, איבער־לאססע איך פֿערנינפֿטיגען בעאורטהיילערן אונד מאָנגערן פֿאָן געשמאק ·

דיא דריטטע אבטהיילונג ענטהאָלט: בלאָסע איבליכֿע פֿאָרמעלן, דיא ענטפֿערנט פֿאָן אללער עסטהעטיק אבער איינמאל פֿאָם געברויך געהייליגט זינד, אונד דיא איך נור אויף אוים דריקליכֿעס פֿערלאנגען הערזאָטצטע · יעדאָך האבע איך אין דען טיטולאטורען איניגע פֿעראָנדערונגען גימאכֿט, דיא מיר דעם צייטגייסט אנגעמאָססענער צו זיין שיינען,

היערמיט

היערמיט עמפפֿאֶהלע איך דיעזעס ווערקבֿען אללע אונגעפֿאנגענען פֿריינדען דער העברעאישען שפּראבֿע אונד דעם גוטען געשמאקס; יעדע געגרינדעטע קריטיק ווירד מיר וויללקאָממען זיין, אויך איך ווערדע דען געהאֶריגען געברויך דאפֿאָן צו מאבֿען וויססען· אן דאס געשרייא פֿיינדזעליגער טאדלער (דערען עס ליידער! זא פֿיעלע גיעבט), דיא אָפֿט ווערקע הערבאב ווירדיגען, עהע זיא דיא זעלבען נאך געלעזען, אדער נאבֿדעם זיא נור איינען אָבערפֿלאֶבֿליבֿען בליק דארויף געוואָרפֿען האבען, ווערדע איך מיך, מיינער געוואָהנהייט געמעס, אים גערינגסטען ניבֿט קעהרען·

ווין כ״ה לחדש תמוז התקפ״ב

שלום הכהן

# איינינע רעגעל

## איבער דיא

# העברעאישע פראָזא

## אונד דען

# בריעפשטיעל

1) שרייבע וויא דוא שפריכסט, אונד שפריך וויא דוא דענקסט, איזט איינע אלטע=אבער זעהר ריכטיגע=רעגעל אין יעדער שפראכע; זאָ אויך אים העברעאישען · מאן מוס אלזאָ ערשט מיט זיינען גדאנקען קלאר אונד אינ'ס ריינע געקאָממען זיין, עהע מאן זיא אופ'ס פאפיר זאָטצט · איינע שאָנע אָרדנונג דער גדאנקען אין פאססענדען וואָרטען איינגעקליידעט, מאכט דען פאָרטראג פליסענד אונד אנגענעהם, ווען דיא וואָרטער אויך ניכט זאָ ענגסטליך געוואָהלט אונד האָכטראבענד זינד ·

2) דאהער היטע מאן זיך זיינען אויפזאטץ מיט פסוקים אדער פהראָזען אויס דער ביבעל אן צו פיללען, ווען דיעזע

ניכט

ניכֿט פֿאָלקאָממען דען זינן ענטהאלטען, דען מאן אייגענטליך דאמיט אויסדריקען ווילל; וויל מאן זאָנכט געגאָטהיגט איזט פֿאָן זיינען געדאנקען נאכֿצוגעבען, אום נור דען פסוק אנצוווענדען׳ זא זאגט מען ניכֿט: **ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו לתת להם מאומה**; ווען מאן אויסדריקען וויללִ: יידשען קנאבען האט ער ניכֿט׳ס געגעבען; זאנדערן מאן שרייבע; **ולנערי בני ישראל לא נתן מאומה**; אדער: **יודע כמביא למעלה**; ווען מאן זאגען ווילל; אוים דעם אבען אנגפֿיהרטען ערהאללעט; זאנדערן: **נודע מהאמור למעלה**;
א. ד. ג. מ.

3) איין גוטער העברעאישער פראזאיסט מוס מיט דעם גייסטע דיעזער שפראכֿע זא זעהר פֿערטרויעט זיין, דאס ער זיך אייגענע העברעאישע פֿהראזען בילדען קאָננע, דיא דען אלטען ביבלישען אָהנליך זעהען׳ ווען מאן דאהער פֿיר אירגענד איינען אויסדרוק קיינען ווירקליכֿען פסוק פֿינדעט, זא איזט עש בעססער, זיך איינע אייגנע פֿהראזע צו בילדען, אלס איינען אונפֿאססענדען פסוק ווייט הער צו האָלען,

4) עס איזט אללערדינגס איינע שאָנהייט, יא זיכֿערער, אונד שפראכֿריכטיגער ווען מאן דיא וואָרטע איינעם פסוק, וועלכֿער גאנץ הער פאסט, געברויכֿט; יעדאָך גילט דיעזעס נור פֿאָן איינער, אדער האָכֿסטענס צווייא הינטעראיינאנדער פֿאָלגענדען פֿהראזען? אבער איינען פסוק פֿאָן מעהרער פֿהראזען, אדער גאר מעהרערע אויף איינאנדער פֿאָלגענדע פסוקים הערצוזאָטצען׳ איזט איין איבעלשטאנד, אונד זיעהט אוים, אלס ווען מאן דיא ביבעל קאָפירען וואללטע׳

זא

זאָ צום ב״ש, ווען מאן דיא גערעכטיגקייט גאָטטעס אויסדריקען (ניכט גאנץ בעשרייבען) וויל, זאָ איזט עש שאָן צו זאגען: הצור תמים פעלו, (אללענפאללס נאך הינצו צו זאָטצען), כי כל דרכיו משפט; אבער דען פסוק ווייטער צו פער= פאלגען: אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא, זיהעט וויא איינע קאָפיע אויס·

5) ברויכע מאן געהאָריג דיא בינדעוואָרטער· למען, יען, בעבור, כי, אך, על כן, לכן א. ז. וו. דיעזע מאכען דיא פעריאָדען בינדיגער, אונד דער פאָרטראג ווירד דורך זיא פליסענד· פיעלע האלטען עס פיר איינע שאָנהייט, ווען זיא דיא זעלבען אויסלאססען, אונד פערגעססען, דאס איהר אויפזאטץ דאדורך דונקעל אונד אונפערשטאָנדליך ווירד· אויך איזט דיעזע אויסלאססונג נור אין דער פאָעזיא, ניכט אבער אין דער פראָזא איינע שאָנהייט· מאן שרייבע אלזאָ ניכט: אגרת קבלתי אתמול קראתי, זאָנדערן: אגרת אשר קבלתי אתמול· אימגלייכען: לא יגע בימי חרפו, ונעוריו לא למד, ואיש בער כל ימיו היה, זאָנדרן: יען כי לא יגע בימי חרפו, ולא למד בנעוריו, לכן היה איש בער כל ימיו·

6) איבער אללעס מוס יעדער ריים אין דער פראָזא, בעזאָנדערס אים בריפשטיעל פערמידען ווערדן; אויך ניכט אים טיטעל אונד דער שלוספאָרמעל דארף דיעזער שטאטט פינדען, ווייל דיעזע אלטע געוואָנהייט געגען אללען געשמאק איזט·

7) דייטליכקייט אונד פערשטאָנדליכקייט איזט איינע הויפטזאכע

הויפטזאכֿע אין דער פראָזע ׃ מאן פֿערמיידע דאהער זעלכֿע ביבלישע וואָרטער, דערען ערקלאָרונג צווייפֿעלהאפֿט איזט, דיא דער איינע קאָממענטאר זא, אונ דער אנדערע וויעדער אנדערס דייטעט; וויל ניכֿט יעדער לעזער דאז וואָרט אין בעדייטונג קעננט, אין וועלכֿער עס דער פֿערפֿאססער איינעם אויפֿזאטצעס נימםט, אונד פֿאָלגליך איהם אונפֿערשטאָנדליך איזט ׃ זאָ ברויכֿט מאנכֿער צום ב״ש דען שרש פֿון פֿיר־צווייפֿעלן, וויל איינִיגע איהן אין נשאתי אימך אפונה זאָ ער קלאָרן, וועלכֿעס דאָך אונגעוויס אונד פֿיעלען אונבעקאננט איזט׃

8) בעזאָנדערס מוס מאן אים בריעפֿשטיעל, וואָ מאן דאָך געוויס פֿאָן זיינעם פֿריינדע פֿערשטאנדען ווערדען ־ ווילל דערגלייכֿען פֿערמיידען ׃ איבערהויפט זאָלל מאן אים בריעפֿע ליעבער דיא אללגעמיין בעקאננטען העברעאישען וואָרטער אלס דיא זעלטענען, דיא נור איין אָדער צווייאמאל אין תנ״ך פֿאָרקאָממען — ווען איהרע ערקלאָרונג אויך אונ־צווייפֿעלהאפֿט איזט, — געברויכֿען ׃ איבריגע וואָרטציערערייא געהאָרט אייגענטליך ניכֿט צו דען שאָנהייטען דער פראָזא ׃ איין געוואָהלטער פאססענדער אויסדרוק, ניכֿט דיא זעלטענען האָכֿטראבענדען וואָרטער מאכֿען דיא פראָזא אנגענעהם ׃

9) מוס מאן יעדעס וואָרט אין זיינעם געהאָריגען זיננען געברויכֿען דאמיט קיין ווידערשפרוך צום ב״ש צווישען דעם סובסטאנטיף אונד דעם זיך דארויף בעציהענדען ווערבום אדער אדיעקטיפֿום ענטשטעהע, אלס: שלימות אדם חסרה מכל בעלי חיים בעת לידתם ׳ היער שטעהט דאז סובסטאנטיף שלימות מיט זיינעם אדיעקטיף חסרה (דיא פֿאָללקאָממענהייט איזט מאנגעלהאפֿט) אין איינעם

וואַרען

וואהרען ווידערשפרוך ; שטאטט שלימות אדם , מוס עס היער סגולת אדם הייסען ·

10) קאן מאן אָהנע נאכטהייל דעם שאָנען שטיעלס זיך איממער דא , וואָ קיין ריין העברעאישעם וואָרט פֿאָר־האנדען איזט , איין וואָרט מלשון המשנה , אללענ־פֿאללס אויך איין אללגעמיין אנגענאָממענעם קאלדעאישעס אין דער פראָזא , בעזאָנדערס אין געלעהרטען אבהאנדלונגען בעדיענען , אלס הכרח , ספק , ודאי , לגמרי · אין געשאָפטסבריעפֿען שאדעט עס גאר ניכט , ווען מאן איין דייטשעס וואָרט , אָדער אוים איינער יעדער אנדערן שפראכע געברויכט , וואָ מאן דורכאוים קיין העברעאישעס וואָרט האט ·

11) מאן דארף דורכאוים דיא דריטטע פערזאָן זינגולאר ניכט שטאטט דער צווייטען זעטצען , אונד ניכט : מכתבו קבלתי , ואשלח לו אשר חפץ ממני , שטאטט מכתבך קבלתי ואשלח לך אשר חפצת , שרייבען ; וייל מאן אין דיעזער שפראכע זעלבסט מיט קאָניגען אין דער צווייטען פערזאָן שפריכט ·

12) וואס איבריגענס דיא האָפֿליכקייט בעטריפֿט , דיא מאן צו בעאָבאכטען האט , ווען מאן אן יעמאנד שרייבט , זאָ מוס מאן זיך ניכט נאָך דער איינפֿאלט דער זיטטען דער אלטען העברעער ריכטען , זאָנדערן אויף דיא זיטטען אונד געוואָהנהייטען דער צייט ריקזיכט נעהמען , אין וועלכער וויר לעבען · אויך פֿעהלט עש ניכט אין דיעזער שפראכע אן האָפֿליכען אויסדריקען , אלס : ייטב נא בעיני ארני , שא נא ארני , מנעני אלהים מהכבוד לראות פניך , אל יחר אפך כי הלאיתיך א׳ ד. ג. ·

# הראש האחד

## כולל קבוצת אגרות

מדברות מחיי איש אחד נבחר , ומה הגיע אליו ; וכלן הן חדשות , נמצאות ונכתבות אך לדמות ותאר , בלשון צחה וקלה מאוד , ומרועה אחד נתנו ·

# ערשטע אבטהיילונג

## ענטהאלטענדבריעפע

איבער דיא פערשיעדענען לעבענספערהעלטניססע איינעם צום מוסטער אויפגעשטעללטען יונגען מאננעם ; אין איינעם לייכטען אבער געדיגענען שטיעלע ·

# א

# אגרת אח לאחיו

## שלום לך אחי ידיד נפשי וכו׳ ·

נתת שמחה בלבי, אחי, בהודיעך לי במכתבך היקר שלומך וטוב מעמדך · מלאתי גיל והדוה לשמוע כי ברך ה׳ את נחלתך והרחיב גבולך, עד כי השג תשיג ידך לבנות לך בית גדול למראה ורחב ידים; וכי חבלים נפלו לך בנעימים, אשה משכלת, יעלת חן ועקרת הבית; וכגפן פוריה בירכתי ביתך ילדה לך בנים טובים ואהובים · אשריך וטוב לך! יוסיף נא אלוה להריק עליך שפעת טל ברכתו, יאריך בטוב ימיך ושנותיך בנעימים, בעטרת תפארת שיבה! והיה כאשר יטב לך, ייטב לבי גם אני, ובשלומך לי שלום:

עתה שמע נא אחי, אחת שאלתי מאתך אותה אבקש, לא מסת ידך משען זהב וכסף, כאשר אותה רוח נדיבתך לתמכני, לא באלה חפצתי, כי בחסדי אל יש לי כל, יגעתי ומצאתי מחית ביתי די צרכי, אין מחסור דבר. ובעודך לא אביתי · אולם בזאת יודע לי אפוא כי מצאתי חן בעיניך, אם תשא פני להפיק רצוני באשר אחפוץ · הנה נא בני בכורי פ · · · · הגיע לימי בחרותו, והעלם טוב שכל ויפה מראה, שואף צל חכמה ותושיה, ומנעוריו סר למשמעת הוריו ומוריו, והתחזק היות לאיש רצוי בעיני אלהים ואדם; אך יען כי עיר מגורי מצער היא, אפסו חכמים ואנשי מדע, והמלאכה נעצרה, ומקום אין אתי פה למלאות תשוקת בני לחכמה ולתעודה, על כן שעפי ישיבוני לשלחהו לקרית עוז, עיר מושבך, אשר חכמיה נודעו בשערים, עיר רבת מלאכת מחשבת ורוכלי מרכולת, שם ישמע חכמה מפי מוריה, למען

יוסיף

יוסיף לקח וירבה דעת, ואחר יבחר דרכו ארחות חייו, אם להכמה אם למלאכה או למרכולת:

ועתה אתה אחי ידידי! ספחהו נא אל ביתך, ופקח עיניך עליו, בעצתך הטובה תנההו, לבל ידיחוהו נערי בליעל, בל ירעו ובל ישחיתו הזרע הטוב אשר שתול על תלמי לבו, והיה אם כה תבטיחני אמהר לשלחו לך, ועלי לגמול טובך ככל אשר תפקוד עלי·

כ"ד אחיך·

## 1

ליעבסטער ברודער!

מיט אינניגסטעם פערגניגען האבע איך אויס דיינעם זעהר שאָטצבארען שרייבען דיין ערווינשטעס וואָהל זיין ערזעהען האָבסט ערפרייליך וואר מיר דיא נאכריכט פאָן דיינען, זיך טאֶגליך פערבעססערנדען פערמאֶגנסאומשטאֶנדען, דיא דיך אין דען שטאנד געזעטצט האבען, דיר איין שאֶנעס אונד גערייאיגעס הויז צו ערבויען, וואָרין דוא מיט איינער ליעבענסווירדיגען אונד טוגענדהאפטען גאטטין אויסגעבען פאן גוטען אונד געליעבטען קינדערן איין פראָהעס לעבען גענייססט · אינדעם איך אן דיינעם וואָהלשטאנדע דען הערצליכסטען אנטהייל נעהמע, ווינשע איך' דאס דיא אללגיטע גאָטטעס פערנער גנאדענפאָלל איבער דיך וואכע אונד דיר פיעלע פרייֿדען אן דיינען קינדערן, ביז צו איינם האָהען אונד גליקליכען אלטער, שאֶנקען מאֶגע!

פיר דיא, זאָ עדעלמיטהיג מיר אנגעבאָטענע געלדאונטער־שטיטצונג שטאטטע איך דיר היערמיט מיינען אינניגסטען דאנק אב; אָבגלייך איך קיינען געברויך פאָן דיעזעם גיטיגען אנערביעטע מאכען

מאַכען ווירדע ; פֿלייס אונד שפּאַרזאַמקייט זיכערן מיר מיט גאָטטליכער גנאַדע מיינע נאָטהיגען בעדירפֿניססע , אונד יעדער איבערפֿלוס איזט פֿערן פֿאָן מיינען ווינשען ; יעדאָך ווירדעסט דו מיר דיא דייטליכסטען בעווייזע דיינער ברידערליכען ליעבע געבען , ווען דוא מיר אין פֿאָלגענדעם פֿערלאַנגען ווילפֿאַהרעסט . עס בעטריפֿט מיינען אֶלטעסטען זאָהן כ . . . . , דער יעצט אין זיין יינגלינגסאַלטער געטרעטען איזט , איינען קנאַבען פֿאָן פֿיעלעם פֿערשטאַנדע , פֿאָן געפֿעֶלליגעם אונד איינגעהמענדעם אייסערן , אונד איינער איפֿריגען לעהרבעגירדע . ער האַט זיך פֿאָן יוגענד אויף , דורך איין פֿאָלגזאַמעס , רוהיגעס בעטראַגען , דיא ליעבע זיינער אֶלטערן אונד לעהרער , זאָ וויא אַללער דערער ערוואָרבען מיט דענען ער אומגעהט דאַ ער נון איינען אונאיבער= ווינדליכען האַנג צו קינסטען אונד וויססענשאַפֿטען צייגט , אין מיינעם קליינען שטאֶדטכען אַבער מאַנגעל אַן אונטערריכטס=אונד בילדונגס=אַנשטאַלטען זינד , זאָ בין איך געצוואָנגען , איהן נאַך דיינעם וואָהנאָרטע צו שיקען . וועלכער וועגען זיינער גראָססען געלעהרטען אונד קינסטלער זאָ וואָהל , אַלס וועגען זיינעם בליהענדען האַנדעלס וועלטבעריהמט איזט . איך ווינשע , דאַס ער זיך דאָרט פֿערפֿאָללקאָממע , אונד דאַן זיינע קינפֿטיגע לעבענסבעשטיממונג זעלבסט וועֶהלע , זיך ענטוועדער דען קינסטען אונד וויססענשאַפֿטען , אָדער דעם האַנדעל צו ווידמען .

איך ביטטע דיך דאַהער , טהייערסטער ברודער , דאַס דוא איהן אין דיין הויז אונד אונטער דיינע אויפֿזיכט נעהמע , אונד איהם שטעטס מיט גוטעם ראַטהע אַן דיא האַנד געהען מאָגעסט , דאַמיט ניכט עטוואַ דורך שלעכטע געזעללשאַפֿטען דער קיים דעם גוטען , דער אין זיינעם הערצען איינגעפֿלאַנצט

איינגעפפלאנצט איזט, פערדאָרבען ווערדע! ווען דאָ מיר דיעזעס פערטפריכסט, זאָ וויל איך איהן, נאָכסטענס צו דיר היניקען, אונד מיך נור ערשטאטטונג אללער, דיר צו פעראורזאכענדען קאָסטען אנהייטיג מאכען · אין ערוואַרטונג דיינער באלדיגען אנטוואָרט פערבלייבע איך.

דיין דיך ליעבענדער ברודער ·

# ב

# תשובה

## שלום וכו׳ ·

קדמתני אחי להפיק רצוני ולמלאות חפצי טרם השמעתיהו לך · הנה לשמע אזן שמעתי מרחוק שם הטוב נודף כשמן תורק מבנך בכורך שי׳, אשר ספרו לי הולכי נתיבות העוברים דרך מקום שבתך לעירנו, ויהללו בשערים מעשיו ותכונתו · לזאת כבר התעוררה בלבי התשוקה לראות פניו ולספחהו בביתי, להיות אמון עם ילדי יחד, וחלק כחלק יאכל בטובי אשר ברכני אלהים · אולם חסתי עליך ומאנה נפשי לקחת מחמד עיניך מקרוב ביתך . ואירא לגלות לך שאלתי, כי אמרתי, פן ירע בעיניך ויהי לי לחטאה · אך עתה כאשר חפצת אתה בנפשך לשלחהו אל קרית מושבי, וטובה בעיניך להסותו תחת צל קורתי, בכל לבי נדרשתי לשאלתך · ואני אתאמץ לבקש ממך, חושה מהר לשלחו לי ואשימה עיני עליו, וכיוצאי חלצי אבלכלהו ואנהלהו, וכל מחסורו עלי · ואתה לבך נכון בטוח יהיה, ואל תדאג לו מאומה, ואל תוסיף תדבר לי ממחיר ותשלום גמול · והיה זה שברי · כי אראה ארחות בנך מישרים, ופרי ישוו לו ·

כ״ד אחיך ·

2

## ליעבסטער ברודער !

אין דער טהאט · דאס ביזט מיינען ווינשען צופאָרגעקאָממען · שאָן זייט לענגערער צייט, אלס נעהמליך דורך פערטיידענע, דער גוטע רוף דיינעס אָלטעסטען זאָהנעס צו מיינען אָהרען דראנג, הענטע איך דען וואונש, איהן פערזענליך צו קעננען, אונד האטטע דאז פערלאנגען, איהן אין מיין הויז צו נעהמען, דאס ער מיט מיינען אייגנען קינדערן ערצאָגען ווערדע, אונד געמיינשאפטליך מיט איהנען דען זעגען געניסע, וואָמיט דער אַללגיטיגע מיך בעגנאדיגטע · אַליין אוים איינער געוויססען שאָנונג פיר דיך נאהם איך אנשטאנד, דיר דען אנטראג צו מאכען, וייל איך פאָראויס זעצטע, דאס דו דען געליעבטען געגענשטאנד ניכט גערן פאָן דיר וועג געבען ווערדעסט · דא דו מיר אבער יעצט זעלבסט דיעזען מיר וויללקאָממענען פאָרשלאג מאכסט, זאָ וויליגע איך פאָם הערצען דארין איין, אונד ביטטע דיך, דיין פאָרהאבען צו בעשלייניגען, איהן זאָ באלד אלס מעגליך היערהער צו שיקען · גערן וויל איך שטעטס איין וואכזאמעס אויגע איבער איהן האבען, אונד איהם ניכטס אן זיינער פפלעגע אבגעהען לאססען · קורץ איך וויל איהן וויא מיינע אייגנען קינדער בעהאנדלען, זאָ דאס דו זיינעטוועגען ניכט דיא גערינגסטע זאָרגע צו טראגען נעטהיג האבען זאָלסט · נור ביטטע איך קיין וואָרט מעהר פאָן קאָסטען־ערשטאטטונג צו ערוועהנען; עס ווירדע בעלאָהנונג גענוג פיר מיך זיין, ווען דיין זאָהן היער זיינען צוועק ערריישע אונד זיך צו איינעם פאָלל־קאָממענען מענשען בילדען ווירד · אינדעס איך זיינער אנקונפט ענטגעגען זעהנע, פערבלייבע איך א. ז. וו. ·

שלום

# מכתב הבן לאביו:

## שלום לאדוני אבי וכו׳ ·

אמש לעת ינטו צללי ערב באתי בשלום אל מחוז חפצי זכבואי סרתי אל בית דודי האדון פ · · · · אשר שש לקראתי ויקבלני בכל אותות אהבה, וזרועיו חבקוני כאשר יחבק איש את בנו. הביאני חדריו, ולמען נתן לי חדר אחד לשבת בו כל ימי עמדי פה עיר הזאת · והנה בהיותי עיף ויגע מדרך לא משתי מתוך הבית. עד היום הזה לעת צהרים, אז הלכתי בחברת בן דודי לבקר אוהביך ומיודעיך, ונתתי להם אגרת מליצתך בעדי, והמה הבטיחוני להיות למשען לי בכל יכלתם, למען אשיג פה מאויי, ישעי וחפצי ·

ועתה אבי, מחמד נפשי, אשלם נדרי במו פי, ומקרב לבי אודך על כל הטובה אשר גמלתני מיום ראיתי פני תבל עד היום הזה; ועוד ידך נטויה לחנני ולחזקני, עד אתחזק ואהיה לאיש, וקניתי די בינה ודעה, ותושע לי ימיני, ומפרי מעללי אוכל · אך במה אשיב לך כל תגמוליך, אבי? נאלמתי דומיה, ואין מלה בלשוני, ושפתי תקצרנה מהביע לך תהלה כאשר יאתה לך, אך לבי ירחש ודבר אין בפי; אולם בזאת ארצה פניך, בסורי אל משמעתך תמיד, ופקודיך ינצור לבי, לשקוד על דלתי תורה וחכמה, ולהיטיב צעד, למען מלאות מאויך ומגמת פניך, ולתת פרי תבואה לעמלך ולפיזור כספך עלי · כ״ד בנך אשר אוהבך מקרב לבו, והדורש בשלום אמי היקרה תחי׳ ובשלום כל אחי ואחיותי ·

3

טהייערסטער פאטער!

געסטערן געגען אבענד בין איך גליקליך אין דעם אָרטע איינער

מיינער בעסטיממונג אנגעקאָממען · גלייך בייא מיינער אנקונפט קעהרטע איך בייא מיינעם העררן אָנקעל איין , וועלכער מיר ענטגעגען קאָם , מיך מיט אללען בעווייזען דער צאָרטליכסטען ליעבע עמפפינג , אונד מיר אין זיינעם הויזע איין וואָהנציממער אנוויז , וועלכעס ער פיר מיך בעסטיממטע · זאָ לאנגע איך היער בלייבען ווערדע . דא איך פאָן דער רייזע ערמידעט וואר , זא קאם איך ביז הייטע געגען מיטטאג ניכט אויס דעם הויזע · אין דער מיטטאגס=שטונדע בעזוכטע איך , אין בעגלייטונג מיינעס פעטטערס (קוזענס), דיינע פריינדע אונד בעקאנטען , אונד גאב איהנען דיינע עמפפעהלונגס שרייבען אב · זיא ענטליעסען מיך אללע מיט דער פערזיכערונג , מיך מיט אללען קרעֶפטען צו אונטערשטיטצען , דאמיט איך היער מיינען ענדצוועק זאלל ערְרייכען קאָננען ·

איך ערפיללע נון טהייערסטער פאטער , מיינע הייליגסטע פפליכט , דיר פאָן דער טיעפע מיינעס הערצענס דען געביהרענד=שטען דאנק פיר אללע דיא וואָהלטהאטען אבצושטאטטען , וועלכע דוא מיר פאָן דעם ערסטען אויגענבליק מיינס דאזיינס אן ביז אויף דיעזע שטונדע ערצייגטעסט , אונד נאך איממער בערייט ביזט , מיט פאֶטערליכער פירזאָרגע פיר מיין גליק צו וואכען , ביז איך מיך צו איינעם פאללקאָממען ברויכבארען מאננע אויס געבילדעט האבען ווערדע , אום פיר מיינען אונטערהאלט אונד פאָרטקאָממען זעלבסט זאָרגען צו קאָננען · —— וואָמיט פערגאָלטע איך דיר נון אללע דיעזע ליעבפאָללען וואָהלטהאטען ? מיינע וואָרטע זינד צו שוואך , דיר דאז איבערמאאס מיינעס דאנקגעפיהלס אויס צו דריקען ; דער מונד שווייגט , אבער דאז הערץ שפריכט : מאֶגע דיר מיין פעסטער ווילע , מיך , דיינען לעהרען געמאֶס , דורך פלייס אונד דורך אייגען טוגענדהאפטען וואנדעל צו איינעם פאללקאָממענען

פאללקאממענען מענשען, צו איינעם אכטבארען שטאאטסמיטגליעד צו בילדען, שטאטט אללער אייספרונג דעם דאנקעס דיענען, אונד דיר בעלאָהנונג פיר אללען, אויך מיך גאוואנדעטען קאס״טענאויפוואנד זיין! אינדעם איך מיינער געליעבטען מוטטער אונד מיינען ליעבען געשוויסטערן עמפפעהלע, פערהאררע איך אין עהרפורכט אונד ליעבע ·

דיין געהאָרזאממער זאהן·

# ד׳

## מכתב האב לבנו :

### שלום לבני ידידי וכו׳ ·

מה נאוה לי ראות מכתבך בני, משמיע טוב מבשר ישועות כי באת בשלום אל מחוז חפצך, שמה שלחתיך להוסיף לקח ודעת, להעיר אזן בלמודים מחכמי עיר הזאת; וכי דודך אחי היקר פ · · · שמח לקראתך וספחך אל ביתו, שם שם מעון לך כל ימי עמדך בעירו · עתה אתה בני, הכון לקראת תעודתך, ואל תלוז תכלית מגמת פני מנגד עיניך, שית לבך לתבונה, ואל תט ממועצות אשר יעצתיך טרם עזבך בית אביך, קנה חכמה קנה בינה, ועל כלמו נצור ארחות מוסר ותוכחת חיים · ותהי אזנך קשבת לקול מוריך, ופקוחות לעצת גדולים ומשכילים ממך, ובחברך להם אל תבהל לדבר בפניהם, שמע הרבה וְדַבֵּר מעט, כ זה חק מוסר ודרך ארץ, ומשפט הנערים וצעירי הימים, אז תצליח ואז תשכיל, וינעם לאחריתך לטוב לך ולשמחת הוריך, אשר שתו תקותם עליך, כי תנחמנו ממעשינו ומעצבון ידינו ·

עוד אחת איעצך בני, כבד תכבד מאוד דודך היקר ואשתו

ואשתו האהובה, ואף אמנם כי רבה אהבתם אליך, תירא מפניהם יראת הכבוד, והשמר לבל תפציר מאוד בשאלת צרכך, ואל תדמה בנפשך היות חפשי כילד בבית אביו, אך הצנע לכת עמהם ועם בניהם ובני ביתם, אז יפיקו רצונך, ותשא חן בעיניהם, וטרם תקרא יענוך ולא תהיה למשא עליהם ·

דרש נא עבורי בשלום אהובי ומיודעי, אשר הבאת להם אגרת מליצתי בעדך, והוקר רגלך מביתם, אך בימי מועד וחג תבוא להראות לפניהם, אם לא בדבר נחוץ, או כי ישלחו אחריך לקרוא לך ·

כ״ד אביך אשר אהבך.

## 4

### געליעבטעסטער זאהן!

עס פרייעט מיך, אויס דיינעם שרייבען דיא אנגענעהמע נאכריכט פאן דיינער גליקליכען אנקונפט אין דעם ארטע דיינער בעשטיממונג פערנאממען צו האבען, אונד דאס דיין אנקעל, מיין טהייערער ברודער, דיך אויפ'ס ליעברייכסטע עמפאנגען, אונד דיר איין וואהנציממער אין זיינעם הויזע אנגעוויזען האט· — שטרעבע אלזא, מיין זאהן, דיינער פערפאללקאממנונג איממער נעהער צו טרעטען, אונד לאס דען צוועק דיינעס דארטיגען אויפענטהאלטס ניא אויס דען אויגען· פאלגע יעדער פער-נינפטיגען לעהרע, זייא שטעטס איינגעדענק דעם גוטען ראטהעס, דען איך דיר פאר דיינער אברייזע ערטהיילטע, ערווערבע דיר קענטניסע אונד ערפאהרונגען, איבער אללעס, אבער האלטע דיך אן דיא פארשריפטען דער טוגענד אונד דער זיטטליכ-קייט· געהארכע דער שטיממע דיינער לעהרער, זייא אויפ-מערקזאם

מערקזאם אויף דען ראטה אֶלטערער אונד פערנינפטיגערער לייטע , אונד ווען דוא מיט אייגנען אין געזעללשאפט ביזט , היטע דיך פֿאָראייליג אים שפרעכען צו זיין · ה ֶא ר ע פ י ל אונד ש פ ר י ך ו ע נ י ג , דיעזעס איזט איינע גראָסע רעגעל דער מאָראל אונד דער קלוגהייט , וועלכע בעזאָנדערס פֿאָן דער אונערפֿאהרנען יוגענד בעהערציגט ווערדען מוס · דיעזעס ווירד דיר דען וועג צו דיינעם קינפֿטיגען גליקע באהנען , אונד פֿאָלגענדליך פיר דיין אייגנעס וואָהל , זאָ וויא פיר דיא ערפֿיללונג דער ווינשע דיינער דיך ליעבענדען אֶלטערן זיין , דיא איהערן טראָסט , איהרע האָפֿנונג אויף דיך זעטצען ·

נאָך איינס , מיין זאָהן , צייגע דיא גרֶאסטע האָכאכטונג פיר דיינען אָנקעל אונד זיינע געליעבטע פֿרויא געמאהלין · אב זיא דיך גלייך וויא איהרע אייגנען קינדער ליעבען , זעטצע דיא עהרפֿורכט פֿאָר איהנען ניא אויס דען אויגען ; זייא ניכט צודרינגליך אין דיינעם פֿערלאנגען , זעלבסט דעם נאָטהווענדיגסטען ; נימם דיר קיינע פֿרייאהייט גלייך איינעם ווירקליכען קינדע דעס הויזעס , זאָנדערן זייא בעשיידען געגען זיא , זאָ וואָהל אלס געגען איהרע קינדער אונד זעלבסט געגען דאז הויזגעזינד ; אלסדאן ווירסט דוא דיך בעליעבט מאכען , אונד זיא ווערדען דיינען ווינשען צופֿאָרקאָממען , אָהנע דאס דוא איהנען לאֶסטיג פֿאללעסט ·

גריסע מיינעטוועגען מיינע פֿריינדע אונד בעקאננטען , דענען דוא עמפפֿעהלונגסשרייבען געבראכט · בעזוכע זיא יעדאָך נור זעהר זעלטען , נור אן פֿייער אונד פֿעסט־טאגען ; עס זייא דען אין איינער דרינגענדען אנגעלעגענהייט , אָדער ווען זיא דיך איינלאדען · דיעזעס ראטה דיר דיין

דיך ליעבענדער פֿאטער ·

שאלתני

# ה

# אגרת הדוד לאחיו

## אחי אהובי !

שאלתני אחי בשלום בנך, ודעת דרכיו הפצת · הנה תתענג נפשי להשיב לך כרצונך וכרצוני תשובה משמחת · הנער הולך וגדול וטוב, בריא וחזק, הן בנפשו הן בגופו, כל רואיו ישמחו בו, ומוריו ומדריכיו יחדו יעידון יגידון כי ארחתו מישרים, פעולתו רצויה, ובחכמה ובדעת יגבר חיל, ותלונת מאומה אין עליו; וגם אשתי האהובה וכל ביתי יחד יעלוזו עמו, והוא שעשועם יום יום · ועל כלם נפשי קשורה בנפשו, עזה אהבתי אליו, ועמו אכבדה · אך אחת לא ישרה בעיני ממנו, ואמרתי לגלות אזנך, למען תוכיחהו על פניו, אולי יאבה שמוע לך וְיִוָּסֵר · הפצר הפציר עד למותר בשקידת למודו, כיום כלילה עיניו יביטו בספרים מאין הפוגות, ומנוח לא יתן לנפשו אין גם רגע, וְאני אמרתי אליו: לא טוב הדבר אשר אתה עושה בני, נבול תבול, ותשחית ראות עיניך, הלילה נתן לנו למרגוע, אם תוסיף ולא תחדל לאמץ כחך, ירפון עצביך ועורקיך לא יבליגו; אך כמעט אפנה והסירותי פני ממנו, וישב לאיתנו ויקרא בספר לאור הירח (כי כבותי לו הנר) · וטרם יצפר השחר יקום ויקרא, סֻגַּר בחדר כל היום, ולא ילך לשוט בשדה, לשאוף רוח צח · על כל אלה אבוא במשפט עמו, ואתה תוכיחהו, אך השמר לבל תדבר עמו מענה קשה ·

כ״ד אחיך ·

# 5

## ליעבער ברודער !

מין דיינעס לעטצטען שרייבען ערקונדיגטעסט דוא דיך נאך

נאך דעם וואָהל זיין אונד וואָהלפערהאלטען דיינס ליעבען זאָהנעס ;
איך פרייע מיך , דיר דיא בעסטען נאכריכטען דאריבער
ערטהיילען צו קאֶננען · דער קנאבע איזט גאָטטלאָב וואָהל אויף ,
וואָכסט טיכטיג הערא̈ן , אונד ווירד אן קאֶרפער זאָ וואָהל אלס אן
גייסט טאֶגליך גראֶססער אונד שטאֶרקער · ער איזט דיא פריידע
אללער , דיא איהן זעהען ; זיינע לעהרער געבען איהם דיא
בעסטען צייגניססע פאָן זיינעם בעטראגען אונד פאָן זיינען
פאָרטשריטטען אין דען וויססענשאפטליכען קענטניססען ,
אונד אללעס איזט מיט איהם פאָללקאָממען צופריעדען · מיינען
ליעבע פרויא , זאָ וויא אללע מיינע קינדער אונד הויזלייטע פרייען
זיך איבער דיעזען בובען , אונד איך — לאכע ניכט איבער מיינע
שוואכהייט — בין ביז צור פערוואֶהנונג פיר איהן איינגענאָממען ·
אינדעם מוס איך דאָך איינס אן איהם ריגען , אונד
גלויבע , דיך דאפאָן בענאכריכטיגען צו מיססען , דאס דוא עס
איהם פערוויזעסט ; פיעללייכט ווירד דיעזעס מעהר אלס מיינע
פאָרשטעללונגען פרוכטען · ער איזט נעהמליך אין זיינעם
שטודיום אללצו פלייסיג ; ער זיטצט טאג אונד נאכט איבער דיא
ביכער , שטרענגט זיינע אויגען אונאבלאֶסליך אן , אונד גאֶננט
זיך קיינען אויגענבליק ערהאָלונג : איך שטעללטע איהם אָפט פאָר ,
דאס דיעזעס פערפאהרען שאֶדליך זייא , דאס ער ערמידע אונד
זיינע אויגען פערדאֶרבען ווירדע · ווען דוא זאגטע איך אפט
צו איהם , פאָרטפאֶהרסט , אונאויפהאֶרליך דיינע קראֶפטע
אנצושטרענגען , זאָ קאֶננטעסט דוא אין איינע נערפענשוואֶכע
פערפאללען · אללײן קוים ווענדע איך פאָן איהם וועג , זאָ
געהט דאז לעזען אונד נאכדענקען ווידער אן ; זאגאר ביים
מאָנדשיין ליזט ער (דען איך פפלעגטע איהם דאז ליכט אויט צו
לאֶשען) · דעם מאָרגענס שטעהט ער אין אללער פריהע אויף ,
שטודירט

שטודירט בייא פערשלאָססענען טהירען, אונד זאָ געהט עס דען גאנצען טאג. ער קאָממט נור זעהר זעלטען אָדער ניא אויפ'ס פרייע פעלד, אום פרישע לופט איינצואטהמען. דיעזעס איזט עס, וואס איך אן איהם צו טאדלען האבע: שטעללע דאך איהם דאריבער צו רעדע; נור היטע דיך, איהן בארש אנצופאהרען. דיעזעס ביטעט דיין ברודער . . . .

## ו

# מכתב האב לבנו

שלום לאהובי בני וכו׳ .

ערבה לנפשי הבשורה, רפאות לשרי ושקוי לעצמותי היתה השמועה הטובה אשר השמיעני עליך דודך היקר שי׳. ידעתי כי רוחו נאמנה, לא יכזב ולא ישקר, על כן אבטח בדבריו; ועתה בני חזק ואל תרף מדרוך בנתיב יושר, ודע כי כפלים לתושיה, הן שִׂמַּחְתָּ בפעליך אביך ושארך, ולך לבדך תסולל דרך מבוא להצלחת אנושית האמתית. אם בבקר תזרע זרעך בשחרותך יוציא פריו, ותשבע לעת ערב, הם ימי זקנה ושיבה. — קח נא אפוא בני מנחה אחת קטנה השלוחה לך בזה בתבה סגורה ותְתוּמה, בה תמצא שתי חליפות שמלות, וששה כתונות בד, אשר תפרום יד אִמך היקרה, וצרור כסף שמתי בצלחת אחד הבגדים למען תמצא ידך לבקש עונג והרוחה בעתותי המרגוע, או לכל אשר תחפוץ לעשות בו.

ואני הנני אצוה עליך בני, לבל תכביד עליך יותר מדי עבודת הלמוד, והטאת נפשך. הגבל לך שעה אחת או שתים ביום למנוחה ולמרגוע, ובצה רוח היום תלך לשדה, בחברת בן דודך או שאר אחוזת מרעים, בחורי המד ומטיבי

צעד · והלילה לך מפרוע עצתי ומעבור על פקודי, כי לא אסלח לך · הלא ידוע תדע כי און ותרפים הפצר, ועת לכל חפץ · גם מחסור ומשחית הוא לנו, בשבתנו תמיד, על מקום אחד בלי תנועת הליכה, ועוכר שארו אכזרי · והשמר לבל תקרא עוד בלילה לאור הירח, לבל תכהינה עיניך · הלא צויתיך ואל תמעל פי, מהר לשמחני בתשובתך, אחריה שוקקת נפש אביך אשר אהבך ·

6

## ליעבער זאָהן!

עס וואר מיר איבער אללען אויסדרוק אנגענעהם, אויס איינעם שרייבען דיינעס אָנקעלס זעהר גוטע נאכריכט פאן דיר צו פערנעהמען · זיין צייגניס האט מיך אום זאָ מעהר ערפרייעט, דא איך זיינע אויפריכטיגקייט קעננע, אונד מיך אויף זיין אונפערבריכליכעס וואָרט פערלאססען קאן · — פאהרע פאָרט, מיין זאָהן, דען וועג דער טוגענד צו וואנדעלן; דען צווייפאך איזט דאז הייל, דאס דאראוס ערוואֶכסט: ערשטענס געוואֶהרט עס דיינען עֶלטערן אונד פערוואנדטען פיעלע פריידע; צווייטענס בהאנסט דוא דיר דאדורך זעלבסט איינען וועג צו קינפטיגער גליקזעליגקייט · ווער אם מאָרגען זיינעס לעבענס דען גוטע זאאמען אויסשטרייעט, זיעהט דיא פריכטע דאפאָן אם מיטטאג רייפען, דיא ער אם אבענד זיינעס אלטערס געניסט · — עמפפאנגע היערביא אין איינער פערזיגעלטען קיסטע איין קליינעס געשעֶנק, בעשטעהענד אין צוויא פאאר נייען קליידערן, זעכס פיינען העֶמדען, פאָן דיינער ליעבען מוטטער זעלבסט גענעהט, אונד איינעם בינדעל געלד, וועלכעס דוא אין איינער דער רָקטאשען פינדען ווירסט · לעטצטערס שיקע איך דיר

אין דער אבזיכט, דאס דוא דיר דאמיט פאָן צייט צו צייט, אין דער ערהאָלונגסשטונדען, איין פערגניגען מאכען, אָדער עס צו זאָנסט איינעם בעליעביגען צוועק אנווענדען זאָללסט.

צוגלייך מוס איך דיך ערנסטליך ערמאהנען, מיין זאָהן, דאס דו ניכט דורך אללצו איבערטריעבענעס פלייס אים שטודירען דיר זעלבסט צו נאהע טרעטעסט. בעשטיממע דיר איינע אָדער צוויא שטונדען דעס טאגעס צור רוהע אונד ערהאָלונג, אונד געהע בייא שיינעם וועטטער, אין געזעללשאפט דיינעס פאֶטטערס אָדער זאָנסט איינעס וואָהלגעצאָגענען יונגען פריינדעס, אויס'ס פרייע, אום פרישע לופט צו שעֶפפען. איך ווירדע דיר עס ניכט פערצייהען, ווען דוא מיינעם ראטהע ניכט פאָלגע לייסטעסט. וויססע, יעדעס דינג האט זיינע צייט, אונד אללעס איבערטריעבענע איזט פאָרוואֶרפליך. אויך איזט דאז בעשטאֶנדיגע זיטצען אויף איינעם אָרטע דער געזונדהייט זעהר נאכטהייליג; אונד עס איזט שטראֶפליך גראוזאם געגען זיך זעלבסט זיין. ניעם דיך פערנער אין אכט, בייא מאָנדשיין צוא לעזען, דאס דוא דיינע אויגען ניכט פערדאֶרבסט. איך בעפעהלע עס דיר, אונד האָפפע, דוא ווירסט ניכט אונגעהאָרזאם זיין. ערפרייע מיט איינער באלדיגען אנטוואָרט דיינען ליעבענדען פאטער ....

## ז

# תשובת הבן לאביו

## שלום לאהובי אבי וכו׳.

הגיעה לידי מנחתך, הבושה וארוזה בתבה*), בתוכה מצאתי

---

*) וואהל פערשנירט אונד אין איינער קיסטע געפאקט. מלשון: בהבלים חבושים וארוזים במרכלתך (יחזקאל כ״ז, כ״ח).

מצאתי שתי חליפות בגדים, וששת כתנות בד , וצרור הכסף בצלחת הבגד · תשואות חן חן לך אבי יקירי , הרבית אותותיך אותות אהבה, יספת טובה עלי טובה, חסד עלי חסד , עד קצרו מלי , ערלו שפתי מהשיב די תודה · ואני תפלה לאל חי , שיגמול הוא לך בזרוע עזו כטובך וכחסדך עלי · והנה הכסף נתתי לפקדון ליד אדוני דודי שי׳ כי למותר הוא לי, יען כי עוד נשאר לי מִמתת טובך אשר נתת לי , צדה לדרך בעזבי את ביתך · ותוצאות העונג והרוחה נתונות המה לי מיד דודי היקר, אשר יחנני עד מאוד, יחייהו אלהים ויברכהו ·

ואני לקול מוסרך אטה אזן , לקבוע לי עתותי מנוחה והרוחה , ואשר שקדתי בלימודי עד הנה יותר מדי , נחוץ הייתי לעשותו, בהיותי מתאמץ להשלים החסרון מימי עלומי מקדם , למען אשוה ואדמה לחברי אשר גדלו ועלו למעלה ממני בחכמה ודעת · אמנם עתה, תהלה לאל ! הגעתי קרוב למעלתם, ולא אוסיף עוד להתאמץ בחזקה כאשר בתחלה ·

כ״ד בנך .

7

טהייערסטער פאטער !

דיין ווערטהעס שרייבען נעבסט איינעם געשענקע , בעשטעהענד אין צוויא פאאר קליידערן , זעקס העמדען , אונד איינעם בינדעל מיט געלדע , האבע איך ריכטיג ערהאלטען · עמפפאנגע היערמיט מיינען אינניגסטען דאנק דאפיר ; אליין , טהיירער פאטער , דיא וואהלטהאטען , וואמיט דוא מיך טאגליך מעהר איבערהייפסט , זינד צו גראס , אלס דאס איך ווארטע גענוג האבען קאנטע , מיינען דאנק אין געהאריגעם מאאסע אויס צו דריקען · מאגע עס דיר דער אללמאכטיגע בעלאהנען , אונד עס דיר פיעלפאך ערזעטצען , וואס דוא זא גראסמיטהיג אויך

אויך איך פערווענדסט · — דאז געלד האבע איך איינעם העררן אָנקעל אויפצובעוואהרען געגעבן , דא איך דעססען ניכט בעדארף · אינדעם איך נאָך פאָן דעם רייזעגעלד האבע , וועלכעס מיר דיינע גיטע זאָ רייכליך מיטגאב ; אונד מיט אויס גאבען צו איינעם פערגעניגן פערזיעהט איך איין גוטער אָנקעל , גאָטט זעגנע איהן !

איך ווערדע דיינען ראטה בעהערציגען , אונד מיר אייניגע סטונדען צו איינער ערהאָלונג בעסטיממען · ביזהער אבער וואר עס נאָטהווענדיג , איינען פלייס צו פערדאָפפעלן , אום דאז פערזייממטע אין פריהערער צייט נאכצוהאָלען , דא איינע מיט-שילער מיר אין דען וויססענשאפטען וועיט פאָרגעקאָממען וואָרן · יעטצט אבער דא איך זיא גאָטטלאָב באלד עררייכט האבע , ווערדע איך עס מיט איינעם פלייסע ניכט מעהר זאָ זעהר איבערטרייבען · לעבע וואָהל ! גריססע מיר דיא ליבע מוטטער אונד מיינע געשוויסטער ·

דיין געהאָרזאמער זאָהן

# ח

# מכתב הדוד לאחיו

נפלאת היא בעיניך , אחי , מדוע החשיתי עד כה לבלי הודיעך מאומה מבנך בכורך , והפצרת בי לגלות אזנך באמת ותמים , הנכוחים מעלליו אם לא · ואני צר לי להדאיב נפשך בשמועה לא טובה , על כן החרשתי · אמנם אף אם אמרתי אכחד תחת לשוני , כלכל לא אוכל מהגיד האמת , כי לא עת לחשות הוא · מאז ששה חדשים נהפך לב הנער והיה לאחר ; נמוטו פעמיו ארחות עקלקלות , לא יאבה שמוע קול תוכחותי , יאטים אזנו למוסר מוריו ומנהליו , ויבל

בהבל

בהבל ימיו , וילך שובב כל היום , יסוב עיר יתהלך בחוצות ויצמד לנערים בני בליעל , המשחיתים דרכו לבשתי ולכלמתי ומדי בואו לביתי ושאלתיו איה איפוא היית ? כחש יכחש לי לאמר : הייתי שם ופה לשמוע למד פלוני ולקח פלוני : וכאשר חקרתי ודרשתי אחריו , אשמע כי לא כן , אך שקר ענה פיו : גם שלום אין לו עם בני ביתי , כי ידבר עמם נאצות , ויכעיסם גם כעס , יכביד עליהם טרחם ומשאם לנקות ולתקן בגדיו הקרועים ונתעבים תמיד בפרוע פרעותיו : ובזה יתרהר ריב ויגרה מדון , ויהפך לב עבדי ואמהותי לשנוא לו · — והנה אהבתי אליו המנעני להכותו בשבט מוסר , ואדבר על לבו יום יום , פעם בדברי הנינה ופעם בבוטה קשה ותוכחת מרה , אך הכל ללא יועיל , ושחתי דברי , על כן אמרתי אגלה את אזניך , ואנסהו עוד הפעם , אולי ישוב מדרכו הרעה כי יקרא מכתבך וישמע קול גערתך בו · ואם באלה לא יִוָּסֵר , חי נפשי ! אקל מעלי עול הזה , ואשלחהו לביתך · עתה אחי ידידי , מהר לכתוב לו כאשר עם לבבך , אולי יש תקוה , והיה כאשר שב לבבו להיטיב , אשאירהו בביתי ויהי לי כאחד מבני והסדי לא אסיר ממנו כאשר בתחלה :

כ״ד אחיך ·

## 8

### ליעבסטער ברודער!

דוא וואונדערסט דיך , דאס איך דיר זאָ לאנגע קיינע נאכריכט פֿאָן דייעם זאָהנע געגעבען האבע , אונד דרינגסט אין מיך , דיר דיא ריינע וואָהרהייט איבער זיינען פֿליס אונד זיין בעטראגען גאנץ אונ פֿערהאָלען צו טרייבען · עס טהוט מיר לייד , דיך מיט איינער אונאנגענעהמען נאכריכט צו בעטריבען ; אללין איך קאן דיר דיא וואהרהייט אונמאָגליך לייגער פֿערשווייגען , פֿילמעהר פֿינדע איך עס נאָטהווענדיג , דיך דאמיט בעקאנט צו

מאכען

מאכען, זייט זעכס מאָנאטען האט זיך דיין זאָהן ליידער צו
זיינעם נאכטהייל זעהר געאֶנדערט · ער איזט גאנץ אויסגעארטעט,
אכטעט וועדער אויף מיינע צורעכטוויזונג נאָך אויף דיא ערמאהנונג
זיינער לעהרער; ברינגט דען גאנצען טאג מיט טהאָרהייטען
צו, לייפט אויף דען שטראססען הערום, אונד שליעסט זיך אן
ניכטסווירדיגען געזעללשאפטען אן, דיא דען שאֶדליכסטען
איינפלוס אויף זיין הערץ אונד זיינע זיטטען האבען,
וועלכעס מיר פיעלע פערדרוס אונד שאנדע פעראורזאכט: ווען
ער צו הויזע קאֶממט, אונד איך איהן פראגע, וויא אונד וואָ
ער דיא צייט צוגעבראכט, לעגט ער מיר אללערלייא אונוואהרהייטען
פאָר; זאגט, ער זייא היער אדער דאָרט געוועזען · אום דיעזער
אָדער יענער פאָרלעזונג בייאצו וואָהנען; אלליין בייא נאֶהערער
אונטערזוכונג פינדעט זיך דאס אללעס ערלאָגען איזט · אויך לעבט
ער אין שטאֶטטעס אונפריעדען מיט מיינען הויזלייטען, גיבט
איהנען טראָטציגע בעליידיגענדע וואָרטע, בעלאֶסטיגט זיא צ
זעהר מיט דער אויסבעססערונג אונד רייניגונג זיינער קליידער,
דיא ער דורך דיא ווילדהייט זיינער לעבענסארט אָפט
פערדירבט, דא דורך מאכט ער זיך בייא איהנען פערהאסט,
אונד שטאֶרט מיר דען הויזפריעדען · — דא איך מיינע צוא
איהם נאָך איממער הערגענדע ליעבע אבהאֶלט, איהן קאֶרפערליך
ניכטיגען צו לאססען, זאָ פערזוכטע איך עס, איהן דורך גיטיגע
פאָרשטעללונגען, אָפט אויך דורך דיא ביטטערסטען פאָרווירפע
צו זיך זעלבסט צו ברינגען; אלליין אללעס איזט ליידער
פערגעבענס · — איך ערטהיילע דיר דאהער נאכריכט דאפאן,
אונד וויל עס נאָך אייניגע צייט מיט איהם פערזוכען, פיעללייכט
בעססערט ער זיך, ווען ער דיינען בריעף ליזט אונד דיינע
פאָרווירפע הערט · זאָללטע אבער אויך דיעזעס ניכט פרוכטען,
זא

זָא וויל איך מיך דיעזער לאסט ענטבירדען , אונד דיר איהן
צוריקשיקען · איילע אלזא, מיין ברודער , אן איהן נאך דיינעם
גוטדינקען צו שרייבען ; איך האָפפע , דאס דיעזע בעססער
ווירקען ווירד , אלס מיינע פאָרשטעללונגען · גערן וויל איך איהן
אלסדאן לענגער בייא מיר בעהאלטען , אונד איהן נאָך וויא פאָר
מיט אללע צארטליכקייט בעהאנדלען · פערבלייבע א. ז. וו.

# ט

# מכתב האב לבנו

## בני בני !

מלאתי עצבון , נהפכו עלי תמרורים , בקראי מכתב דודך היקר , כלו תאניה ואניה, על מעשיך כי רעים , ועל לבך כי נשחת · מה אומר ואדברה, הם לבי בקרבי , וכאבי נעכר · אויה לי , כי תוחלתי נכזבה , קוה קויתי לעשות ענבים ויעש באושים · הבזאת שכר עמלי , אם כזה פרי יגיעי וטרחי , אשר טרחתי ויגעתי בך מעודך עד היום הזה ? הלרוץ בחוצות שלחתיך שמה , אם לבלות בהבל ימיך להתחבר עם מרעים בני בליעל , להשחית לבך ולהתעיב עלילה , נתתיך בידי איש הטוב הזה ? למה לא השארתיך פה עירי , החסר נבלים ושובבים עיר הזאת ? הה בן נעות המרדות , הה תוגת אביך ואמך ! אם אך לבשתנו ולמורת רוחנו לבד הרעות מעשיך , במסתרים בכתה נפשנו , בדד ישבנו ונדום , כי נטל עלינו , אך מה לך ולדודך הטוב , כי הבאת עליו רעה וכלמה , כנגע נראית לו בבית , להכעים נפשו יום יום , ולהצית יקוד אש מדון ומריבה באהלו , לגמלו רעה תחת טובה · איך אשא פני נגד אחי היקר , כי העמסתי עלי עול קשה כזה , להשבית מנוחתו , ולהרבות עמלו עם בן לא אמון אשר לא מחלציו יצא ? — עתה אתה עצבון לבי ,

דע אפוא כי לולא דודך הצדיק המליץ בערך לאמור : „נסה תנסה נא עוד הפעם , אולי ישוב וינחם בתוכחות עלי פשעו״ אם לא כן דבר האיש הטוב ההוא , רגע שלחתי אהריך , והוצאתיך מן הבית הזה , והשלכתיך הלאה מנגד עיני , ומסרתיך בידי זרים למשול עליך ביד חזקה ׃ אמנם עוד אאריך אפי אך הפעם , והעד אעיד בך , אם לא תטיב דרכך , ותאחז במוסר אשר הרביתי לך שניים ושלישים , ואם לא תאבה ושמעת לפקודת דודך ולעצתו הנאמנה , כלה גרש יגרש אותך מביתו ; וגם אנכי הסתר אסתיר פני ממך , עד כי תלך עזוב ונדח לנוע ולנוד בארצות נכריות , והיית כערער בערבה , אין מרחם ואין מנחם . אולם אם תאבה ושמעת , ונחמת אשר עשית , שכוח אשכח כל אשר נעשה , אשוב וארחמך , ואט עליך קו חסד כאשר בראשונה , הנה נא שתי דרכים לפניך , האהבה והטוב , והשנאה והרע , ובחרת בטוב ׃

כ״ד אביך הנעצב ונאנח ׃

9

## מיין זאָהן !

אין דיא טיעפסטע בעטריבניס פערזאֶלטע איך דאז לעטזטערע טרייבען דיינעס אָנקעלס , וועלכעס דיא ביטטערסטע קלאגען איבער דיך ענטהאֶלט · וואס זאָלל איך נון דאזו זאגען ? וואס דענקען ? מיין הערץ איזט אויפ׳ס טמערזליכסטע פער„ וואונדעט · אָ דאס איך זאָ מיינע האָפפנונג פעראייטעלט זעהע , שטאטט דער זיסען ערווארטונג נור ביטטערקייטען ענטגעגען נעהמען מוס ! איזט דיעס דער לאָהן מיינער מיהע , דיא פער= געלטונג מיינעס קאָסטענאויפוואנדס ? ערווידערסט דוא זאָ דיא נאֶרטליכקייט דיינער אֶלטערן ? — האבע איך דיך דאָרט הין אינ׳ס

איך'ס הויז איינעם עדעלן מאננעס דארום געטיקט , אום דיא דאָרטיגען גאססען צו דורכשטרייפען , אום דיא קאָסטבארע צייט מיט טהאָרהייטען צו פערגיידען, אום דיך אן ניכטסווירדיגע בובען צו האָנגען , דיא דיין הערץ פערדערבען, דיינע זיסטע פערגיפטען ? אָ זאָ האָטטעסט דוא אימער היער בלייבען קאָננען ! פעהלט עס דען עטווא דיעזער שטאדט אן רוכלאָזע , ניכטסווירדיגען שטראססענבובען ? — אונגעהאָרזאמער זאָהן ! טריבזאל דיינער עלטערן ! וועָרעסט דוא נור בלאָס צו אונזערם פערדרוססע , צו א ו נ ז ר ע ר שאנדע אויסגעארטעט , אים פערבאָרגענען האָטטען וויר אונזער אונגליק בעוויינט , אים שטיללען אונזערע ליידען ערטראגען , דיא דאס שיקזאל איבער אונס פערהאָנגטע · אבער וואס נאָטהיגט דען גוטען אָנקעל עס צו ערטראגען , דאס דוא איהם אונגעמאך אונד שאנדע צו ציעהעסט , ווא איינע פלאגע אן זיינעם הויזע ערטייכסט , איהן טעגליך קראָנקסט , אונד דיא פלאמע דעס צוויאטשפאלטס אן זיינער וואָהנונג אנפאָכטסט , אויך זאָ איינע אונדאנקבארע ווייזע ? — וואהרליך איך שעָמע מיך פאָר איינעם גוטען ברודער , איהם איין זאָלכעס יאָך אויפגעבירדעט, איהם זיינע רוהע געראובט צו האבען , דאס ער זיך מיט איינעם אונגעצאָגנען בובען , דער איהם ניכט אנגעהאָרט , זא פלאגען מוס · — וויססע אלזאָ , געגענשטאנד מיינעס קוממערס ! האטטע ניכט דיין גוטער אָנקעל איינע פירביטטע פיר דיך געטהאן, אונד מיך ערזוכט ' עס נאָך איינמאהל מיט דיך דורך טיכטיגע פאָרווירפע צו פערזוכען ; זאָ האטטע איך דיך אויגענ= בליקליך אויס זיינעם הויזע גענאָממען , דיך וויט וועג אויס מיינע אויגען געוואָרפען אונד איינער הארטען האנד צור צוכט איבערגעבען · יעטצט וויל איך נאָך צום לעטצטען מאלע נאכזיכט מיט

מיט דיר האבען, אבער מיט דער ווארנונג, דאס ווען דוא דיך ניכט בעססערסט, אונד דיא לעהרען בעהערציגעסט, דיא איך דיר וויעדערהאָלענטליך גאב, בעזאָנדערס אבער ווען דוא ניכט דעם וועזען ראטהע דיינעס אָנקעלס פאָלגסט. זאָ זאָלל ער דיך אויס זיינעם הויזע יאגען, אונד אויך וויל מיינע אויגען פאָן דיר וועג ווענדען, וויל מיין הערץ פאָר דיר פערשליעסען, דאס דו הילפלאָז אונד פערשטאָססען אין פרעמדען לענדערן שמאכטענד אומהער אירּרען; אונד זאָ דיינע טהאָר»הייטען ביסען זאָללסט. — בעססערסט דוא דיך אבער, בערייסט דוא דיינע פערגעהונגען, זאָ זאָלל אללעס געשעהענע פערגעססען זיין, אונד מיינע צערטליכקייט זאָלל דיר וויעדער וויא פאָרהין צו טהייל ווערדען· יעטצט שטעהט עס בייא דיר צוא וועהלען ליעבע אונ גליק, אָדער פעראכטונג אונד עלענד· דאס דוא ערשטערעס וועהלען ווערדעסט, האָפט דיין טיעף בעקימערטער פאטער.....

י

# מכתב הבן לאביו

## אדוני אבי · מחמד נפשי!

איך אשא ראשי לגשת מול פני כבודך אבי היקר? במה אצטדק ובמה אכפרה פניך, לשכך המתך ולהעביר המשטמה, כמשא כבד תכבד על לבי; הן כלמה כסתני, קודר שחותי, טבעו לארץ עפעפי, ועיני יזלו מים, עד יהמו רחמיך עלי, ותאמר: סלחתי · הה ליצר לב בני נעורים, כי השיאני לעזוב אורח סלולה ללכת בשרירות לבי, ולהבעים לב אב חונן ומטיב כמוך! נחמתי את אשר עשיתי, בושתי מחטאי

ולא

ולא אוסיף עוד לשחת מעללי, כי בכל לבי אשוב למסלת מישרים, לבל עזבה לנצח· הראני נא אבי מדת טובך אך הפעם, שא נא לאשמות בנך, לא יזכרו ולא יפקדו, ולא יעלו על לבך עוד: הן ראה תראינה עיניך, כי מעמקי לבי אשוב לטובה וכי תשאל מעתה את פי דודי היקר, לא תשמע שמץ דופי ממני, כי אתאמץ בכל כחי לתקן המעוות והיה העקוב למישור·

ועתה אבי ידיר נפשי, שאני ואנכי אדבר, אך אמת יהגה חכי, וחלילה לי למעול בך מעל, ולהחפיא לפניך דברים אשר לא כן· אף אמנם הודיתי ואמרתי אשמתי, דע נא איפוא כי לא כצעקתה הבאה עלי עשיתי· אך תואנה בקשו לי עבדי בית אדוני דודי, להתגולל ולהתנפל עלי, ויעשו גם המה בערמה. וישימו עלי ארבם, ללכדני ברשת חטאים קלים ויגדילום במו פיהם, למען יהפך לב דודי לשנוא לי, כי אמולה לבתם המלאה קנאה· לא יכלו נשוא אהבת דודי אלי, על כן קשרו עלי קשר להבאיש ריחי בעיניו, ויכבידו עלי כזבים, וילשינו עלי יום יום, עד כי השיגו חפץ לבבם הרע לגרה חמת דודי לחרות אפו בי. אולם בצפיתי צפיתי בחסדי אל, אשר פעלו תמים, שיוציא לאור צדקתי בקרב הימים· ותגלה רעתם, כי ילכדו בשחיתותם, ויפלו ברשת זו טמנו לי אז תשוב אל היקם חרפתם, ואדוני דודי הצדיק וביתו נקיים; והיה כאשר שב לבך אלי לאהבה תשמח נפש בנך הנכנעה:

אני המשתחוה להדום רגליך ומבקש שתשא פניך ותרצני·

10

טהייערסטער, געליעבטעסטער פאטער!

דארף איך עס נאך וואגן, דעם ערצירנטען פאטער אגטער דיא אויגען צו טרעטען? וואס זאלל איך אייך ענטשולדיגען, וואס

וואוים דיינעס לאָרען בעזאָפּטיגען, דער איך זאָ טוועער אויפ'ס
הערץ דריקט ? בעטאָוט, געבייגט, מיט דען בליקען צור
ערדע געזענקט, שטעהע איך פֿאָר דיר, אונד שטראָמע
פֿאָן טהרענען ווערדען זאָ לאַנגע אויס מיינען אויגען פליסען,
ביז דיינע באַרמהערציקייט מיר פֿערגעבונג צוגעבען ווירד. —
אָ איבער דען יוגענדליכען לייכטזין, דער מיך פֿערלייטען קאָננטע,
דען וועג דער טוגענד צו פֿערלאַססען. מיינעם הערצענסדינקעל
צו פֿאָלגען, אונד איינען זאָ גוטען, זאָ ליעבעפֿאָללען פֿאַטער צו
קראָנקען; — טיעף בערייע איך מיין פֿערגעהען, איך שאָמע
מיך מיינער איבעלטהאַטען, אונד ווערדע זיא ניא ווידער
בעגעהען. פֿאָן גאַנצעם הערצען וויל איך צום וועג דער
טוגענד צוריקקהרען, אום איהן ניא ווידער צו פֿערלאַססען.
לאַס מיך, טהייערסטער פֿאַטער דאָך נור נאָך איינמאַל דיינע
איבערוואָנגליכע גיטע זעהען, פֿערגיעב מיר מיינע אונטהאַטען,
אונד לאַס זיא אויך עוויג אויס דיינעם געדאָכטניס שווינדען.
דוא ווירסט דיך איבערצייגען, וויא ערנסטליך איך עס מיט
מיינער בעססערונג מיינע, ווען דוא דיך פֿערנער דעסהאַלב
בייא מיינעם אָנקעל ערקונדיגען ווירסט. דוא זאָללסט געוויס
ניכט מעהר דיא גערינגסטע קלאַגע איבער מיך הערען, אללע
מיינע קראַפֿטע וויל איך אנשטרענגען, מיינע פֿעהלער ווידער
גוט צו מאַכען.

יעטצט ערלויבע מיר, טהייערסטער פֿאַטער, דיר דען
וואַהרען הערגאַנג דער זאַכע צו ערצאָהלען, עס זייא פֿערן פֿאָן
מיר, דיר איינע שטראַפֿליכע אונוואַהרהייט צו זאַגען. וויססע,
האָב איך גלייך מיין פֿערשוואָדען זעלבסט בעקעננע, אונד רייעפֿאָלל
אום פֿערגעבונג געבעטען האַבע, זאָ פֿערהאָלט עס זיך דאָך
קיינעסוועגעס זאָ וויא דאַז געשרייא לויטעט, דאַס זיך געגען
מיך

איך ערהאָב · עס וואר בלאָס איינע באָזהאפטע אנשטעללונג דער
דאָמיסטיקען (הויזגעזינד) מייעס הערן אָנקעלס , וועלכע איך
ניעדער צו דריקקען בעשלאָססען · זיא האבען איך ליסטיגער וויזע
זעלבסט צו קליינען טהאָרהייטען פערלייטעט , אונד נאכהער
דיא זאכען פערגרעסערט , אום איך ביים אָנקעל פערהאסט צו
מאכען · איהר ניידישעס הערץ קאָנטע נעהמליך דיא ליעבע ניכט
ערטראגען , וועלכע דער גוטע מאן יעדער צייט געגען איך
העגט , דאהער פערשוואָרען זיא זיך געגען איך , אונד זוכטען
איך דורך אללערלייא ליגענהאפטע פערלייםדונגען בייא איהם
אנצושוואָרצען ; דיעזע שטראֶפליכע פערפאהרען זעטצטען זיא
זאָ לאנגע פאָרט , ביז זיא ליידער איהרען באָזען צוועק עררייכט
האבען · אללײן איך שטעללע עס צו גאָטט , אונד האָפפע ,
דאס דער אללגערעכטע איינע אונשולד באלד אן דען טאג קאָמ-
מען לאססע , אונד יענע פעררוכטע ענטלארפען ווירד . געוויס
זיא ווערדען זיך אן איהרעם אייגנען פערדאָרבנים פערשטריקען ,
אונד אין דען נעטץ געראטהען וועלכעס זיא מיר לעגטען ,
אלסדאן ווירד דיא שמאך אויף זיא צוריק פאללען ; מיין גוטער
אָנקעל אבער אונד זיין הויז ווערדען ריין אונד פרייא פאָן דיעזער
ניכטסווירדיגקייט בלייבען . וויא גליקליך ווירד איך אלסדאן דורך
דען וויעדערבעזיטץ דיינער פאֶטערליכען ליעבע פיהלען ·

דיין געהאָרזאמער , נאך דיינער גנסט שמאכטענדער זאָהן

# יא

# מכתב הדוד לאחיו

ישמח לבך ותגל נפשך , אחי ! כי פעמים הושב לך בנך
האהוב ונחמד ; בראשונה , מיום קרא מכתב הבקורת אשר

כתבת

כתבת לו, הרבה להשיב ולהטיב צעד, וכל חפץ לבבנו מלא במאמצי כחו, עד אין פוצה פה ומצפצף נגדו, ובשנית קם מערש דוי, ויחי מחליו אשר נפל בו זה שתי שבועות, וכמעט נטיו רגליו, ויחרד לבבי עליו, וימס למים׃ אמנם עתה הוא ת״ל בריא ושלם, כאשר תחזינה עיניך מאגרתו כתיבת ידו, הנסגרת בזה׃ ביום אתמול רכבתי עמו במרחקי העיר מסביב חוצה, ותנועת הדרך ושאיפת רוח הצח הטיבו והועילו לחזקהו ולאמצהו,

מה יקר לי עתה הנער, ומה רבה אהבתי אליו! דע נא אחי אשר קרהו׃ מאז קרא אגרתך האחרונה, וידע תלונתנו עליו, נשברה רוחו ויבך בסתר לבו, ומרגע זו נפלו פניו, נשחת מראהו, עד נפל בחולי רע׃ והוא נדכא על לא חמס בכפו, ומהולל מפשעי עבדי ביתי, אשר שמו לו עלילות דברים וכחשם בפניו יענה, להפך לבבי לשנוא לו, כי קנאוהו באהבתי כי גדלה לו, על כן היו בקושרים, ויעשו במרמה ללכוד לבבי ולהמרות רוחי עליו, ויסבו אשר הסיבו׃ אולם אחרי דרשתי והקרתי היטב, מצאתי כי כלו כזב ומרמה, וכי נבלה עשו להבאיש ריחו בעיני, ועשיתי בהם משפטים, נתתי להם שכר שנה, ושלחתים מביתי, והיה לי ולבנך שלום,

כ״ד אחיך

## 11

ליעבשטער ברודער!

פרייע דיך, דיין געליעבטער זאָהן איזט דיר דאָפפעלט צוריק געשענקט וואָרדען. ערשטענס, האט ער זיך זייט דעם עמפפאנג דיינעס לעטצטערן בריעפעס איבער דיא מאסען געבעססערט, אונד דורך זיינען פלייס אונד זיין גוטעס בעטראגען

אללע

אללע אונזרע ווינשע איבערטראָפֿפֿען , זאָ דאס איך ניכט דאז
גערינגסטע אן איהם צו טאדעלן פֿינדע · צווייטענס , האט ער זיך
פֿאָן איינער שווערען קראנקהייט ערהאָלט , אין וועלכע ער פֿאָר
פֿיערצעהן טאגען פֿערפֿיל , אונד דיא מיך אום איהן ציטטערן
מאכטע · יעטצט איזט ער גאָטטלאָב פֿאָללינ ווידער הער געשטעללט,
ויא דוא אויס זיינעם איגנען, היער איינגעשלאָססענען בריעף
ערזעהען קאננסט :: געסטערן מאכטע איך מיט איהם איינע
שפאצירפֿאהרט אוס דיא שטאדט הערוס , אונד דיא זאנפֿטע
בעוועגונג זאָ וואָהל , אלס דיא פֿרישע ריינע לופֿט , דיא ער
איינאטהמעטע , טרוגען דאזו בייא , זיינע קראֶפֿטע גאֶנצליך
ווידער הער צו שטעללען ·

איך קאן היער ניכט גענוג אויסדריקקען , ברודער , וויא
ליעב , וויא שאֶטצענסווערטה דער קנאבע מיר יעטצט געוואָרדען
איזט ; אונד דיס בעזאָנדערס דורך דיא אונגערעכטיגקייט ,
דיא ער ערליידען מוסטע · דען וויססע , אלס ער
דיינען לעטצטערן פֿאָרוואורפֿספֿאָללען בריעף לאז , אונד
אונזערן אונוויללען דארויס ערפֿוהר , לאָג ער עס זיך זאָ זעהר צו
געמיטהע דאס ער פֿאָן דעם אויגענבליק אנפֿינג טעגליך אויס
צו זעהען, וואָרויף ער אין איינע טיעפֿע קראנקהייט פֿיעל, פֿאָן
דער ער נון גאָטטלאָב פֿאָללינ גענאָזן. דער ארמע יונגע ליטט זאָ
אונפֿערשולדעט; מוסטע דיא רוהלאָזיגקייט מיינער דאָמעסטיקען
ביססען , דיא איהן פֿאלש אנגעקלאגט האבען , אונד דורך
שאֶנדליכע פֿערלייםדונגען איהן בייא מיר פֿערהאסט צו מאכען
זיך בעשטרעבטען · נידיש אויף דיא גונסט · אין וועלכער ער
בייא מיר שטעהט , פֿערשוואָרען זיא זיך געגען איהן · אונד
וואוסטען עס דורך אללערלייא ליסט זאָ איינצולייטען , דאס זיא
מיך ווירקליך הינטערגינגען , אונד געגען איהן ערביטטערטען ·
דא

דא איך אבער נאך איינער גענויען אונטער זוכונג הינטער איהרע באַהאפטען טאלייבע געקאָממען בין , אונד מיך פאָן איהרער בובערייא איבערצייגט האָבע , זאָ ליס איך זיא איהרע גערעכטע סטראפע עמפפינדען , אינדעם איך איהנען איהר יאהרסגעהאלט בענאהאלטע , אונד זיא אויף דער שטעללע אוים דעם הויזע יאגטע , אונד זיא זאָ מיר אונד דיינעם ליעבען זאָהן פאָם האלזע שאפפטע ·

דיין דיך ליעבענדער ברודער

# יב

## מכתב ידידות בין שני רעים :

### שלום לאלוף נעורי הב׳ המשכיל וכו׳ ·

מאז הפרדת מעלי , ידיד עלומי , ותלך אל בית דודך בקריה עליזה פ · · · · כָּמה לבי לראות מכתב אצבעותיך , למען תקום ולא תופר ברית האהבה הכרותה בינינו , ולמען דעת שלומך וטובך · אך לשוא הוחלתי כמעט שנה תמימה , ואין קול ואין קשב · ואנכי הצדקתיך לאמור : אך שוקד הוא בלימודו , כל מזימותיו עליו · הלא ימצא אחוזת מרעים גם שמה , מאין עוד פנות אל מיודעיו בעיר מולדתו · ושמחתי לשמוע שלומך מפי אבי היקר , וירוח לי · — ומה יקרה לי , רֵעי , אגרתך אשר מצאתי על שולחני בשובי אתמול מבית הספר , מה תתענג נפשי לראות כי עודך מחזיק בתמת אהבתך לי , וכי כביר מצאה ידך בחכמה ומדע , ועל שרשה התהקה ! לכן השתי ולא התמהמהתי לאחוז היום בעט סופר להשיב מענה על אמריך כי נעמו , לגלות גם אזנך משלומי הטוב , ומאהבתי לך כי גדלה · אולם לא כביר אספרה ממצב ידיעתי ותבונתי · אתה ידעת העיר הזאת כי מצער היא , ואנשים בה מעט , אין מי יורה דעה , אין מי יבין

שמועה

שמועה, וממך ידידי אבקש, הודיעני נא החכמה מאין תמצא, ואיה מקום בינה, הורני נא דרך מבוא שערי דעת, ואבוא אל העין לשאוב ממקורה באר מים חיים, והמקום אין איש, אני לי, ודודי לי, במועצות ודעת, ולך תהיה צדקה וחסדך לא אשכח לנצח, חרות יהי' על לוח לבי תמיד ·

כ"ד אוהבך ·

## 12.

### האכגעשאֶטצטער פריינד!

זייט דעם דוא דיינע געבורטסשטאדט פערלאססען, אום אים הויזע דיינעס אָנקעלס אין יענער העררליכע הויפטשטאדט דיינען אויפענטהאלט צו נעהמען, האבע איך מיך בעשטאֶנדיג נאך איינעם שרייבען פאָן דיר געזעהנט, אום מיך זאוואָהל פאָן דיינעם וואָהלערגעהען אלס פאָן דער פאָרטדויער אונזרער פריינדשאפט צו איבערצייגען; אלליין איין גאנצעס יאהר פערשטריך אין דיעזער פערגעבליכען ערווארטונג · איך ענט-שולדיגטע דיך אבער שטעטס מיט דיינעם פלייסע אים שטודירען, וועלכער דיר וועניג צייט צו פריינדשאפטליכעם בריפוועכסעל איבריג לאֶסט · אויך, דאכטע איך, דירפטע עס דיר דאָרט ניכט אן פריינדען פעהלען, דאָהער דאס דוא נאֶטהיג האבעסט, אויף דיינע יוגענדליכען פריינדע אין דיינער פאטערשטאדט הינצובליקען · איך בעגניגטע מיך דאהער, פאָן צייט צו צייט דיין וואָהל זיין אויס דעם מונדע דיינעס ווירדיגען פאטערס צו פערנעמען אונד גאב דיא האָפנונג, פאָן דיר איינען בריעף צו ערהאלטען, גאֶנצליך אויף · — דעסטאָ גראָססער וואר מיינע פריידע, אלס איך געסטערן אויס דער שולע נאך הויזע קאם, אונד מיין שרייבען פאָן דיר אויף מיינעם טישע פאנד · איך פרייטע מיך

אונגעמיין, דארום דיינע פֿאָרטוועהרענדע פֿריינדשאפֿט פֿיר איך, זאָ וויא דיינע גראָססען פֿאָרטשריטטע אין דען וויססענשאפֿטען צו ערפֿאהרען, דיא דוא דאָרט גרינדליך צו ערלערנען געלעגענהייט האסט· איך איילע דאהער, דיר גלייך איינע אנטוואָרט צו שרייבען, אום דיך אויך מיינער זייטס פֿאָן מיינעם וואָהלזיין אונד מיינער אינניגסטען פֿריינדשאפֿט פֿיר דיך צו פֿערזיכערן· פֿאָם צושטאנדע מיינער קענטניססע האבע איך דיך פֿרייליך ניכט פֿיעל ריהמליכעס צו זאגען· דו קעננסט דיעזען קליינען אָרט, קעננסט דען מאנגעל אן ווירקליכען געלעהרטען, אונד פֿאָלגליך אן געלעגענהייטען, היער עטוואס גרינדליך צו ערלערנען; מיינע אינשטענדיגסטע ביטטע געהעט אלזאָ דאָהין' דאס דוא, טהייערסטער פֿריינד, מיר ראטהען מאָכטעסט, וועלכע וועגע איך איינצושלאגען האבע, אום דורך אייגענן פֿלייס אונד זעלבסטשטודיום יענען מאנגעל ערזעטצען צו קאָננען, שלאגע מיר דיא ביכער פֿאָר, דיא איך צו לעזען, אונד בעלעהרע איך וועלכע אָרדנונג איך בייא דער וואהל דער געגענשטאָנדע צו בעאָבאכטען האבע· איך ווערדע דיעזעס אלס איינע גראָססע וואָהלטהאט פֿאָן דיר בעטראכטען, אונד דיעזען בעווייז דיינער פֿריינדשאפֿט עוויג ניכט פֿערגעססען· מיט בעגירדע ערווארטעט דיינע אנטוואָרט·

דיין געטרייער פֿריינד·

## יג,

## תשובה

ידידי ורעי.

כאשר נקלה בעיני לרדוף אמרים רקים, לבלות זמן באגרת שלומים, להג הרבה ואין תכלית, כן יקר לי להתעלם באהבים

באהבים אהבת חכמה ומדע, לפתוח שפתי מישרים, למצוא דבר חפץ׳ הטבת לשאול אחי, החכמה מאין תמצא, ואיה מקום בינה? דע כי ראשית חכמה בקש פתחיה, וכל משחריה ימצאוה׃ כאשר יגולל איש אבן מפי מעין נובע, ויזרומו נחלי מים, כן מסיר עצלה ומעביר תרדמה, ויבקעו מעינות מי תבונה, טמונים שפונים במשכיות לב כל אדם, אמת נכון הדבר, הולך את חכמים יחכם; כעור הולך נכוחו בזרוע מנהל פקח, כן ילד נבער מדעת כי ינחהו מורה משכיל, אך כראותנו כי אין איש, או הרועים כי מתעים בתהו לא דרך, הפכפך לבם וזר מעשיהם השך ולא סדרים למו, אז חיילים נגבר לעזור נפשנו, וזרוענו תושע לנו, הלוך והפוש נלך עד נמצא שאהבה נפשנו׃ זה מקרה ילדי עמנו בערים קטנים, זאת הלדם בארץ מכורותנו — מה נכמרו רחמי עליהם! — כפראים יגדלו, אין מדריך בארח סלולה, אין מורה בנתיב יושר; או רועים נתנו להם, והמה בנפשותם נבערי דעת, בלי עצה ותבונה, לא נגה עליהם אור חכמה ותורה אמתית, על כן יצא משפטם מעוקל, וכשל עוזר ונפל עזור׃ והנה איעצך אחי; ויהי אלהים עמך, שמעני ואראך איזה הדרך ישכן אור, ואיך תעלה מעלה מעלה בסולם החכמה עד תגיע תכליתה׃ אם אמנם כי קטונתי מאוד, כך ערכי ולא בינת איש לי, אך פתוח פתחתי שערי המדע׃ והלאה עוד לא באתי בהחכמה, אולם עקבותיה נודעו לי מפי מורי הגדולים, המה הורוני הדרך אשר כל יאחז בה תנחהו ותנהלהו עד יעלה להר קדשה׃ ואני אשלח לך בזה מגלה אחת קטנה, רשומות בה ראשי החכמות, ודרכי למודיהן, ספריהן וסופריהן, שים עיניך בו, וראה ועשה כתבנית אשר יראוך וחפץ ה׳ בידך יצליח׃

כ״ד ידידך*)׃

---

*) האגרת הזאת בהיות לה סגולה מיוחדת אשר לא תקרא מהמון עם, ונכתבה אך ליודעי בינה, לא נעתקה ללשון אשכנזית׃

## יד

# מכתב האב לבנו

### שלום לך בני, חמדת לבבי!

בעשרים לחדש הזה, בעצם היום אשר תגיע אגרת הזאת לידך; חג הוא לנו, אני ואמך אחיך ואחיותיך יחד נגילה ונשמחה בו, כי הוא יום הולדתך, בו תמלא שנת שמונה עשר למספר ימיך · קח נא בני ברכות הוריך וכל משפחתך; יואל אלהי להטות אליך חסדו, יחייך ויקימך, וחזקת והיית לאיש מצליח, תנחומתנו ועליזתנו, כנטות כחנו לעת זקנה ושיבה ·

עתה שמע נא בני ואחוך! הנה חלפו ימי נעוריך, בא צבאך, כי כאיש גבורתך, לאחוז במלאכת מה, ולעשות בחפץ כפיך, למען הקים לך בית; ואתה אספת חכמה ובינה, והכשרת להיות חבר לחברת אנשים, לעזור ולהועיל לך ולבני אדם זולתך · ואדוני דודך כתב לי מחשבתו ועצתו, לקחת אותך בעסקי מרכלתו, לתת לך חלף עבודה שכר שנה בשנה, עד תעבורנה חמש שנים, אז יקחך לחבר ורע ויתן לך חלק בכל קנינו אשר ירכוש עמך יחד · ואני חלילה לי לצוות אותך את אשר תבחר, גם עצתי אכלא ממך בדבר הזה, עשה אתה כרצונך התפשי וכאות נפשך · אך תאבתי לשמוע מפיך מהר, הישר בעיניך חפצי דודך היקר, ותאות לו, או אם תחפוץ תעודה אחרת · הודיעני נא זאת, וכי תשאל את פי, איעצך כאשר עם לבבי ·

כ״ד אביך ·

## 14

### געליעבטער זאָהן!

דער וואהנליכסטע דיענסט וואהנסט, איס דער טאג איין

מין ווענבעס דוח דיעזען בריף ערהאַלטעסט, ווירד פּאַן מיר, דיינער ליעבען מוטטער אונד דיינען געשוויסטערן פּעסטליך בעגאַנגען ווערדען, דאַ דיין אַכטצעהנטער געבורטסטאַג אין דעמזעלבען פּאַללט · עמפּפאַנגע, ליעבער זאָהן, היערצו אונזערע אַללער ווייטיגען גליקוואַנשע · מאָגע דער אַללגיטיגע שטאַטס זיינער אַללפּאַטערליכע גנאַדע איבער דיך וואַלטען לאַססען, אונד דיך אַללע ליט געזונד אונד וואָהלאויף ערהאַלטען! מאָגעסט דוח איין גליקליכער מאַן, דער טראָסט אונד דיח פרײדע אונזערעס הערזאַן נאַהענדען אַלטער ווערדען!

יעטצט, מיין זאָהן, האַבע איך איין ערנסטליכעס וואָרט מיט דיר צו שפּרעכען · זיעהע, דיינע קינדער-יאַהרע זינד נון דאַהין געפּלאָססען, דוח ביזט נון איין מאַן, האַסט אַן קראָפּטען, קעננטניססען אונד ערפאַהרונגען זעהר צוגענאָממען; יעטצט איזט עס ציט, דאַס דוח דיר איינען פּעסטען אונד בעשטיממטען לעבענספּלאַן פיר דיח צוקונפט בילדעסט; דאַס דוח אירגענד איינען נאַהרונגסצווייג ערגרייפעסט, אום דיר אונד דער וועלט, דערען רייפען מיטגליד דוח נון געוואָרדען, ניטצליך צו זיין, אונד איינסט איין איינגעס הויז אויסמאַכען צו קאָננען—·

דיין ליעבער אָנקעל האַט מיר לעטצטענס געשריעבען, ער געהע מיט דעם פּלאַנע אום, דיך אין זיינע האַנדלונג צו נעהמען, דיר איין יאָהרליכעס געהאַלט אויסצוזעטצען, אונד נאַך 5 דיענסטיאַהרען דיך צו זיינעם האַנדעלס-קאָמפּאַניאָן אויף איינען געוויססען אַנטהייל אַנצונעהמען · עס זייא פערן פּאָן מיר, דיר אין דיעזער זאַכע עטוואַס צו בעפּעהלען, אָדער אויך נור איינען ראַטה אויפצודריגען · דוח קאַננסט גאַנץ נאַך דיינעם פרייען ווילען האַנדעלן, קאַננסט וואָהלען, וואַס דיר גוט דינקט · נור ווינשע איך, דאַס דוח מיר מיט נאָכסטעם דיינען ענטשלוס

מעלדען מאָגעסט , אָב דוא אין דען פֿאָרשלאַג דיינעס ליעבען
אָנקעלס וויללינגסט , אָדער אבער דיר איינע אנדערע בעשטיממונג
ערזעהען ווילסט · שרייבע מיר היעראיבער אָהנע אללע צוריק=
האלטונג , אונד אים פֿאללע דוא איינען ראטה פֿערלאנגעסט ,
וויל איך דיר גערן דאמיט בייאשטעהען ·

דיין דיך ליעבענדער פֿאטער ·

# טז

## תשובת הבן

### אבי צבי תפארתי !

שמחתי בקראי מכתבך הנעים , תוכו רצוף אהבה , מעיל ברכה תעטני , על יום הולדתי , במלאת שמונה עשרה למספר שנותי · הן גברו עלי ברכות הורי הנחמדים , יקרו לי מפז רב וכתם אופיר , במו אשתעשע כעל כל הון · יהי מברכי ברוך , יחולו על ראשם ברכות אבי עד , מעין כל ישועה , יכלכל שיבתכם ומספר ימיכם ימלא בשבע שמחות ונעימות נצח ·

ועתה אשיבך מענה על משמרת העבודה אשר יעד לי אדני דודי שי' בבית מסחרו · הן ענותך תרבני , אבי יקירי , טוב לבך יקתני , ועיני תזלנה דמעות כי אראה אהבתך לי כי גדלה · הלא לך המשפט לצוות עלי מה אבחרה , ובמה ארצה , ועלי לסור אל משמעתך , בלי סור ממנו ימין או שמאל · ואתה תדבר עמי כאיש אל אחיו , שאלת את פי , ונתת לי לבחור אשר תאוה נפשי · — עתה שמעני אבי · וישמע לך אלהים · האמנם כי בערה כאש תשוקתי לספרי חכמה וידיעה , ואנכי טעמתי אך מעט מדבשה , ועוד נשאר לי הרבה לדרוש ולהגות ; בכל זאת מאנה נפשי לעשותם

כמעדר

כמעדר בידי העובד , לבקש בם מחיתי ומחית ביתי · וגמרתי בלבי לאכול מיגיעי כפי , לעשות מלאכתי יומם , ולאחוז גם בחכמה בעתותי לילה , לעת מנוחה ומרגוע , ומזה אל תנח ידי׳ לכן בכל לבי נדרשתי לשאלת דודי שי׳ , כי איה אפוא אמצא איש טוב ממנו ? ואאות לבוא למשמרת פקודתו וידי תכון עמו בעסקי מרכולתו , אם כשר הדבר בעיניך אב , ותצוני לעשותו ·

כ״ד בנך ·

ככלותי אגרת הזאת דבר אתי דודי שי׳ אודות הדבר הזה , ועניתי לו כתשובתי לך אבי ·

15

# אנטוואָרט

טהייערסטער פאטער !

דיינען זעהר ליעברייכען בריעף נעבסט דיינען הערצ־ליבסטען גליקווינשען צו מיינעם אכטצעהנטען געבורטסטאגע האבע איך מיט פיעלעם פערגניגען געלעזען · טהייערער אלס אללע שעטצע אונד קאָסטבארקייטען וואר מיר דער זעגען מיינער געליעבטען עלטערן · מאָגע אויך אוז איך דער זעגע דעס אללפאטערס רוהען , אונד אייך איין האָהעס , גליקליכעס אונד פריידענפאָללעס אָלטער צו טהייל ווערדען ·

איך איילע נון , געליעבטער פאטער , דיר וועגען דעם פאָרשלאג מיינעס גוטען אָנקעלס , מיך אין זיינע האנדלונג צו נעהמען , אנטוואָרט צו שרייבען · וואהרליך ! דיינע גיטע , דיינע ליעבע צו מיר , זאָ וויא דיינע הערַאבלאססונג האבען מיך ביז צו טהרענען געריהרט · דאָ , דער דאז רעכט האט , מיר

צו

צו בעפֿעהלען, וואס איך טוהן אונד וואֶהלען זָאלל, דוא שפריכסט מיט מיר אים טאָנע דער פריינדשאפֿט, אונד איבער לאֶסט עס גאנץ מיינעם אייגענען וויללען, מיך איבער דיא פֿאָרהאבענדע זאכע צו בעשטיממען· וואָהל דען, דא דוא עס נון זָא ווילסט, זָא וויל איך דיך היערמיט מיט מיינעם ענטשלוס בעקאננט מאכען· זָא זעהר איך אויך איינע ברעננענדע בעגיערדע צו דען וויססענשאפֿטען אין מיר פֿיהלע, זָא וועניג איך מיר נאָך דאפֿאָן אייגען געמאכט האבע, אונד זָא פֿיעל מיר אלזָא נאָך צו לערנען איבריג בלייבט, זָא גלויבע איך דאָך, דא איך ניא געוואָהנטע וואר, אויס דער געלעהרזאמקייט איינע בראָדברינגענדע פראָ=פֿעסיאָן צו מאכען, איך דעם געשאֶפֿטסלעבען ווידמען צו מיססען· דאָך זָא, דאס איך מיך דען טאג איבער מיט דען לייטליכען ארבייטען, אונד אין דען נאֶכטליכען רוהע אונד ערהאָלונגסשטונדען מיט וויססענשאפֿטליכען געגענשטאנדען צו בעשאֶפֿטיגען געדענקע· איך ווילליגע אלזא פֿאם הערצען אין דען אנטראג מיינעס ליעבען אָנקעלס איין — דען וואָ קאֶננטע איך אין דער וועלט איינען בעססערן העררן פֿינדען? — אונד איך וויל גערן דען דיענסט אין זיינער האנדלונג אנטרעטען, ווען דוא, ליעבער פֿאטער, מיר דיינען בייפֿאלל דאזו גיבסט, אונד עס זָא ווינשעסט; אין ערווארטונג דיינער באלדיגען אנטוואָרט פֿערהאררע איך אין אללער האָכאכטונג·

דיין געהאָרזאמער זָאהן:

נאכשריפֿט· זָא עבען ערהאֶלטע מיר דער אָנקעל זיינען פלאן אין בעטרעף מיינער, ווארויף איך איהם אָביגעס צור אנטוואָרט גאב·

נשענת

# טז

# מכתב ריע לרעו

שלום וכו׳ ·

נשעַנְתּ על אהבת נעורינו , ותמוכה על תום לבך הנודע לי מתמול שלשום , ותרהב נפשי לגשת מול פניך באגרת הזאת , לדרוש שלומך וטובך , ולשאול מסך שאֵלתי ובקשתי , הן שמעה אזני וישמח לבי כי הֶעמדתָּ לעזרת דודך האדון פ · · · · בבית מסחרו , ותחזק ידך בבית הזה , ודבריך נשמעים · ואני יצאתי מימי נעורים ובאתי בימים לבקש מחיתי מעמל כפי , כי רפה כח אבי הזקן שי׳ , דלה ידו מהחזיקני · לכן אשאלך ידידי , הודיעני נא היכול אוכל מצוא משמרת פקודה אחת , קטנה או גדולה , בבית מסחר דודך , ואעבדהו בכל מאמצי כחי , לרצון לפניו תמיד . כי השיגה ידי ת״ל בדעת כמה לשונות , אשכנזית , צרפית , ואיטאלית , למדתי היטב מלאכת החשבון , וידעתי למשוך עט סופר מהיר כאשר תחזינה עיניך בזה · אולי יקחני למעתיק אגרותיו , הלא מצער היא ותחי נפשי · הודיעני נא זאת ידידי , ע״י מביא אגרת זו , ואם תעתר לשאלתי , לצדקה יחשב לך , והסדך לא אשכח לעולם , וגם שמח תשמח נפש אבי הישיש , אשר כל חפצו לראות אותי במצב הנכון עודו בחיים חיתו ·

כ״ד ידידך המצפה לתשובתך ·

# 16

## האָכגעשאָצטער פריינד

אים פערטרויען אויף אונזרע יוגענד פריינדשאפט , בעזאָנ־ דערס אבער אויף איהרע מיר לאֶנגסט בעקאננטע הערצענסגיטע , וואגע

וואגע איך עס, איהנען דיעזען בריעף צו טרייבען, אום איך נאך איהרעס וואָהלזיין צו ערקונדיגען, אונד צוגלייך פאָלגענדע ביסטע אן זיא ערגעהען צו לאססען· איך האבע מיט פערגניגען ערפאהרען, דאס זיא אלס געהילפע אין דער האנדלונג איהרעס העררן אָנקעלס אנגעשטעללט זינד, אונד פיעלען איינפלוס אין דיעזעס הויזע האבען· דא איך נון אויס מיינעס יוגענדאלטער הערויס, אונד אין דיא יאהרע געלאנגט בין, וואָ איך אויך פיר מיין אונטער האלט זאָרגען מוס, אינדעם מיין אלטער טוואָבלייבער פאטער מיך אונמאָגליך לאָנגער אונטערשטיטצען קאן: זאָ פראגע איך זיא היערמיט ערגעבענסט אן· האָב ניכט אין דעם האנדעלסהויזע איהרעס אָנקעלס אירגענד איינע שטעללע פיר מיך אָזט? גערן וואָללטע איך איהם מיט אללער טרייע צו זיינער פאָללקאממענען צופריעדענהייט דיענען· איך האבע מיר גאָטטלאב גוטע קענטניססע אין דער דייטשען פראנצעזיסען אונד איטאל, יעניטען שפראכען ערוואָרבען, פערטטעה ציאליך גוט דיא רעכענקונסט, אונד טרייבע איינע געפאָלליגע האנדשריפט, וויא זיא זיך אויס נעגאנוואָרטיגעם איבערלייגען קאָננען· ווען איך אויך נור אלס קאפיסט אין זיינער טרייבשטובע אנגעשטעללט ווערדען קאָננטע; לאססען זיא מיר געפאָלליגסט דורך דען איבערברינגער דיעזעס וויססען, אָב איך האפנונג דאצו האבע, וויא זעהר ווירדען זיא מיך אלסדאן פערבינדען; איך ווערדע עס איהנען עוויג ניכט פערגעססען; אונד וויא זעהר ווירדע זיך מיין אלטער גוטער פאטער פרייען, דער ניכטס זעהנליכערס ווינשט, אלס מיך נאך בייא זיינעם לעבען אנ= געשטעללט צו זעהען·

איהר ערגעבענער פריינד·

שלום

## יז

# תשובה

שלום וכו׳ ...

מרוב העבודה העמוסה עלי כל היום, ולא תרפני עד בלעי רקי, לא יכלתי הרבות במלים, ולהאריך שיחי עמך אהובי, כאשר יחפוץ לבבי · אך אענה על שאלתך ידידי, ואודיעך כי צר לי מאוד לבל היות לאל ידי להושיעך, או לתת לך תקוה לעת הזאת למצוא משמרת פקודה בבית מרכולת אדוני דודי, יען כי רבים הם עד למותר הפקודים העוזרים בבית מסחרו, ואיך נוסיף עוד על מספרם? אולם דע נא ידידי, כי לא אשכח ברית נעורנו, וזכרונך יהי׳ חרות על לוח לבי תמיד, והיה כאשר אמצא מקום למלאות שאלתך, אם בבית זה או בבית אחר ממיודעינו, לא אתמהמה מלהודיעך, ולך יתר שאת על כל השואלים זולתך ·

כ״ד ידידך ·

## 17

# אנטוואָרט

בעסטער פריינד!

דיא פיעלערלייא געשעֶפטע, וועלכע דען גאנצען טאג אויף מיר לאסטען ערלויבען עס מיר ניכט, מיך מיט איהנען לאנגע צו אונטערהאלטען, זאָ זעהר עס אויך מיין הערץ ווינשט · איך קאן איהנען אלזא נור קורץ אויף איהר געזוך אנטוואָרטען, דאס עס מיר לייד טהוט, איהנען היערין ניכט דיענען, אויך געגענוואָרטיג ניכט איינמאל האָפפנונג געבען צו קאָננען, פיר זיא איין אנדערוועהויזע איינעם אָנקעלען איינע שטעללע צו פינדען

פינדען, אנדערע וויר מיט זוביעקטען, פאסט איבערפליסיג, פערזעהען זינד, אונד איהרע נאהל ניכט פערמעהרען קאננען · יעדאך פריינד, ווערדע איך אונזרער יוגענדליכען בעקאננטשאפט טעעסס איינגעדענק זיין, אונד זא באלד איין פלאן פיר זיא אפפען זיין ווירד, עס זייא אין אונזערעס הויזע אדער ביא איינעם אונזרער האנדעלספריינדע, וויל איך עס איהנען קונד טהון, אונד זיא זאללען פאר יעדעם אנדערן מיטווערבענדען דען פארצוג האבען · דיעזעס פערזיכערט זיא : —

איהר פריינד ·

## יח

## תשובה באופן אחר

מכתבך ידידי קבלתי, ותערב לנפשי היות לאל ידי למלאות מאוייך · מאת ה׳ היתה נסבה, כי באה שאלתך אלי ברגע מוכנת להפיק רצונך. הנה זה ששה ימים אחד מעוזרי בית מסחרנו נקרא לבוא לבית אביו אשר חלה ונטה למות, על כן יעזב אותנו וילך לו אל ארץ מולדתו · ויצו עלי דודי שי׳ לפנות כה וכה ולבקש איש אחר למלאות מקום ההולך · ואני על ישרך בטחתי, כי באמונה אתה עושה, ודברתי טוב עליך, הראיתי לדודי כתב ידך ויישר בעיניו, ויואל להושיבך על כן האיש ההולך · ועתה ידידי היה נכון לשלשת ימים, או תקבל מכתב יד ארוני דודי שי׳, כי יודיעך מה משפטיך ומעשיך בביתו, ויקב שכרך עליו ·

כ״ד אוהבך השמח לתת לך בשורה מוצאת כאות נפשך ·

## 18

### בעסטער פריינד!

איהר טרייבען האבע איך ריכטיג ערהאלטען · עס פרייעט מיך

מיך געלעגענהייט צו האבען איהנען דיענען צו קאָננען · עס וואר איין גליקליכער צופאלל, דאס איהר אנזוכען געראדע אין איינעם גינסטיגען אויגענבליק געשאה ; איינדעם איינער פאן אונזערן האנדעלס-געהילפען נאך זיינער היימאטה גערופען ווארדע, אלוואָ זיין פאטער שטֶרבענסקראנק דארניעדער ליעגט, אונד ער זיך גענאֶטהיגט זאה, אונזער הויז צו פערלאססען, אום נאך זיינעם פאטערלאנדע צוריק צו רייזען · מיין אָנקעל טרוג מיר דאהער אויף, מיך נאך איינעם טויגבארען זוביעקט אומצוזעהען, דער צו דיעזער שטעללע פאֶהיג זייא · דא קאם געראדע איהר שרייבען · אים פערטרויען אויף איהרע טרייע אונד רעכטשאפפענהייט עמפפאהל איך זיא מיינעם אָנקעל, צייגטע איהם איהרע האנדשריפט, דיא איהם געפיעל, אונד ער בעשלאָס, זיא אן דיא שטעללע דעם אבגעגאנגענען צוא זעטצען · ערווארטען זיא נון ביננען דרייא טאגען איין שרייבען פאָן מיינעם העררן אָנקעל, וועלכער איהנען איהר געשאֶפט אין אונזערם הויזע, זאָ וויא איהרען לאָהן בעשטיממען ווירד · פראָה, איהנען איינע גוטע נאכריכט געבען צו קאָננען, פערבלייבע איך ·

איהר פריינד ·

# יט

# מכתב האב לבנו

מה זה בני כי נאלמת דומיה, תשכחני ותשב אחור ידך מכתוב אלי זה ירח ימים? ההסכן הסכנת לעשות לי כה, הן אמת ידעתי בני ידעתי, כי רבה צבא עבודתך, קצרה עתך מהכביר אמרים לי כבימים ראשונים ; אולם היתכן כי החשית בכל וכל, ולא הודעתני שלומך זה שלשים יום? הלא

הלא נבקה רוחנו אני ואמך, באין לנו בשורה מוצאת ממך, גם דודך אחי היקר לא כתב לי זה ששה שבועות, על זאת פג לבי, ורעיוני הבהילוני · על כן מהר נא בני להודיעני מה קרה לכם, יהי מה השמיעני ואדעה · כ״ד אביך הדואג ומצפה לתשובתך בכליון עינים ·

## 19

### ליעבסטער זאָהן!

וויא זאָלל איך דיין זאָ לאנגעס שטיללשוויגען דייטען? שאָן איינען גאנצען מאָנאט זעהע איך פערגעבענס איינעם שרייבען פאָן דיר ענטגעגען, וועלכעס איך פאָן דיר גאר ניכט געוואָהנט בין · צוואר קאָננטע איך דיא מענגע דער געשאָפטע, וואָמיט דוא איבערהייפט ביזט, וויס, דאס עס דיר דיא צייט ניכט ערלויבט, מיר זא אָפט אונד פיעל אלס עהעמאלס צו שרייבען; אבער זאָ גאנצליך צו שווייגען איזט דאָך ווירקליך אונערלויבט · דוא ווייסט עס יא, וועלכע אונרוהע עס מיר אונד דיינער ליעבען מוטטער מאכט, ווען וויר לאנגע אָהנע נאכריכט פאָן דיר זינד · אויך דיין אָנקעל, מיין ליעבער ברודער, האט מיר שאָן זייט זעכס וואָכען ניכט געשריעבען, וואָריבער איך מיר אלערלייא באנגע געדאנקען מאכע · איך ביטטע דאהער, מיר אויפ'ס שלייניגסטע דיא אורזאך היערפאָן צו מעלדען; מאג פאָרגעפאללען זיין וואס עס וואָללע, רייסע מיך אויס דער אונגעוויסהייט, אונד לאס עס מיך וויססען · דיין בעזארגטער נאך דיינער אנטוואָרט שמאכטענדער פאטער ·

תאמצך

# כ

# תשובה

## אבי, אבי יקיר לי!

תאמצך צדקתך אבי, ויראת אלהיך תהי מעוזך המה יאזרוך כח וחיל לשמוע הבשורה הרעה ונוראה היוצאת היום מעטי המתנועעת בידי· הה ליום צרה וחשכה! רעדה אחזתני ותפוס קסתי כמעט בל אוכל: — הנה אחיך דודי הצדיק והתמים חלף הלך לו ואיננו!! בחצות הלילה ליום אתמול בא המות בחלונותיו ויקח תפארת הבית מחמד לבבנו ולב כל מכיריו אחריו, הושלך כשלש שבועות על ערש דוי· לשוא עמלו מבחר רופאי עיר הזאת להחיותו ולהקימו, לחנם עלה שועת מאות מתחננים בעדו עד לרקיע, אהה! אין עצה ואין תבונה, אין תחנה ואין שועה — אלהים אמר לו: עלה השמימה! — והקול נשמע בחוצות לאמר: מת הצדיק והישר ותהום כל העיר, ויחרד וילפת כל איש, כל עין הורידה כנחל דמעה ותילל כל שפה ותאמר: גלה כבוד מעירנו, כי נלקח מבחר יושביה! — בחצות היום הזה הושב עפרו לאדמתו בכבוד גדול נגד זקני עמו ונגד כל יקירי עיר אשר לווהו לבית המד משכן עולם· — וזה שתי שעות שבתי מקבורתו, עוד לא ידעתי מרגוע, רפתה ידי ולא אוכל להאריך במכתבי· הרפני נא אבי יקירי ואבליגה היום, ומחר אכתוב לך שרש דבר מחליו ומצוואתו אשר צוה לפני מותו· מה גדלה אבדתי! הן עד רגע האחרון הראני אהבתו לי· ינחמנו אלהים חיים אב הרחמים וירפא מחץ לבבנו הנשבר·

אני בנך בבורך אשר אהבתיך אהבת עולם:

מאגע

20

## טהייערסטער, געליעבטעסטער פאטער!

מאגע דיינע רעליגיאן, מאגע דיינע עבטע גאטטעספורכט דיר קראפט געגוג פערלייהען, דיא טרויעריגע נאכריכט צו פערנעהמען, דיא הייטע אויס מייגער ליטטערגדען פעדער פליעסט: אך! וועלך איין אוגגליק; — נאך בעבט יעדעס גליד אן מיר, קוים קאן איך דיא פעדער האלטען — דיין טהייערער ברודער, מיין גוטער פראממער אָנקעל איזט ניכט מעהר!! — פארגעסטערן אבענדס אום מיטטערנאכט בראך דער טאָד אין אונזערן הויזע איין, אונד ענטריס דעמזעלבען זיינע גראָססטע צירדע אונד אונזערן העדלען דיא טאַססטע פריידע; ער שטארב נאך איינעם דרייא וואָבענטליכען קראנקענלאגער: פערגעבבענס וואנדטען דיא ערסטען אַרצטע אונזערער שטאדט אללע מיטטעל דער היילקונדע אן, פערגעבענס שטיג דיא שטיממע פיעלער הונדערטע בעטענד פיר איהן צום היממעל, אומזאָנסט ליידער; אללעס אומזאָנסט! גאָטט וואָללטע עס, דאס ער צו איהם אין העהערן רעגיאָנען קאממען: — קוים האטטע זיך דיא נאכריכט פאָן דעם טאָדליכען היגטריטט דיעזעס עדלען אין דער שטאדט פערברייטעט אלס אללע געמיטהער ערשיטטערט ווארדען, אונד קיין אויגע טראָהגענלאָז בליעב. „דער ווירדיגסטע אונזערע איינוואָהגער“ זא ריף אללעס, „איזט אונס פאָן טאָדע ענטריססען וואָרדען“: — הייטע געגען מיטטאג ווארדע זיינע הילע אויפס עהרענפאָללסטע צור גראבע בעשטאַטטעט, אינדעם איינע נאהלרייכע בעגלייטונג וואָרטעטער דיא אנגעזעהענסטען דער שטאדט וואָרען, איהר צוא רוהע שטאָטע פאלגטען — עס

זינד

זינד נון צווייא שטונדען הער, דאס איך פֿאָן זיינער בעערדיגונג צוריקגעקאָממען בין אונד נאך קאן איך מיך ניכט ערהאָלען; עס איזט מיר אונמאֶגליך, הייטע מעהר צו שרייבען· מאָרגען בייא עטוואס רוהיגערם געמיטהע, וויל איך דיר דאס נאֶהערע פֿאָן זיינער קראנקהייט אונד זיינעם טעסטאמענטע שרייבען· אך! ער ליעבטע מיך ביז אן זיינען לעצטען אויגענבליק· מאֶגע אונז דער אללגיטיגע טראֶסטען, אונד דיא וואונדע היילען, דיא אונזערם הערצען געשלאגען איזט·

דיין דיך עוויג ליעבענדער זאָהן·

# כא

## אבי· אבי יקיר לי!

עד אשמורת הבקר נדדה שנתי אתמול בלילה· בתוך משפחת דודי האומללה והנדכאה לעפר ישבתי לספוד ולבכות עמהם על מושבותם, והתחזקתי לנוד להם ולנחמם, בשגם אני לנפשי בקשתי תנחומות· טרם יצפר השחר, כרפות בהם, ויסכרו מעינות דמעותם, נפלה על עפעפיהם ועל עפעפי תרדמה· עודם המה במטתם ושנתם צרי יגונם ואני השכמתי לכתוב לך, לכלות אשר החילותי לתת לך מודעת זאת מחלי וקץ אדוני דודי ז״ל·

ביום עשרים לחדש העבר בשובו בצהרים מבית מועד הסוחרים, אשר הלך שמה בריא ושלם, נעצב מראהו וירעמו פניו ולא אכל אתנו להם, כי חלה ראשו· ויצו אותנו לבלתי קרוא לו רופאו, באמרו הלא מצער היא, בעבור לילה אשוב לאתני, כי תחזקני שֵׁנה, וילך וישכב· ויהי ממהרת כאור הבוקר ונקרבנו כלנו אל מטתו ושאלונוהו בשלומו, ויען לאמר: הסירו דאגתכם, כי נרפאתי וחייתי, והמכאוב

הלף עבר, וישאל כוס המים ממשקה (הטהעע). והושטנו לו
וישת, ויתחזק ויקם ממטתו· אך כמעט שבתו רגע על הכסא·
יהורו פניו וראשו עליו הכביד, והשכבנוהו אל מטתו· ובלי
שאול את פיו מהרנו לשלות אחרי רופא ביתו· כאחוז הרופא
את דפקו ויקמוט מצחו לקמטים, ויצו להקיז דם מידו הימנית,
ויכתוב לו סמי רפואה· בלכתו אמר לנו בלאט, כי כבד
החלי מאד, אך סכנת מות אין בו, ויצו למנוע כל רעש
וקול מחדר החולה, ומחדרים הקרובים לו· והרופא הלך
ושב, וישנה וישלש להקיז דם בזרוע וברגל החולי·
וכראותו כי לא סר המכאוב וחלי הראש, ויצו להתחבר אליו
רופאים אחרים, והמה באו והמתיקו סוד יחד וישימו על
גבו ועל החזה תחבושת מיץ דם, ויקל חליו מעט, ויישן
כשעה אחת, ואנחנו מקוים ישועה· אולם אהה! ביום השמיני
לחליו גלו הרופאים את אזני לאמר: גבר חליו וכאבו נעכר,
ותקות מעט למו להקימו· ויוסיפו לאמר לי, כי טוב הוא
לגלות להחולה רוע מעמדו, למען יצוה על ביתו, עוד שכלו
בו, כי בעוד יום או יומים יסכל דעתו, וכח הדבור יאבד
ממנו· — העלה נא על דעתך אבי, מה גדלה חרדת לבבי,
והבהלה אשר אחזתני בשמעי השמועה הרעה הזאת! —
נלאיתי נשוא עמוד בחדרו בעת גלו לו הרופאים אידו ואידנו,
על כן עזבתי הבית והשארתים עמו לבדם, ולבי נשבר
בקרבי· — אז נגלתה תמת נפש הצדיק הזה כי נפלאה,
ויראת אלהיו כי חזקה· הנה בהשקט ומנוחה שמע סוד הרופאים
לא זע ולא נד, ולא שנה את טעמו, ויאמר: „אם יקראני
צורי וגואלי, בכל לבי אלך וארוצה אליו השמימה· וישלח
להביא סופר העיר ויצוהו לכתוב אשר קרא לפניו בדעת נכונה·
אני לא ידעתי עד כה תוכן הצואה, כי חתומה וטמונה היא
ביד אחד מיושבי על מדין בעירנו· אך זאת נגלה לי, כי
אתה אבי נשאלת לאחד מאפטרופסי יתומיו, ועוד היום יכתבו
לך

לך שופטי העיר להודיעך ולקראך לבוא הנה · — בערב היום ההוא קרא לי דודי לבוא לפני מטתו , והתאפקתי ורחצתי פני לבל יראה דמעות עיני . ובאתי אליו · בגשתי אליו ויושט לי את ידו , אהזתיה ונשקתיה מאה פעמים · ויען ויאמר : „דע בני כי אנכי הולך למות , אמנם אל תחרד ולא תרהה , הלא אל חיק אבי אנכי שב , להתלונן בסתר עליון במחסה שדי · ואתה בני ימים רבים עבדתני בתום ואמונה בכל כחך , ואני בצוואתי נקבתי משכרתך חלף עבודתך , לטוב ולרצון לך · הוסף נא לעמוד למשמרת בית מסחרי , ובתבונות כפך תנהלהו , עד יגדלו בני והיו לאנשים״ · — וידום כשלש רגעים , ויוסף לדבר : „שמעני בני , הנה בתי הבחירה · · הגיעה לשנת שבעה עשר , והיא בתולה טובת שכל , בעלת חן וישרת מעשים · תקע לי כפך , שתקח אותה לך לאשה ברצון אביך , כי לא ידעתי לה איש וגואל טוב ממך״ — אז לא יכלתי להתאפק פלגי מים ירדו עיני , ואהי כאלם לא יפתח פיו ותקעתי לו ידי , מבלי דעת מבוכתי מה עשיתי · ובראותו כי נעניתי ונדכאתי עד מאוד , ויאמר לי : לך עתה בני , ושוב אלי מחר בבקר השכם : אולם אויה לי ! אלה היו דבריו האחרונים , כי בלילה ההוא אבדו עשתונותיו , ושפתותיו נאלמו עד יום מותו · ועתה אדוני אבי , מהר והחש דרכך לבוא אלינו , ותנחם אותי ואת המשפחה הנעצבה ונאנחה כי נבקה רוחנו , סר צלנו מעלינו :

כ״ד בנך התואב לקראת בואך כעבד ישאף צל :

21

טהייערסטער פאַטער !

דיא פערפלאָססענע נאַכט וואורדע טלאַפלאָז אין אונזערם בעיאַמערנסווערטהען הויזע צו געבראַכט · אונטער דער טרויערנדען

טרויערנדען , טראָסטלאָזען פאמיליע זאס איך ביז געגען מאָרגען , וויינטע , אונד יאמערטע מיט איהר , איבר איהר גראָססעס אונגליק , ערסט נאהע אן דער מאָרגענשטונדע , אלס איהרע קרעֶפטע ערשעֶפט אונד איהר טהרעֶנענקוועלל פערזיגט וואר , איבערפיעל זיא איין ערקוויקענדער שלאף אונד איך שלוממערטע אייניגע אויגענבליקע · יעטצט איזט אללעס נאָך צו בעטטע , איך אבער מאַכטע מיך פריה אויף , דיר דיא נאָהרען אומ-שטעֶנדע פאָן דער קראנקהייט אונד דער ענדע דעם זעליגען צו ערצעֶהלען ·

אלס ער אן צוואנציגסטען פאָריגען מאָנאטס פאָן דער בערזע צוריקקאַם , וואָהין ער געזונד אונד פריש געגאנגען וואר , צייגטע ער פיעלען מיסמוטה , וואָללטע ניכט צו מיטטאג מיט אונס שפייזען , אונד קלאגטע איבערקאָפּפוועה · ער פערבאָט אונס , איהם איינען ארצט צו רופען , אינדעם ער עס נור פיר איינע קליינע אונפּעֶסליכקייט היעלט , אונד גלויבטע , ווען ער זיך ביז מאָרגען אים בעטטע האַלטען אונד געשלאפען האבען ווערדע , זאָ ווירדע איהם בעססער ווערדען · היערויף לעגטע ער זיך צו בעטטע · אלס וויר דען פאָלגענדען מאָרגען אללע צו איהם קאַמען , אום אונס נאך זיינעם בעפינדען צו ערקונדיגען , היס ער אונס גאנץ אונבעזאָרגט זיין , אינדעם ער , וויא ער גלויבטע , פאָליג וויעדער געזונד זייא , פערלאנגטע איינע שאַאַלע טהעע , דיא וויר איהם גלייך רייכטען , ער טראנק אונד שטיג אויס דעם בעטטע · קוים וואר ער אייניגע מינוטען אויף דער זאָפּא געזעססען , אלס ער טאָדטענבלייך צו ווערדען אונד זיין קאָפּף צו זינקען אנפינג · וויר בראַכטען איהן זאָגלייך , וויעדער צו בעטטע , אונד שיקטען אָהנע איהן ערסט דארום צו פראגען , שליינינגסט נאך זיינעם הויזארצטע · אלס דיעזער איהם

דען

דען פולס פֿיהלטע , רונצעלטע זיך בעדענקליך זיינע שטירנע ,
ער בעפֿאהל איהם אם רעכטען ארם צור אדער צו לאססען ,
אונ פֿערשריעב איהם פֿערשיעדענע ארצנייען דער ארצט וויעדער=
האָלטע זיינע בעזוכע מעהרערע מאל דעס טאגעס , אונד ליעס איהם
פֿערשיעדענע מאל צור אדער אן ארם אונד פֿוס · גלייך בייא
זיינעם ערשטען בעזוך זאגטע ער אונס לייזעביים וועגגעהען ,
דאס דיא קראנקהייט בעדייטענד דאָך אבער אָהנע לעבענס=
געפֿאהר זייא , פֿערבאָט אבער אללעס גערייש אים צימער
דעס קראנקען אונד אין דען אנשטאָסענדען צימערן · אלס
נאך אייניגען טאגען דאס קאָפפֿוועה ניכט נאכלאססען וואָללטע ,
פֿערלאנגטע דער ארצט , דאס מאן נאָך מעהרערע אֶרצטע צור
ראטהע ציעהע · דיעזע , וועלכע זאָגלייך גערופֿען װאורדען ,
היעלטען קאָנזיליום איבער איהן , אונד ליעסען איהן אויף ברוסט
אונד ריקען שפאנישע פֿלאסטער לעגען ; ווארויף ער איינע קליינע
לינדערונג פֿיהלטע , אונגעפֿאֶהר איינע שטונדע שליף , אונד
וויר שעֶפּפֿטען האָפֿנונג · אבער אך ! נאך אכטען טאגע זיינעס
קראנקענלאגערס , ענטדעקטען מיר דיא אֶרצטע , דאס דיא
קראנקהייט צוגענאָממען , אונד דאס זיא זעהר וועניג האפֿנונג
צו זיינעם אויפֿקאָממען האבען · זיא זעטצטען הינצו דאס עס
ערשפריסליך זייא , דען קראנקען מיט זיינען איבלען לאגע
בעקאננט צו מאכען , דאמיט ער זיין טעסטאמענט מאכען
קאֶננע , וואֶהרענד ער נאָך אים בעזיטץ זיינעס פֿערשטאנדעס
איזט ; דען אין אָדער צוויא טאג נאכהער , פֿירכטען זיא ,
ווירד ער פֿערשטאנד אונד שפראכע פֿערליערן . — שטעללע
דיר , טהייערער פֿאטער , דיא אנגסט אונד דען שרעקען פֿאָר
דער מיך בייא דיעזער פֿירכטערליכען קונדע איבערפֿיעל ! עס
וואר מיר אונמאֶגליך , אים צימער צוגעגען צו זיין, וואָ מאן
איהם

איהם זיין אונד אונזער אונגליק צוא ענטדעקען בערייט וואר · איך גינג דאהער צערברעכענען הערצענס אויס דעם הויזע, אונד ליעס דיא ערצטע מיט איהם אלליין · — יעצט שטעלטע זיך דיא טוגענד אונד דיא וואהרע גאטטעספורכט · דיזעס עדלען אים העללסטען ליכטע דאר · מיט דער גרעסטע רוהע, אָהנע איינע מינע צוא פערצעררען הערטע ער דאס שרעקליכע אורטהייל דער ערצטע צוא אונד זאגטע: „ווען מיין שפעטער איך רופט, זא בין איך פאם הערצען בערייט צוא איהם צו קאממען." — היערויף ליעס ער איינען נאטאר קאממען, אונד דיקטירטע איהם מיט פאללעם רוהיגעם פערשטאנדע זיינען לעצטען ווילען פאר · נאך ווייס איך ניכט דען אינהאלט דיעזעס טעסטאמענטעס · דא עס פערזיגעלט בייא איינער געריכטספערזאן אין פערוואהרונג ליגט · זא פיעל איזט מיר בעקאננט, דאס דו, ליעבער פאטער, דארין צום פארמונד איבער דיא אונמינדיגען קינדער ערנאננט וואָרדען ביזט; אונד דאס דאז געריכט נאך הייטע אן דיך שרייבען, אונד דיך היעהער רופען ווירד. געגען אבענד דעססעלבען טאגעס ליעס מיך דער זעליגע ענקעל פאר זיינעם בעטטע רופען · איך טהאט מיר געוואלט אן, ניכט טרויעריג צו שיינען אונד וואוש פאָרהער מיין מיט טהרענען בענעצטעס געזיכט · אלס איך צו איהם הינטראט, רייכטע ער מיר דיא האנד, נאך וועלכער איך גיעריג גריף, אונד זיא מיט הונדערט הייססען קיססען בעדעקטע · — „וויססע מיין זאהן". פינג ער אן, „איך בין דעם טאדע נאהע, דאך ציטטרע אונד בעבע ניכט, איך קעהרע יא נור צוא דעם היממלישען פאטער צוריק, אין דעססען שאאס עווינע גליק־זעליגקייט איזט · איך דאנקע דיר, מיין זאהן, פיר דיא טרייען דיענסטע, דיא דוא מיר איינע צייטלאנגע געלייסטעט האסט:

אין

אין מיינעם טעסטאמענטע האבע איך דיר דיינען פֿערדיענטען
לאָהן בעשטיממט; איך האָפֿפֿע, דאס ווירסט צופֿריעדען דאמיט
זיין. פֿאהרע פֿאָרט, מיינער האנדלונג פֿאָרצושטעהען,
אונד זיא מיט אייפֿער צו לייטען, ביז מיינע קינדער הערא
געוואכסען זיינען, אונד דיא געשעפֿטע זעלבסט פֿיהרען קאָננען
ווערדען." — היער היעלט ער איינע אויגענבליקע שטיללע,
אונד פֿוהר ענדליך פֿאָרט: „מיין זאָהן, דאס קאננסט מיינע
לעטצטע טאָכטער . . . זיא איזט בערייטס זיבצעהן יאהר
אלט געוואָרדען, זיא איזט אין פֿערניפֿטיגעס, אנגענעהמעס
אונד טוגענדהאפֿטעס געשעפֿף. גיעב מיר דיא האנד דאראויף,
דאס דוא זיא הייראטהען ווילסט, ווען דיין פֿאטער זיינע
איינווילליגונג דאצו גיבט. איך ווייס פֿיר זיא קיינען בעססערן
מאן, אלס דוא ביזט". — יעטצט קאָננטע איך מיך ניכט
לאָנגער האלטען, איין שטראָם פֿאָן טהרענען שטירצטע אויס
מיינען אויגען; איך שטאנד פֿערשטיינערט דא, אונד, אָהנע
דאס איך מיינער בעוואוסט וואר, גאב איך איהם דיא האנד. —
אלס ער מיך זאָ צערקנירשט אונד צערמאלמט זאה, שפראך ער
צו מיר: געהע יעטצט מיין זאָהן, אונד קאָממע מאָרגען אין
אללער פֿריהע ווידער צו מיר, אבער לײדער! וואַרען דיעזעס
זיינע לעטצטען וואָרטע; דען נאָך אין דער זעלבען נאכט פֿערלאָר
ער שפראכע אונד געדאנקען, אונד בליעב אין דיעזעם צושטאנדע
ביז אן זיינע שטערבשטונדע. — איילע אלזאָ, טהיירער פֿאטער,
היעהער צו קאָממען, אום מיך אונד דיא האָכסט בעטריבטע
פֿאמיליע צו טרעסטען. אך? אונזער מוטה אונזער האָכסטעס
גוט אין דיעזעם הויזע איזט דאהין? מיט שמאכטענדער
ערוואַרטונג זיעהט דיינער אנקונפֿט ענטגעגען.

דיין דיך ליעבענדער זאָהן.

אגרת

# כב

## אגרת איש לאבי הבן

### שלום להנגיד, הנכבד וכו׳!

אם אמנם מנעני אלהים עד כה מהתכבד בראות פני אדני הנגיד, ובמספר מכיריו לא באתי, ושמי לא נודע לו מתמול שלשום בכל זאת לא נעלם ממני ענות לבו וטהר נפשו, הרחוקה מכל גאה ורהב, ואל אדם הנינתה, קטן וגדול יחד: על זאת מלאני לבי להריץ אליך אגרת הזאת. הלא דבר הוא, ותהיינה אזניך פקוחות לדבר חפצי: הלא ידעת אם לא שמעת אדני את יקר תפארת גדולת איש נכבד ושוע, זקן ונשוא פנים, הנגיד כ״ה ״: אשר ברכו אלהים בעושר ונכסים רב, והוא אחד מראשי קריאי עדתנו: ובשלשה פרנסי עיר הכי נכבד: והנה לו בת יחידה, עלמה יקרה וישרה, מלאה חנינת ה׳, גם בחכמה גם ביופי וביראת ה׳ היא תתהלל: והיא צבי תפארת אביה הנגיד, וכל תאות נפשו לראותה חבל נחלת איש יקר הראוי לה כפי רב ערכה ויתר שאת אשר לה על כל בנות הארץ בכל גבולנו: ואני שמעתיהו מדבר פעמים ושלש מעוצם תפארת מעלת בנך היקר פ׳ ״ ומשמעו הטוב ההולך על כל פני חוצות, ויבטא בשפתיו לאמר ׳ מי יתן ויחנני ויברכני אלהי צורי למצוא איש כזה לבעל נעורי בתי האהובה, הן כל יקר תראה עיני ובמלכים אתקלס: ועתה אדני אולי יאבה ה׳ ויקים ויהי כחפץ לב הנגיד הזה אם תאות לו לקחת בתו הבתולה לבנך לאשה: אכן כי תהיה תפארתך להתחתן עם גבר נעלה ונכבד כאיש ההוא, ותבחר לבן בטנך עלמה יקרה ומהודרה כנערה הנחמדה הזאת: ודע כי כל טוב אביה ינתן לה ולמי כל חמדת הוריה? הלא לה ולבעלה אשר תפול בחבלו, כי היא יחידה אין לו

עוד

עוד כן או בת, לכן הרבה עליו מוהר ומתן, ולא יבצר ממך מאומה: עוץ נא אדני עצה, מהר להשיבני, למען אדע להשיב לשואלי דבר:

כ״ד עבדך מוכן לשרתך בכל עת:

22

הֹאכֿגעהרטער הערר!

הָב מיר גאָר דאָז גליק נאך ניכט גו טהייל װאָרדע, אונטער דיא צאהל איהרער בעקאננטען, פיעלייכט ניכט איינמאל דעם נאמען נאך גו געהֶערען, זאָ װאגע איך עס דאָך, מיך פערטרויען אויף דיא טוגענדען איהרעס עדלען קאראקטערס, דיעזעס טרייבען ערגעבענסט אן זייא ערגעהען גו לאססען · דיא וויכטיגקייט זיינעס איגהאלטס לָאסט איך ערוואַרטען, דאס זיא עס איהרער אויפמערקזאמקייט ווירדיגען וועררען, ווען איך עס ניכט אויך טאָן פאָן איהרער הערזאבלאססענדען גיטע האָפפען קאֶננטע · האָבע צווייפעל דאַרן איהגען דער אכֿטונגספאָללע רויף דעם זעהר געטאֶטלטען אונד האָכֿגעעהרטען הערדן . . . ניכט אונבעקאננט זיין, דער געבסט זייגען בליהענדען וואָהלשטאנדע אויך איין מאן פאָן פיעלער ווירדע אונד דעם גראָסטען אנזעהן, אונד דער ערסטע פאָרשטעהר אונזרער געמיינדע איזט · דיעזער האט איינע איינציגע טאכֿטער, איין טוגענדהאפטעס, זעהר ליעבענס-אונד שאֶטצענס-ווערטהעס מאֶדכען, וועלכעס קלוגהייט אונד שאֶנהייט, פערבונדען מיט וואהרער געטטעספורכט, אים האָהען גראדע בעזיטצט. זיא, דיא ניערדע איהרעס פאֶטערליכען הויזעס מיט איינעם איהרער ווירדיגען מאנגע סהעליך פערבונדען צו זעהען איזט דער הייסעסטע

היסעסטע וואונש איהרעס האָכגעאכטעטען פאטערס · איך האבע איהן מעהרמאלס דיא האָהען אייגענשאפטען איהרעס האָכגעשאָטצטען , וויא בעריהמטען זאָהנעס , העררן , · · · לויט ריהמען האָרען · איינסט אייסערטע ער דען הערצליכען וואונש , זיינע געליעבטע טאכטער מיט איינעם ווירדיגען מאננע וויא איהר זאָהן איזט בעגאטטעט צו זעהען : ער ווירדע זיך , זאגטע ער , גליקליך שאָטצען , אונד קיינען קאָניג בענײדען · פיללייכט , מיין ווערטהעסטער הערר ! איזט עס דער גאָטליכע וויללע , דאס דער וואונש דיעזעס עהרווירדיגען גרייזעס איין ערפיללונג געהע ; ווען זיא זיך נעהמליך ענטשליסען מאָכטען , דיעזעס ליעבענסווירדיגע מעדכען פיר איהרען זאָהן נור עהע צו בעשטיממען · געוויס קאן עס ניכט אונטער איהרער ווירדע זיין , זיך מיט דיעזער אכטונגסווערטהען פאמיליע צו פארשוואָגערן , אונד דאס גליק איהרעס זאָהנעס דורך איין זאָלכעס מוסטער=האפטעס וויב צו בעפאָרדערן · איהר אלין פאללען איינסט דיא ריכטהימער איהרעס פאטערס צו , דא ער וויטער קיין קינד וועדער זאָהן נאך טאָכטער האט . זיא קאָננטען דאהער דיא פאָרדערונגען דער מיטגיפט נאך זאָ האָך שפאננען , זיא ווערדען איהנען בווילליגט ווערדען · איבערלעגען זיא , מיין הערר , מיינען אנטראג · אונד בעעהרען זיא מיך געפעלליגסט מיט איהרער אנטוואָרט , דאמיט איך דעם העררן · · · דען איך מיט מיינעם אונטערנעהמען בעקאננט געמאכט האבע , איהרע ענטשלוס מיטטהיילען קאָננע ·

איהר דיענסטווילליגער אונד ערגעבענער ·

## תשובה

### שלום לאיש יקר ומשכיל וכו׳

מכתבך ידידי הגיעני למועד לא נכון לו , ואמרתך אמורה

אמורה ללא אפנה · הן לא עת חדוה ודודים היום לי, כי נהפך לאבל משושי, נפלה עטרת גאון תפארתי, במות אחי הצדיק פ · · · · אשר במבחר שנותיו גוע ונאסף אל עמו בשבוע העבר, לשבר לבי ולב משפחתו היקרה, ולדאבון נפש כל באי שער עירו · והנה עתה נכפלה עבודתי, כי נקראתי לאפוטרופס ליתומי המת, ומחר אני הולך לעיר · · · להועץ עם שאר אפוטרופסים על דבר העזבון, ולנחם בני וכל משפחת אחי ז״ל, כי גדול כאבם עד למאוד. על כן ידידי, לא אוכל להשיב אמרים כאשר יאתה לך, ואתה סלח נא אם אקצר במלין ׃ אך דע נא, כי לחנם יהי׳ עמלך לכתוב לי שנית לדבר הזה, כי כאשר יקרה בעיני נפש הנגיד המהולל ונכבד פ · · · ·, ולכבוד יחשב לי להתחתן בו, לא אוכל למלאות מאויי לבי, המתנגד לצוואת אחי ז״ל, אשר קדשו דבריו לי ולבני הן עתה אך ירמזון מלי, ואם חכם לבך תבינם, והיתר יגיד לך הזמן ׃

כ״ד ידידך ·

## 23

### ווערטהעעסער פריינד!

איהר טרייבען טראך בייא מיר צו מיינער זעהר אונגעלעגנען צייט איין · יעטצט זינד לײדער קיינע טאגע דער פריידע פיר מיך, פיעלמעהר האט זיך אללעס לוסט מיינער פאמיליע אין דיא טיפסטע בעטריבניס פערוואנדעלט · מיין גוטער עדלער ברודער · . . . איזט לײדער פאריגע וואכע אין זיינען בעסטען יאהרען מיט טאד אבגעגאנגען, צום גרעסטען אונגליק זיינער טאטצבארען פאמיליע, אונד צום לײדוועזען אללער זיינער מיט„ בירגער ׃ דא זיך נון מיינע געשעפטע דאדורך פערמעהרט האבען, אינדעם איך צום פארמונד דער הינטערלאססענען אונמינדיגען קינדער

קינדער בערופען בין, אונד בערייטס מאָרגען טאָן נאך . . . .
אבריי׳זען ווערדע, אוס דעם נאכלאס אין אָרדנונג צו ברינגען,
אונד אוס איינען ליעבען זאָהן אונד דיא גאנצע טיעפגעבייגטע
פאמיליע צו טרעסטען: זאָ איזט עס מיר ניכט מעגליך, איהנען
געלעגענד צו אנטוואָרטען, דאהער זיא מיר, מיינע קירצע צוא
פערצייהען בעליעבען. — זאָ פיעל גלויבע איך איהנען זאגען צוא
מיססען, דאס איהרע פערנערע בעמיהונג, מיר אין דער
בעוואוסטען זאכע צו טרייבען, נור פערגעבליך זיין ווירדע;
אינדעם איך, זאָ זעהר איך אויך דען האָך-אונד עהרווירדיגען
העררן · · · צוא טאָטלען וויס, אונד זעהר איך מיך געעהרט
זעהען מיססע, מיט איהם פערשוואָגערט צו זיין, דאָך איינעם
איינגען וואונשע ניכט געניגען קאן, וועלכער מיט דעם טעס"
טאמענט איינעס זעליגען ברודערס אין ווידערשפרוך שטעהט,
דא זיינע וואָרטע זאָ וואָהל מיר אלס איינעם זאָהנע הייליג זינד.
בעגניגען זיא זיך אונטערדעס מיט דיעזעם ווינקע, דאס נאָהערע
ווירד זיא טאָן דיא צייט לעהרען.

איהער ערגעבענער.

# כד

## מכתב לסוחרים מיודעי המת

### שלום להיקר וכו׳.

לא יום בשורה היום, אך עצור בל אוכל מהודיע לך אדני השמועה לא טובה, שאדוני דודי · · · עזב את עולמו, והלך לארצות החיים הנצחים בששה לחדש הזה. והוא צוה לפני מותו, ונכתב בצוואתו, ונחתם והעד עדים, להיות אנכי פקיד לראש בית מסחרו. ולחתום בשמו

כל

כל ממכר ומקנה, כל תמורה ומשאת יד אשר ישה הבית, וכאשר אעשה כן יקום ויהי, עד אשר יגדלו הנערים יוצאי חלציו · ועתה אדני הנני אודיעך את אלה, ואערכה בקשתי לפניך, שום תשים בטחונך בי כאשר בטחת באדוני דודי ז״ל, כי בתום ואמונה אעשה, ואהי תמיד מוכן לפקודתך לכל אשר תצוני, ולא יְאַחֵר למלאות חפץ אדוני, ככל אשר היה בתחלה התת פקודת דודי ז״ל עודו בחיים היתו ;

ואני הנני נותן לך פה תמונת חתימת ידי בשם דודי, ונחתם בטבעתו · · · ·

כ״ד ידידו ועבדו

פלוני, החותם בבית מסחר בשם פ · · ·

24

## האָנדעלער הערר !

איך ערפֿילע היערמיט דיא טרויריגע פפליכט, איהנען דען טאֶדליכען הינטריטט מיינעס העררן אָנקעלס, איהרעס האנדעלספריינדעס, . . . וועלכער לײדער אם זעכסטען דיעזעס מאָנאטס דאז צייטליכע פערליעס, ערגעבענסט אנצוצייגען · דא ער מיך אין זיינעם טעסטאמענטע, וועלכעס געריכטליך קאָנפֿירמירט איזט. צום געשעֶפטספֿיהרער זיינער האנדלונג ערנאננט האט, אונד מיר דיא פראָקורא איבער אללע אונטערנעהמונגען זיינעס האנדלונגס=הויזעס ביז צור מינדיגווערדונג זיינעס עֶלטעסטען זאָהנעס איבערגעבבען, זאָ בין איך זאָ פרייא, איהנען דיעזעס מיט דער ביטטע צו מעלדען, דאס זיא אויך מיר, גלייך מיינעם זעליגען אָנקעל איהר צוטרויען שעֶנקען, אונד מיך מיט איהרען אויפטראגען בעעהרען מאֶגען · זיא זאָללען שטעֶטס מיט אללער רעדליכקייט

רעדליכקייט אונד בעריישווילליגקייט בעהאנדעלט, אויך איהרע אויפטראגע, וויא ביים לעבען מיינעס אָנקעלס, מיט דער גרעסטען פינקטליכקייט בעזאָרגט ווערדען · נוגלייך ביטטע איך, דאס זיא זיך מיט דען טריפטליגען מייגער אונטערטריפט, וועלכע דיא ביזהעריגע פירמא דער האנדלונג, אונד דיא היעָר דייטליך געטריבבען אונד מיט דעם זיגעל דער האנדלונג בעגלייטעט איזט, געפעלליגסט בעקאננט נוא מאכען בעליעבען מאָגען · ·

איהר ערגעבבענער . .

אונטערטריפט דער פירמא . . . . .

# כה

## תשובה

מכתבך ידידי קבלתי · וכבר שמעה אזני הבשורה המעציבה ממות דודך, אוהבי היקר · · · כי קראתיה במכתבי קורות העתים · ואני צר לי מאוד על אבדן איש אמונה וישר כמוהו, אשר דרכו נבונה תמיד, ועולה לא נמצא בשפתיו ובמעשיו, מיום עשיתי עמו מסחר בעשרים שנה· ואתה ידידי ידעתיך בשם, היותך פועל צדק ואוהב מישרים, ולבי בטוח שתלך בעקבות דודך ז״ל, להיות מעשיך באמונה וכשרון · על כן לא אמנע מעשות עמך מסחר וקנין, בכל אשר יקרה המקרה · רק חזק ואמץ לעמוד על משמרתך למלאות הפצי מכירך, למען הקים שם הטוב אשר לבית מסחר דודך ·

כ״ד דורש שלומך ·

25

## ווערטהעסטער פריינד!

איהר טרייבען פאָם נעהנטען דיעזעס האבע איך ריכטיג ערהאלטען

ערהאלטען · ליידער האבע איך דיא טרויעריגע נאכריכט פאָם
טאָדע איהרעס אָנקעלס , מיינעס האנדעלספריינדעס , . . .
טאָן פריהער דורך דיא צייטונגען ערפאהרען . הערצליך בעדויערע
איך דען פערלוסט איינעס זאָלכען רעדליכען מאננעס , דער זיך
וואָהרענד אונזערס צוואנציגיאָהריגען האנדעלספערקעהרס איממער
פאָן דער רעכטשאפפענסטען זייטע געצייגט , אונד ניא אנלאס
צו איינער אונצופריעדענהייט געגעבען האט · דא איך נון אויך זיא
דעם נאהען נאך אלס איינען זאָלידען רעכטשאפפענען מאן
קעננע , אונד איבערצייגט בין , דאס זיא אין דען פוסשטאפפען
איהרעס אָנקעלס טרעטען , אונד דורך פינקטליכקייט אין
געשאָפט , דען גוטען רוף איהרעס האנדעלסהויזעס ערהאלטען
ווערדען , זאָ ווערדע איך ניכט ערמאנגעלן , מיך בייא פאָר-
קאָממענדען פאללען אן זיא מיט אויפטראגען צו ווענדען .
דיענעם פערזיכערט זיא ·

איהר פריינד . . .

# כו

## מכתב אבי הבן לאחד מאוהביו

### שלום לרעי ואהובי וכו׳

הן עברו ימי הבכי , חלפו ימי אבל אחי , והגיע עת דודים לבני בכורי · · · מועד כלולותיו עם בת אחי הבכירה , הבתולה · · · והנערה תהי לו לאשה כפי צוואת אחי ז״ל , והגבלתי יום החפה על שלשה ועשרים לחדש שנים עשך הבא · ואני קראתי לך ידידי אלוף נעורי , לבוא אצלנו עיר הזאת , להתעלס אתנו באהבים ביום אורה וחדוה · והנה במכתבך האחרון הפצת לדעת שרש דבר מפקודת אחי המת על אודות בני , ואני אמלא שאלתך להעתיק לך פה רושם השמיני מצוואתו : וכה אמר :

כי

„כי יגדל בני הבכור : · · · ויתחזק לאיש לדעת לחשוב מחשבות ולעשות במלאכת בית מסחרי , אז ישלם עשרת אלפים כסף לבן אחי · · · · חלף עבודתו אשר עבדני ימים רבים , ובני לבדו ימשול כאות נפשו בכל קניני · אך אם יישר בעיני בן אחי הנ״ל לקחת בתי הבבירה · · · · לו לאשה , ברצות אביו , הוא אחי · · · · אז כאחד הבנים יחשב לי , והלק כחלק יהי׳ לו עמהם בירושתו , כיס אחד יהיה לכלם , והוא יפקד עם בני בבורי לראשי בית המסחר , ועל פיו יעשו עסקי המרכולת , באשר היטב נודעו לו מתמול שלשום״ ·

ועתה יען כי חשקה נפש בני בנערה הזאת , כי טובת מראה ואשת חיל היא ומגודלים מנעוריהם , חלילה לי למאן בזה , הלא טוב לי תתי לו בת אחי מתת לו אשה אחרת · על כן בכל לב נרציתי להתהתנות הזאת , והוחלתי עד עברה שנת האבלות , ואמלא שבוע זאת ביום הנגבל למעלה · ואתה אל תתמהמה ידידי ורעי , בוא תבוא ליום מועד , ותגדל שמחתי בראות פני אהובי צהלה ושמחה עמי · ואם תישר בעיניך להביא עמך שנים או שלשה מבני משפחתך , לרצון יהי׳ לי , ואקבלם בשמחה וטוב לב ·

כ״ד ידיד נעורך השמח לקראת בואך ·

26

## בעסטער פריינד !

דא פון דיא טרויערצייט דער פאמיליע מיינעס זעליגען ברודערס בערייטס פאָראִיבער איזט , זאָ מאכע איך יעטצט אנשטאלטען צור פערמאֶהלונג מיינעס אֶלטעסטען זאָהנעס , וועלכער , פערמאֶגע דעם טעסטאמענטס דעם פערשטאָרבענען , דעססען אָלטעסטע טאכטער , פרייאלין פ... הייראטהעט . איך

איך האבע אלזא דיא עהרע זיא מיין טהייערער יוגענדפריינד, צו דער, אויך דען צוואנציגסטען קאממענדען מאנאטס בעשטיממטען האכצייט פריינדשאפטליך איינצולאדען. צוגלייך בעפריעדיגע איך היערמיט איהר אין איהרעם לעטצטען שרייבען געאייסערטעס פערלאנגען, דיא בעשטיממונג מיינעס זעליגען ברודערס, אין בעטרעף מיינעס זאהנעס אומשטאנדליך צו וויססען, אינדעם איך איהנען דען אכטען ארטיקעל זיינעס טעסטאמענטס היער אבשרייבע, ער לויטעט אלזא:

„ווען מיין עלטעסטער זאהן צור מינדיקייט געלאנגט, אונד פעהיג זיין ווירד, זעלבסט דיא האנדעלסגעשעפטע צו פיהרען, זא זאלל ער מיינעס ברודערסזאהן . . . . פיר דעססען מיר געלייסטעטע טרייע דיענסטע צעהן טויזענד זילבערגולדען אויסצאהלען, אונד האט אלסדאן אלליין איבער מיין פערמעגען צו שאלטען. זאללטע זיך אבער מיין זאהן בעננאנטער ברודערסזאהן ענטשליעססען, מיינע עלטעסטע טאכטער . . . . צו הייראטהען — פערשטעהט זיך, מיט איינווילליגונג זיינעס פאטערס, מיינעס ווירדיגען ברודערס: — זא זאלל ער וויא איינער מיינער זעהנע אנגעזעהען ווערדען, אונד גלייכען אנטהייל אן מיינעם נאכלאס, מיט איהנען האבען, אים גלייכען מיט מיינעם עלטעסטען זאהן דיא אבערסטע פערוואלטונג מיינער האנדלונג פיהרען. דערען געשעפטע ער זא גוט קעננט".

דא נון מיין זאהן דאס פריילין, מיט דעם ער אויפערצאגען ווארדע, איהרער שענהייט זאוואהל אלס איהרער טוגענד האלבער, ליעבט, זא זייא עס פערן פאן מיר, איהם אין הינדערניס אין דען וועג צו לעגען, אונד איך שטיממע פיעלמעהר פאם הערצענסגרונד אין דיעזע פערבינדונג איין. איך

װאַרטעטע קר ביז נאַך פערלױף דעס טרױערזאַהרס, אונד האַבע נון אױך אָבגעבעטטיממטען טאַג די האָכצײט פעסטגעזעטצט. איך ביטטע זיא נאַכמאָהלס, מײן געשאַצטער פרײנד, אונגעזײמט נאַך אונס הערצוקאָממען, אונד אונזערען פרײדענטאַג דורך איהרע געגענװאַרט צו פערהערליכען, װען עס איהנען געפאָללינ איזט, קאָננען זיא אױך איינינע פאָן איהרער פאַמיליע מיטבריננען, װעלכע געװיס די פרײנדשאַפטליכסטע אױפנאַהמע פינדען װערדען.

איהר פרײנד.

# כז
# מכתב לבעל חוב

שלום וכו׳!

בקורת בהיותה לספרי מסחר אשר לאדון המנוח.. נמצא כתוב שם אדני בין בעלי ההובות, ואתה חבת לו חמש מאות זהובים כסף במחיר עשרים צרורות משי, אשר קבלת זה שתי שנים, ועוד היום לא הגיע התשלומין. והנה אף אמנם שהאדון המנות בטוב לבו נשא פניך, לבל יהי עליך כנושה, והעביר על הזמן, בכל זאת לא העביר על החוב כלו, כי לא מחהו מספרו. ויען כי אין יכולת ביד האפוטרופסים למחול על קניני היתומים, לכן צווני לכתוב לך ולשאול כסף החוב. והנחה עשו לך, להוחיל עוד חדש ימים מיום ראותך המכתב הזה. אולם אם יעבור גם המועד הזה, ועודנה תסוג אחור ידך מלשלם, יצר להם מאוד לראות אותם ברע, להביא הדבר לפני שער המשפט אשר בעירך. ואתה אדוני טוב טוב לך למהר להתרפס ולרהב האפוטרופסים בכל המוקדם.

כ״ד החותם בשם...

בייא

27

## מיין הערר!

בייא דער אונטערזוכונג דער האנדעלסביכער דעס פערשטארבענען הערן . . . פאנד זיך, דאס זיא איהם זייט צוויא יאהרען פיר עמפפאנגענע צאהלונג באללען ראהע זיידע פינף הונדערט זילבערגולדען שולדיג זינד, אונד ביז יעטצט נאך קיינע צאהלונג געלייסטעט האבען. ווען זיא עס אן צוואר דער הערצענסגיטע דעס זעליגען הערן . . . . צוא פערדאנקען האבען, דאס ער זא לאנגע נאכזיכט געגען זיא האטטע, זא האט ער דאך ניכטס דעסטאוועניגער איהנען דיא שולד גאנץ ערלאססען, דא ער דיאזעלבע ניכט אויס דעם בוכע שטריך; דא עס ניכט אין דער מאכט דער פארמינדער שטעהט, דאז איגענטהום דער אונמינדיגען וואיזען צוא פערשענקען: זא האבען זיא מיר אויפגעטראגען אן זיא צו טרייבען, אונד דיא בעזאגטע שולד איינצופאדערן. יעדאך וואללטען זיא נאך איינען מאנאט, פאן עמפפאנגע דיעזעס בריפעס אן גערעכנעט, געדולד האבען. זאללטע אבער אויך בינגען דיעזעס טערמינס קיינע צאהלונג איינלויפען, זא ווערדען זיא זיך גענאטהיגט זעהען, דיא זאכע ביי דער געריכטסבארקייט איהרעס ארטעס אנהאנגיג מאכען צוא מיססען, וועלכעס איהנען זעהר לייד טהון ווירדע; איילען זיא דאהער, מיין הערר, דיא פארמינדער זא באלד אלס מעגליך צוא בעפרידיגען.

איך נאמען דער . . . יטצן האנדלונג.
אודה

# כח

## תשובה

אודה על אשמתי, כי לויתי ולא שלמתי לבית מסחר האדון המנוח — סך חמש מאות זהובים במחיר המשי אשר קבלתי. אך שאו נא אדונים האפוטרופסים! אם תחפשו באגרות כתובות מאתי להמנוח הלא תמצאו כי לא במרד ובמעל נעשתה זאת. אם תבקשו ותבינו בספרי מסחרו, עיניכם תחזינה מישרים, כי שנים רבות עשיתי עמו באמונה וביושר ולא הבאתי עלי און גם תלונה אחת קטנה. אך בפעם הזאת יד ה׳ שלוחה בי, ותגע בכל רכושי לאבדו ע״י תבערת אש, אשר יצאה בשכונתי, ותיקד עד תחתית ביתי וכל משכיות סחורתי ותדל ידי עד מאוד, וכמעט בביתי אין לחם ושמלה. הן אמנם מאז שנה אחת שבתי והחילותי מסחר קטן, בכסף מעט אשר נדבו לב איזה נגידים להחזיקני בו, עד השיגה ידי למצוא מחית ביתי בדוחק גדול, אך קצר המצע מהשתרע, ואין לאל ידי לשלם חובות ישנים. לכן אדונים יקרים! כתרו נא לי זעיר, אולי יאבה ה׳ שלוח לי ברכתו. ויפרוץ קניני אשר ראשיתו מצער, אז חלילה לי מגזול נכסי היתומים, ובכל לבי אשיב את נשיי לאחרים, ויודע לכם אמונתי. ותדעו כי לא מזרון לבי מנעתי עד הנה מלשלם כל בעל משה בידי.

כ״ד.

28

עדלע, האָכֿגעהרטעהעררען!

איך קאַן ניכֿט אנדערס אַלס דיא, דעם האַנדלונגסהויזע דעם זעליגען העררן . . . . שולדיגע סוממע פאָן פינף הונדערט גולדען דער וואַהרהייט געמעס איינגעשטעהען. אַללײן האָכֿווערטהע

הָאכוועֶרטהע הערּרען פֿאָרמֿינדער ! ווען אֿיהר דיא בריעפֿע לעזעט , דיא אֿיך דעסהאלב אֿן דען זעליגען געשריבען האבע , זאָ ווערדעט אֿיהר אֿיך אֿיבערצייגען , דאס עס ניכט אױס אונרעדליכקייט געשיהט , ווען אֿיך מיט דער צאהלונג זאָ לאנגע צוריק שטעהע ׃ זיא ווערדען עס פֿערמוטהליך אױס זיינען ביכערן ערזעהען האבען , מיט וועלכער אױפֿריכטיגקייט אֿיך מיינע רייהע פֿאן יאהרען פֿאָרהער מיט דיעזעם הויזע פֿערקעהרט האבע , אָהנע יע דיא מינדעסטע קלאגע אֿיבער מיך קאָממען צו לאססען . אלליין עס האט מיך ליידער פֿאָר צוויא יאהרען דאז אונגליק געטראָפֿפֿען , מיין גאנצעס פֿערמאָגען דורך איין פֿייערסברונסט צו פֿערליערען , וואָדורך אֿיך אֿין דיא טיעפֿסטע דירפֿטיגקייט פֿערזעצט ווארדע . צוואר האבע אֿיך זייט מיינעם יאהרע מיט דער קליינען געלדאונטערשטיטצונג אייניגער וואָהל טהאָטער וויעדער איינען קליינען האנדעל אנגעפֿאנגען , דער מיר יעדאָך קוים מייגען לעבענסאונטערהאלט מיט מייגער פֿאמיליע אבווירפֿט ; קיינעסוועגעס אבער פֿינדע אֿיך מיך יעטצט אים שטאנדע , אלטע שולדען צו בעצאהלען . אֿיך ביטטע דאהער , ווירדיגע הערּרען ! מיט מיר נאָך לאָנגער געדולד צו האבען , פֿיללייכט זעגנעט גאָטט דיעזען מיינען קליינען אנפֿאנג ; אלסדאן ווערדע אֿיך געוויס דאראוף בעדאכט זיין , מיין אונרעכט וויעדער גוט מאכען , אונד דיא שולד אונד נאך אונד נאך אבצוטראגען . זיא ווערדען זיך אלסדאן אֿיבערצייגען , דאס מיך נור האָכסטע אונמאָגליכקייט , אונד ניכט אונרעדליכער ווילען אבגעהאלטען האטטע , דען וואיעזען דאס אֿיהריגע צו בעצאהלען .

אֿיהר ערגעבענער דיענער .
ברכת

# כט

## ברכת ריע

### שלום ומזל טוב לרעי אהובי כנפשי ה"ה וכו'

בעת הרחקתי נדוד מביתי, בררתי לשוק ברוינשוויג בא מכתבך הנעים לבית מושבי בקרית האנאָווער, ומשם שלחוהו לי אנשי הבית למקום השוק, ומדי פתחתי האגרת ואך ראה ראיתי כתיבת ידך הנעימה, מלאתי גיל והדוה, ונפשי תתענג מאד לראות כי העליתני על זכרונך אחרי הפרדנו איש מעל אחיו כמעט ארבע שנים; עלה וגדל ששון לבי בקראי איזה דלתות באגרת שלומך, וידעתי כי בחסדי אל הורם קרנך מעלה מעלה, וכי הוצב לך יד בעיר . . . ולקחת בת דודך היקר ז"ל לאשה, ולך חלק ונחלה עם בניו בירושתו הגדולה, ונפקדת לראש בית מסחרו, הנודע בשערים לתהלה ולתפארת. אשריך וטוב לך! שפרה גם עלי הבל נהלתך ידידי, ובטובך ישמח לבי גם אני. יואל אלוה וישלח ברכה ושפע רב בכל משלח ידך, ויעלה ויצמח קרנך לארך ימים טובים ונעימים, עם נות בית היקרה והמהוללה, אשר יפיה וכשרון מעשיה נודעו לי בהיותי בימי הרפי בבית אביה. והנה קראת לי ידידי, לבוא ליום חפתך לרוות עמך דודים ביום אורה ושמחה, אך בהיות כי רחוק הדרך מאוד, ומלאכתי ועסקי מחיתי רבים, לא אוכל מלאות רצונך ורצון נפשי, אך עשיתי משתה ושמחה בעצם היום הזה בחברת רעים וידידים, וכטוב לבנו ביין העלינו זכרונך וזכרון אשתך הנעורה והאהובה על ראש שמחתנו; קח נא אהובי התשורה השלוחה לך בזאת ליום כלולותיך, ותהי נא אות ברית ידידות הכרותה בינינו, אשר לא ישכח לעולם.

כ"ד אוהבך מקרב לבו.

בייא

## 29

### געליעבטעסטער פריינד!

ביא מיינער אבוועזענהייט — איך וואר געראדע אין ברוינשוויג צור מעססע — קאָם איהר זעהר געשעֶטצטעס שרייבען אין מיינעם הויזע צו האנאָווער אן, פאָן וואָ עס מיר מיינע לייטע היערהער שיקטען. גלייך ביא ערעֶפפנונג דעס בריעפעס עמפפאנד מיין הערץ איינע אויסעראָרדענטליכע פריידע, אלס איך איהרע האנדשריפט ערקאננטע, אונד זאה, דאס זיא זיך נאך מיינער פיריאֶהריגען טרעננונג מיינער נאָך עראיננערטען, דאָך מיין פערגניגען וועלכעס איממער גרעֶסער, אלס איך איהרען בריעף דורכלאס, וואָרוים איך איהרע גליקסאומשטאֶנדע ערפוהר, דאס זיא נעמליך אין . . . איהר וואָהנאָרט געוואֶהלט, דיא טאָכטער איהרעס זעהר ווירדיגען אָנקעלס געהייראטהעט, אונד גלייכען אנטהייל אן זיינעם בעטראכטליכען נאכלאס, זאָ וויא אן זיינער ווייט בעריהמטען האנדלונג האבען. איך ווינשע איהנען צו דיעזעם אללעס פיעל גליק, אונד נעהמע דען הערצליכסטען אנטהייל אן איהרעם וואָהלשטאנדע. מאֶגע זיא דער אללערהאֶכסטע מיט זיינעם זעגען איבערשיטטען. אונד איהנען אים שאָאסע איהרער געליעבטען פרויא (דערען שאֶנהייט אונד טוגענד מיר פאָן יענער צייט הער בעקאננט איזט, אלס איך אין איהרעם פאֶטערליכען הויזע וואר) איינע גליקליכע עהע אונד איין לאנגעס פראָהעס לעבען פערלייהען: איהרע גיטיגע איינלאדונג צו איהרער האָכצייט קאָננטע איך וועגען דער גראָסען ענטפערנונג, זאָ וויא וועגען דער מענגע דער געשעֶפטע, וואָמיט איך יעטצט איבערהייפט בין, ניכט אננעהמען, זאָ זעהר עס אויך מיין הערץ ווינשטע.

אינדעססען

אינדעססען האבע איך היער אן דעמזעלבען איין פעסט פעראנשטאלטעט. אונד אין געזעלשאפט מייניגער גוטען פריינדע איהרע אונד איהרער ליעבען יונגען פרויא געזונדהייט געטרונקען. עמפפאנגען זיא, ליעבער פריינד, היערבייא איין האָכלייטסגעשאָנק וועלכעס דאזו דיענען מאָגע, מיך טעגליך אין איהרע פריינדשאפטליכען אנדענקען צו ערהאלטען.

איהר זיא איינניגסט ליעבענדער פריינד:

# ל

# אבי אבי יקיר נפשי

שוש אשיש ותגל נפשי לתת לך בשורה נעימה ונחמדה, כי לאשתי האהובה והיקרה מלאו ימי הרונה, והיא באה למטתה בלילה העבר וילדה לי בן זכר למז"ט. והיולדת בריאה ושלמה כפי מצבה ת"ל, ותקל בלדתה מאוד, והילד נער תמים ובריא. עתה אבי יקיר לי, מהר ובוא אלי ליום השלישי לשבוע הבאה, לראות בן בנך הראשון, בהמול בשר ערלתו, ושמח אתו ואתנו, וקח גם אתך אחותי הבכירה תחיה, כי היא ובן דודי הבכור ישאו את הילד בזרועותם למקום ברית המילה (להם תהיה הסנדקאות).

כ"ד בנך הכותב בחפזון משמחת לבו ומרוב עבודה במלאכת הבית והמסחר.

## 30

## טהייערסטער פאטער!

איך געפיהלע דעם האָכסטען פערגניגענס זעטלע איך דיא פעדער אן, דיר דיא גליקליכע ענטבינדונג מייגער געליעבטען גאטטין

גאַטטין פֿאָן מיינעם היפֿטען געזונדען קנאַבען, וועלכע געסטערן אַבענד אום נעהן אוהר ערפֿאָלגטע, ערגעבענסט אַנצוצייגען. ביידע, וואָכנערין אונד קינד, בעפֿינדען זיך נאַך פֿערהעלטניס דער אומשטאַנדע רעכט וואָהל. דיא ניעדערקונפֿט גינג פֿיל לייכטער פֿאָן שטאַטטען אַלס וויר געגלויבט האַבען. מיינע אַלטע טהייערסטער פֿאַטער, אויך דיענסטאַג דער קינפֿטיגען וואָכע הער צו קאָממען, אום דיינען ערסטען ענקעל צו זעהען, זיינער בעשניידונג ביי צו וואָהנען, אונד דיך מיט איהם אונד אונז צו פֿרייען. אויך ביטטע איך, מיינע אָלטעסטע שוועסטער מיט צו ברינגען, דאַ איך איהר אונד מיינעם קינעג . . . . דיא געפֿאַטטערשאַפֿט בעשטיממט האַבע. געטריעבען אין איילע פֿאַר פֿריידע אונד געשעֿפֿטיגקייט.

איהר זאָהן ליעבענדער זאָהן.

# לא

## תשובה

בני היקר והנחמד!

קה נא ברכתי, ברכת מז"ט, היוצאת ממעמקי לבי, ליום הולד בנך בכורך, וגם לאשתך האהובה אשלח ברכתי. יואל אלוה ויגדל הילד והיה לאיש מצליח ישר ותמים, לשמחת עולם לכם. ולעטרת תפארת שיבתי, והנני נמנעתי מבוא ליום מועד ברית המילה, בהיותי חולי מעט, והרופאים צוני להשאר כשלשה ימים בחדר, להשמר מקור הרוח הנושב בימים האלו. אכן אשלח לך אחותך הבכירה כאשר שאלת, וגם בני השלישי . . . יבוא עמה. ועתה בני! היה אך שמח וטוב לב, ואל תדאג לי מאומה, כי אך מצער היא,

כאשר

כאשר תשמע מפי אחותך ואחיך הבאים אליך . ואבקש ממך שתקרא שם בנך הנולד לך בשם . . . הוא שמו של אבי אמך , אשר שאל מאתה קודם מותו , שיקרא אחריו בן הראשון הנולד במשפחה , ותחבר אליו גם שם דודך ז״ל , ויקרא שם הילד בישראל פ׳ פ׳ .

אני אני אביך השומח בשמחתך .

31

### געליעבטעסטער זאָהן :

עמפפאנגע היערמיט מיינע אינניגסטען הערצליכסטען גליקווינשע , וועלכע איך דיר אונד דיינער געליעבטען פרויא צור געבורט איירעס ערסטען זאָהנעס אבשטאטטע . מאֶגע דער אללגיטיגע דען קנאבען זעגנען , אונד איהן צו איינעם גליקליכען אונד טוגענדהאפטען מענשען , צור פריידע איירעס לעבענס , אונד צור ציערדע מיינעס אלטערס , הערחן וואכסען לאססען : עס איזט מיר אבער ניכט מאֶגליך , אויף דען טאג דער בעשניידונג היניצוקאָממען , דא איך וועניג אונפאֶסליך בין , אונד מיר דיא אֶרצטע בעפאָהלען האבען , איניגע טאגע דאז צימער צו היטען , אום מיך פאָר דעם איינווירקען דער רויהען ווינדע , וועלכע יעטצט וועהען , אין אכט צו נעהמען . איך שיקע דיר אבער מיינע אֶלטעסטע טאָכטער , אין בעגלייטונג מיינעס דריטטען זאָהנעס . . . . איבריגענס ביטטע איך דיך , רעכט פראָה אונד פערגניגט צו זיין , אונד דיר מיינעטוועגען ניכט דען גערינגסטען קוממער צו מאכען , דא מיינע אונפאֶסליכקייט זעהר אונבעדייטענד איזט , וויא דו עס פאָן דיינען געשוויסטערן האֶרען ווירסט .

צוגלייך

צוגלייך ביטטע איך, דעם קנאבען דען נאמען דיינעס גראָספאטערס פאָן מוטטערזייטע בייא צו לעגען, דא דערזעלבע עס זיך אויסדריקליך פאָר זיינעם טאָדע ערבעטען האט. אויך לעגסט דוא איהם דען נאמען דיינעס זעליגען אָנקעלס בייא, זאָ דאס דר קנאבע, גענאננט ווערדע... פאָללער טהיילנאהמע אן דיינער פריידע פערבלייבע איך א. ז. וו.

# לב

## מכתב האב לבנו

בני יקיר לי!

מאז מעט בשנים קראתנו בני שנים ושלש לחוג עמך משתה ושמחה במועד הדותך, ועתה אקראך גם אני לחוג עמי יום רנה והדוה למלאות שבעים שנה לחיי, מספר שנות אדם בהם, וחמשים שנה לכלות חפתי עם אשתי, היא אמך היקרה והצדקת תהיה. הנה ביום עשרים לחודש הזה אפרוש כפי לאל גמל עלי, ושפתי תבענה לו תודה ותהלה, אשר ימינו תמכתני וזרועו אמצתני עד הנה, ונתן לי ארך ימים, צבא אנוש על הארץ, בכבוד ותפארת שיבה, בחיק אשה משכלת וטובת רוח. ואחר רנה ותפלה אקרא למאהבי מסביב, לתת להם משתה כיד ה׳ הטובה עלי, ולהתעלס עמהם באהבים; ואתם בני ובנותי, זרעי וזרע זרעי! הקבצו ובואו אל אביכם הזקן לעלוז ולשמוח עמו, ואני בכם. ואתה בני, רדה אלי אל תעמוד והבאת אתך אשתך וכל יוצאי חלציך הנערים והנערות וכל קרוביך וקרובי אשתך תחיה, ואני זרועי תחבקכם, ובבואכם תרבו גיל אלי גיל, ויחד נודה לאלהים חסדו בקול המון חוגג.

כ״ד אביך:

## 32

## טהייערסטער זאָהן!

זייט איינגען יאהרען האטטע איך פערשיעדענע מאל דאז פערגניגען, פָֿן דיר צו דיינען פעסטליכען טאגען איינגעלאדען צו ווערדען, יעטצט האבע איך דיא פֿריידע, דיך צו מיינעם פעסטטאג איינצולאדען. עס איזט מיין זיעבענציגסטער געבורטסטאג, דען איך אם 20 סטען דיעזעס מאָנאטס צו פֿייערן אנשטאלטען געטראָפֿפֿען האבע. דיעזער טאג, אין וועלכעם איך פָֿן גאָטטעס גנאדען דאס געוועֶהנליכע ציעל דעס מענשענלעבענס אין עהרען עררייכט האבע, איזט מיר אום זאָ טהיירער, דא ער אויך דער פֿינפֿציגסטע יאהרעסטאג מיינער גליקליכען פערעהליכונג מיט דיינער געליעבטען אונד פֿראָממען מוטטער איזט. נאך דעם איך אן דיעזעם טאגע מיין הערץ אין געבעט אונד דאנקזאגונג פָֿר דעם אללערהעֶכסטען היממלישען פאטער אויסגעגאָססען האבען ווערדע, וויל איך אייך אונד מיינע פֿריינדע צו איינעם פֿריידענמאהל אום מיך הער פערזאממלען. קאָממט, מיינע קינדער אונד ענקעל, קאָממט צו איירעם גרויען פאטער; פֿרייעט אייך מיט איהם, זאָ וויא ער זיך איירער פֿרייעט. בעזאָנדערס ביטטע איך דיך, געליעבטעסטער זאָהן, אונגעזיימט מיט דיינער ליעבען געמאהלין, קינדערן אונד דיינען בעסטען פֿריינדען הערצוקאָממען. מיט אָפֿפֿענען ארמען וויל איך אייך ענטגעגען איילען, אונד איירע אנוועזענהייט ווירד מיינען פֿריידענטאג פֿיעלפֿאך ערהעֶהען. מיט בעגירדע אייך באלד אום מיך צו זעהען פערבלייבע איך.

דיין דיך ליעבענדער פאטער.

# הראש השני

## הוא

העתק אגרות ומליצות הנכתבות בפועל, מאת סופרים
ומליצים גדולים ומפוארים, מהם נמצאו בכתב יד
מהם כבר נדפסו ובאו בספרים.

# צווייטע אבטהיילונג

## איינע אויסוואהל

ווירקליך געשריעבענער בריעפֿע אונד געדרוקטען פראָזאישער
אויפֿזאָטצע, גראָסטען טהיילס פֿאָן העברעאישען
קלאססיקערן ענטהאלטענד:

# א

# מבוא

## למליצת שיר ידידות

# לישרים תהלה*)

מאת ראש המליצים, החכם השלם אמתי הגאון מהור״ר

## משה חיים לוצאטו ז״ל.

---

ביום טובה אורה ושמחה , כי ה׳ דבר צבי לצדיק , זה חלק טוב אשר היטיב ה׳ את הישר הולך , ותאות צדיקים יתן , להנחיל אוהביו ברכה ושלום ולישרי לב שמחה , הדר הוא לכל חסידיו , עיניהם יראו וישמחו , יגל לבם בה׳ .

אך זה היום שקויתיו מצאתי ראיתי , הולך בתום ימצא טוב ושפל רוח יתמוך כבוד . נטע שעשועים אשר מנעוריו גדלוהו מי תורה והעבודה , וייף בגדלו ותארכנה פארותיו להבין ולהשכיל בחכמה בתבונה ובדעת , אף חכמתו עמדה

לו

---

*) דיעזעס פאעטישע ווערק ענטהאֶלט איין אלעגארישעס דראמא, וועלכעס דער פערפאססער אלס איין האכצייטסגעדיכט פיר איין עדלעס , מיט איהם בעפריינדעטעס ברויטפאאר אין מוסטער דאס ענטווארפען האט , אונד איזט זאוואָהל אין הינזיכט דער געדיגענען שפראכע , אלס אויך דער ערהאבענהייט דער געדאנקען , דאס גרעֶסטע מייסטערשטיק דער נייען העברעאישען פאעזיע , דער היער אנגעפיהרטע פראזאאישע אויפזאטץ איזט דעם פערפאססערס איינלייטונג צו יענעם דראמא .

לו ללכת בדרך תמים לשמור את מצות אלהיו וללכת בדרכיו יראת ה׳ היא אוצרו; נאה בטובה זית רענן יפה פרי תואר, הכו ממתקים וכלו מחמדים, הוא על נדיבות יקום ועל גמילות הסדים.

וישב ה׳ לו כצדקו לעת מצוא זו אשה, מנה אחת אפים נתנה לו מאת המלך מלכו של עולם, חן וכבוד טובה כפולה ומכופלת, טובה על טובה יקראו: בחור שא עיניך וראה ברכת ה׳ אלהיך אשר נתן לך, תן עיניך ביופי, תן עיניך בעושר, תן עיניך במשפחה, אחת מהנה לא נעדרה, אשה רעותה לא פקדו, כי מתת אלהים היא, הלא זה מדושתי ובן גרני החכם ונבון כהר״ר **יעקב** בן הגביר המרומם האלוף החכם הנעלה כ״ה **משה די־גאויש** יצ״ו, אשר לקח לו את הבתולה הצנועה, תשואות חן חן לה מרת **רחל** בת הגביר המרומם האלוף המהולל המשכיל ונבון כ״ה **יצחק דא־ויגא אינריקס** יצ״ו, כלם אהובים כלם ברורים; שרש וענף אבות על בנים נודע בשערים שמם ותהלתם על קצוי ארץ.

אמרתי אני בלבי, הנה העת עת דודים, עת הזמיר הגיע, הפעם אורה את ה׳, הטוב ומטיב מטובו לטובים, ותהלות ידידי אשירה ואזמרה נגד אחי ועמי, ובשמחת לבבו ישמח לבי גם אני. כי אהבת עולם אהבתיו, בקירות לבב חקותיו, עטרת לראשי אענדנו, אחזתיו ולא ארפנו.

כשוט שרעפי ומזמותי תתהלכנה, לבקש להם מאשר ימצאו אבני מליצה ואבני שיר, לבנות לה בית לזמרתי בארץ הלולים, ולהניהה שם על מכונתה; וארא בשירים אבינה ברננות, והנה אין כמשל להצמיח אמת וללמד דעת, לגלות עמוקות מני חשך ותעלומה להוציא אור, לפקוח עינים עורות ופתאים להקנות לב, כי את אשר לא ידעו ישכילו ואשר לא שמעו יתבוננו.

אז אמרתי הנה באתי, אפתחה במשל פי אביעה

הרות

הידות מני קדם הליכות עולם כמנהגו , הכל כאשר לכל, הטוב והרע , החכמה והסכלות, הצדק והרשע , האמת והשקר גם את זה לעומת זה , יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו , איש לדרכו, הבוגד בוגד והשודד שודד , והכסיל בחשך הולך , עד יערה עלינו רוח ממרום, והאלהים יבקש את נרדף ·

אלה תולדות פרץ הזמן והעת, כי עת רעה היא, כי זנה תזנה הארץ אחרי רהבים ושטי כזב , ויגנוב התרמית את לב ההמון , ויוליכהו אחרי ההבלים אשר לא יועילו ולא יצילו, כי תהו המה ורהבם עמל ואון , ויהי הם מאשרים זדון ואת ריק יהללו, לא באמת ולא בצדקה, כי רוח התאוה התעם ומדוחי הזמן הדיהום , חכמת סופרים תסרח , והסכלות תעלא בעידניה ·

אשרי תמימי דרך גבורי כח עושי דברו , וצדיק באמונתו יחיה , עד יגוע לא יסיר תמתו ממנו , וקוי ה׳ יחליפו כח , כי עד צדק ישוב משפט , ואחריו כל ישרי לב , ישמחו יעלצו לפני אלהים , ויאמר אדם אך פרי לצדיק , כי אל אמונה הוא מסבות מתהפך בתחבולותיו ונודעה יד ה׳ את עבדיו , וזעם את אויביו , ושח גבהות אדם , ונשפל רום אנשים , וענוים יירשו ארץ ותמימים יותרו בה, יבושו כל רודפי הבל , וכסילים קלון ינחלו להם , לא יחרוך רמיה צידו , והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע , כבוד חכמים ינחלו , ויאמר כל אשר נשמה באפו : לא נאוה לכסיל כבוד, לישרים נאוה תהלה ·

על פי הדברים והאמת האלה את משלי יסדתי בכל אשר ראינו היום הזה בצאת שער עלי קרת מוכתר בתהלתו ביום חתונתו , זה דודי וזה רעי זה בנה אב לכל הישר הולך , כי לא ייגע לריק ולא יעמל ללא דבר , אכן פעולתו את ה׳ וסוף הכבוד לבוא ·

ראו קראתי בשם ליושר «בן האמת» כי תולדת האמת הוא , ואת התהלה לבת המון שמתיה. כי המון העם הם

המהללים דבר או המגנים אותו, ובלכת כל העם בדרכי האמת לא יהללו ולא ישבחו כי אם היושר · התאוה נתתיה לאמת לשפחה כי כן נאה לה ונאה לעולם; ואולם תולדות התאוה הוא הרהב, והמגדילו הוא הדמיון הכוזב; ובמשול המבוכה בעולם, בהיות שנתקלקלו ונתעותו הדרכים וארחות האדם התקלקלו, שגו ברואה פקו פלילה, ואת הרהב יחשבו לתולדת האמת, ואת היושר לא הכירו · ראה כמה בהיותם בעם מהוללים בראש כל חוצות, בוערים תפושי זהב וכסף ומגדילים לעשות בשוא ושקר, ומרבים הבל בלא הועיל, התרמית פעל כל זאת המדיח את לב ההמון כלו, והסכלות צהלה ושמחה; אכן התהלה ממאנת ברהב אוהבה המדומה, כי לא לכך נוצרה, כי אם אולת ההמון תסלף דרכם, והופכת הקערה על פיה, הנה כי כן יקנאו בהוללים, ושלום רשעים ימדד את הישר, בראותו רהב מתכסה בטלית שאינו שלו והשעה משחקת לו · אולם השכל כריע כאח לאיש הישר, ידריכהו ובמסלות התבונה ינחהו, והסבלנות גם היא כאמו תנחמנו, ותהי לו לאומנת, היא סמכתהו לקוות ולחזור ולקוות עד עת מועד, כי אמנם אחרי כן יואל אלוה השומר אמת לעולם, וזקניו יחכם לתת לפתאים ערמה, עד תאחז במשפט ידו, ואת ערות רהב יגלה לעיני כל רואיו ואת היושר יצדיק לרבים ויהללוה בשערים לעולם ועד, היא התהלה אשר לאשה נתנה לו במשלי זה, בגזרת המשפט, כי לו משפט התהלה באמת ·

והנה ערכתי לכל איש ואשה הבאים במשלי זה, את כל הדברים אשר ידברו שימה בפיהם, כדרכם וכעלילותם, כמשפטם אשר הם עושים דבר יום ביומו, את אשר אומרים הם בלבבם, ומרעיהם לא יכחדו, המשכילים לבד והסכלים לבד, הישרים לבד ואנשי מרמה לבד, ההמון כמשפטו והזקנים כמשפטם, את הכל תמצא ערוך בפיהם ובלשונם

יגידוהו

יגידוהו · עד הנה יסוד מליצתי , שמענה ואתה דע לך ·

# פתשגן המשל*)

לאמת יולד בן , ויאמר להמון לאמר : אם יש את נפשך תהי נא תהלה בתי יעודה לבני לאשה · וישמע המון לאמת ויכרתו ברית שניהם · בעת ההיא ילדה תאוה שפחת אמת גם היא בן , ותהי היא ובנה אתו בבית · ויבא צבא המבוכה ויבוזו העיר, ואת הילדים לקחו וינהגו וילכו : וירא אמת כי נשבה בנו ויעל למשפט השערה , ויכתוב בספר ויחתום לפני משפט כדברים האלה : בני ועבדי שדדו השודדים ועתה למען לא יתהלף בני בעבדי בהארך הימים , הנני מפרש סמניו , ויפרוש אותם לפני משפט · וימת אמת , ויעברו הימים ובן התאוה נלקח ביתה דמיון , ויגדלוהו ויקראו את שמו רהב · ויאמר תרמית לרהב : אלכה נא ואגידה אל המון לאמר : הנה בן אמת עומד בבית דמיון , הלא כי נפתה הוא , ונתן לך תהלה יעודת אדוניך לאשה · וילך תרמית ויאמר להמון : יתבשר נא אדני אשר נמצא בן אמת , הנה הוא עומד בבית דמיון · וילך המון ויקח את רהב מבית דמיון , ויאמר לו : הנה לך תהלה בתי אשר דברתי אל אמת אביך לתתה לך לאשה , קחנה ותהי לאשת חיקך כאשר דברתי לך · בימים ההם ויושר בן אמת יוצא ובא בתוך העם ולא הכירוהו · ויהי הנער הולך וגדול וטוב , ותראהו תהלה ותאהבהו בלבה · אך דבר המון היה

---

*) אין דיעזעם אויפזאטצע בעשטרעבט דער פערפאססער דען געשיכטליכען גאנג דער האנדלונג זיינעס דראמאס , דא ער איהן פאריגען נור פאן דען מאראלישען מאטיפען דעזועלבען געשפראכען האט · אויך איזט דער טיטעל דיעזעס אויפזאטצעס נאאר ווניגער ערהאבען ׳ אבער וויט רעדנער אונד פליסענדער , אונד ניכט וויא דער פארהערגעהענדע , מיט אייניגען קלאדעאישען ווערטערן אונטערמישט :

היה חזק על בתו לתתה אל רהב כאשר דבר׃ וימלאו הימים ויאמר רהב להמון, הבה את אשתי כי מלאו ימי׃ ויקם המון ויאסוף את כל אנשי העיר ויעש משתה׃ ויהי הם אוכלים ושותים והנה רעש גדול ורוח גדולה וחזק, וויגע בארבע פנות הבית והקירות נטו לנפול, והעמודים חשבו להשבר, וינתץ עמוד התוך׃ ויראו האנשים וייראו מאד ויבהלו איש אל רעהו׃ ויקם אחד מן הזקנים ויאמר: שמעוני אחי! חרדת אלהים עלינו, ועתה כי זוכר אני אשר קצף ה׳ על העיר הזאת, ויבא עליה את הגוי המר והנמהר חיל המבוכה וישללוה ולאמת אחינו היה בן, וגם בן אמתו בביתו, ויגלו הנערים ויתערבו, ויכתוב אמת את סימני בנו לפני משפט אדונינו, להיות לו לעד עד עולם׃ עתה נדרשה נא ויבוקש בספר זכרונות משפט וימצא, אולי אין רהב בן אמת, ולא לו תנתן תהלה, כי לבן אמת תהיה׃ ויבקשו את הדבר ויחקרו היטב, ולא נמצאו ברהב הסמנים ההם, וידעו כי לא בן אמת הוא, וישלחוהו׃ וישמע שֶׂכֶל ריע יושר ויבוא וישתחו ארצה לפניהם, ויאמר: ברוך ה׳ אלהי אמת, הנני אבוא ואציג בן אמת לפניכם, ולו תהיה תהלה לאשה; ויבא לפניהם את יושר ויעמידהו לפני משפט וימצאו בו את סמני אביו ויכירוהו׃ ויאמר משפט להמון: זה בן אמת אשר יעדת לו בתך אליו תתנה׃ ויקח יושר את תהלה, ורוחה היתה, וישמחו כל העם מאוד ויברכו את ה׳׃

ואלה שמות המדברים: משל, תהלה בת המון, המון אבי תהלה, יושר בן אמת חתן תהלה, רהב בן תאוה, נחשב כבן אמת בטעות, תרמית ריע רהב, שכל ריע יושר, סכלת שפחת המון, סבלנות מינקת יושר, מחקר מתבודד׃ עבד קרואים, זקן, סופר, משפט מלך, משוררים:

# ב

מליצת החכם המדקדק מהו' **שלמה מדובנא** ז"ל, בהוציאו שנית הספר לישרים תהלה, (בערלין תק"ם לפ"ק):

אליכם בהורי חמד אקרא, אליכם המשתוקקים לדעת משל ומליצה הרודפים לדבר צחות, ותבקשו ולא תמצאו, כי גמר מִמשל משלים, פסו דוברי צחות מבינינו, מעת נסתם חזון ונביא· וכל איש ואיש, אף החכם אשר לו חיך לטעום דבש המליצות אשר בעשרים וארבעה ספרי קדש, נלאה לכתוב על ספר בלשון צח ונקי את אשר הולידו עשתונותיו והחכמה נשארה טמונה בלבו, עד אשר עמו תמות חכמה ואם עמדו איזה מחברים קדמונים וחברו ספרים בהכמת המשל והמליצה ובשירים יקרים, כמו ספרי האלחריזי והבדרשי והפניני והנקדן ובן סהולא ובן חסדאי, הנה מעטים המה הספרים האלה, גם קצתם לא דרכו בנתיבות מליצות ספרי קדש, אשר עניניהם ומוסרם הוא הודם הוא הדרם, וההצלחה אמתית תכליתם, והאשר הנצחי פרי כונתם, ועם קוצר מאמריהם מאוד עמקו מחשבותיהם; לא כן שירי התחכמוני וספר המחברות (ועמנואל) כי רוב עניניהם בנוים על מעשים דלי התכלית ורזי הכונה, וכמה ספורים אשר יספרו מוזרים לאזני מצניע לכת·

אולם בדור שלפנינו קם איש חכר מפורסם, ה"ה מהו' **משה חיים לוצאטו** ז"ל, וחבר ספר נפלא להלל מאוד, קראהו **לישרים תהלה**· אין ערוך אליו בכל ספרי המליצה מעת השכו הרואות בארובותיה, בו הרים קרן לשון הקדש בו הצמיח שמש תהלת שפת עברית לישרי לב· אל המדות

הטובות

הטובות והרעות שם פניו, כמו האמת והשקר, היושר והעול · החכמה והסכלות, הסבלנות (שהיא פרי הענוה) והגאוה · ודומיהם, ויעשם כתבנית בני אדם, ויפח באפם נשמת חיים, וישם דבר בפיהם לאמר: בואו נא ועמדו על רגליכם להתוכח איש את רעהו, להראות העמים והשרים למי יאתה התהלה ולמי ראוי השבח והתפארה, ולמי יתר שאת ויתר עז בכשרון המעשה ·

והחכם הנזכר נתן בחכמתו את ראשית ההצלחה המדומה אל השקר ואל העול את החמס והתרמית, ואל הגאה והגאון פי תהפוכות עד כי גברו מאוד על הארץ · ובמעט קט מעדו רגלי היושר ותושלך אמת ארצה, והתהלה נכבשה לשפחה לפני אחד מעבדיה הפחותים, וילדיה כלם זרע אמת המסולאים בפז נחשבו לנבלי הרש, ויותן לשבי עוזם ותפארתם ביד צר והיתם לממיתים · ותרא תהלה בצרת עולליה, והנה צר ואור חשך בעריפיה, והשרים והזקנים נבהלו, צירים אחזום בראותם עבדים מושלים, וגכבדי ארץ המה כרעו ונפלו, עד אשר רחם ה׳ את הארץ והיתה הרוחה, להרים קרן היושר, להושיב האמת על מכונה, ולהצמית לשון תרמית, ועד ארגיעה לשון שקר, כי תנתן תהלה אל יושר האוהבה מימי נעוריה, ואהבת נעורים בל תשכח לנצח ·

עוד השקיף החכם המחבר בספר הזה אל תולדות היצורים, וידבר על העצים ועשבות הרים, וישם שם מקום גם לאלה החקירות, והכל בלשון צח שהשתמשו בה כותבי המקרא, וכל הקורא ספר יתפלא אל המחשבות העמוקות שלחכם הזה, וישתומם על רוב חכמתו ויתמה על צחות לשונו, כי הדבר קשה עד מאד להביע אומר בעניני מחקר כאלה בשפה עברית, כי לא נמצאו בספרי קדש שרשים ומלים לאלה העיונים כי אם מעטים, זעיר שם וזעיר שם ·

והתועלת

והתועלת היוצאת מספר זה הוא: כי בחורי חמד יתנו לבם אל לשון העברית, ללמוד אותה היטב, עד ימהרו לדבר צחות, ובל יאמרו נגזרנו בשכבר הכל נשכח, כי אין עוד נביא, ולא אתנו יודע עד מה מדרכי הלשון ההיא, ולמה ניגע לריק, נבקש ללא יועיל? כי אף אם נחפשה דרכיו ונחקורה לא נמצאם, אכן בקראם בספר זה הנכתב בימינו, ידעו כי לא אלמן ישראל מלשון ההוא, עודנה נמצאת לכל מבקשיה, ונדרשת לכל דורשיה. והתועלת הגדולה מזו היא: כי אמריו הטהורים ימשכו לב כל איש, עד אשר ימשול ברוחו, להגביר המדות המעולות על הפחותות, והנאות על המגונות ולהשיג התכלית הנרצה לפני ה׳ וחי לעולם ·

והספר הזה הדפיסו המחבר בחייו באמסטערדאם בשנת תק״ג ולא הוציא ממנו רק חמשים ספרים ולא הובאו כי אם אל אוצרות הגבירים הספרדים אשר בעיר הזאת, ולכן כל מבקשו לא ישיגהו, אם לא יתן הון רב באהבתו, לכן הדפסתיו מחדש בתכלית היופי, לתועלת בחורי חמד, להלהיב בלבותם אהבת לשון המקודשת, ולשקוד עד דלתותיה יום יום · ועתה אחי ורעי, תנו לבבכם אל הספר הזה, וקראו בו בעתותי מרגוע ותתענגו על יופי מליצותיו ועל צחות לשונו, ולמדו את בניכם להרגיל עצמם בשפה הזאת · אולי יחננו ה׳ וירצנו, להשיב כימי קדם שבותנו ולרפא לשוננו, ולשון עלגים תמהר לדבר צחות במהרה בימינו:
נאום עבדכם וכו׳ ·

# ג

# מבוא

למליצת שירת דודים עמל ותרצה*) אשר חברתי אני על חתנות אחד מאוהבי, לעומת המחברת לישרים תהלה ·

(נדפס בפ״פ דמיין תקע״ג לפ״ק)

בטוב ישרים תעלוץ קריה, ובשמחתם תתערב נפש כל אוהב תושיה יהדו ירננו ויאמרו: נאוה לאמונים ישע ולישרי לב שמחה · עלז גם לבי אף רוחי היתהו ראות גיל וטובה בזרע ברך, בחור חמד יפה מעללים ומישר לכת, דרכיו ראיתי ואשרתיו, פעליו והללתיהו, ידידי החתן המשכיל כה׳ שמעון ב״ר גדליה אפפענהיים יצ״ו אחד משרידי אוהבי לשוננו הקדושה והמסולאה (אשר מעטים הם בעת על פני הארץ)· ובהגיע עת דודים מועד כלולת הפתו, כי זבדו אלהים

---

*) דיעזעס פאטעטישעס ווערקכען איזט עבנפאללס איין אללעגארישעס דראמא: עס שטעללט דיא האנדלונג דעס פארהין געדאכטען דראמאס פארט: אונד איזט גלייכזאם אלס איין צווייטער טהייל דעסזעלבען צו בעטראכטען: נור פיהרט עס איינע אנדערע מאראלישע טענדענץ: דאס פערדיענסט זאלל נעהמליך ניכט בלאס ג ע ל א ב ט, זאנדערן עס זאלל אויך ב ע ל א ה נ ט ווערדען · דיא היער אנגעפיהרטע פראזאישע איינלייטונג ענטהעלט פאסט דענזעלבען געגענשטאנד דער ביידען פארהערגעהענדען אויפזעטצע: דאהער עס פיר דען יונגען לעזער ניכט אונאינטערעססאנט זיין קאן · איינע אונד דיאזעלבע מאטעריא מיט פערשיעדענען אויסדריקקע בעשריעבען צו זעהען: וועסהאלב איך עס אויך צוועקמעסיג פאנד דיעזע אויפזעטצע אונמיטטעלבאר אויף דיא צוויי פאריגען פאלגען צו לאססען ·

אלהים זבד טוב להפיל בגורלו בתולה מאושרה, נעימת מעשים וטובת שכל, ה״ה מרת יענטכה, בת הנגיד המהולל כ״ה גומפל האנאווער יצ״ו, אמרתי כבד אכבדהו נגד כל עמנו, ולזכרון ברית ידידות אעשה לו מטעמים כאשר אהב ממעדני לשוננו העברית הנחמדת להוביל שי לו ביום התונתו ושמחת לבו · אך לא להשמיע שירי עגבים בקול הסירים תחת הסיר, כי אם מוסר ולקח טוב יצלצלו קוי כנורי, על כן אפתח במשל פי, אביעה חידות מני מישרים ·

ושבתי וראיתי כי העמל והחריצות מיקר תפארת מעלות אדם המה, כל אוחז בהם יעזוב דרך רשע, לבו ישט מכל רע, ויהבקהיק תושיה: בהם יסכן גבר אף יועיל לזולתו, ובדרכיהם אחז מנעוריו גם אוהבי ורעי זה, דרך עצלות רחקה ממנו, ומפועל כפיו עשה חיל: על כן אענדנו עטרת לראשי, ומשירי אהודנו, כי הן ותרצה משכורת עמלו, עושר וכבוד מתת חבלו, ועל ציר זה תסבינה דלתי שירי ·

והנה כל קורא ספרי מליצת עברית יכירו וידעו יקר ערך גדולת הספר לישרים תהלה, אשר הבר הגאון המופת המליץ היהיד, כ״ה משה חיים לוצאטו ז״ל, בשנת ה׳ תק״ג, על חתנות אחד מאוהביו באמסטערדאם, מה אערוך ואדמה וישוה לו? לא קם כמוהו ואין ערוך אליו בכל ספרי מליצה מיום נסתם חזון הנביאים; ומה לי להלל אשר תהלתו בחוץ תרונה? כל עין לו לראות והיך לטעום יראה יקרא ויתפלא · והמליץ הגדול הזה בעוזז כח דמיונו ברא עולם ציורי, וישם בו המהות הטובות והרעות כתבנית בני אדם, זו לעמת זו תלכנה תדברנה אף תעשינה, והן בחברתן אשה אל אחותה תועילנה או תזיקנה · והקורא בספר זה נחשב כרואה בארובות, וכמציץ מן החרכים, וירא ויתבונן במעשי בני איש מראשית עד אחרית, יביט וידע כי קץ צדיקים ישע וברכה, אף אם

ראשיתם

ראשיתם מצער, ואחרית רשעים נכרתה, אף כי ארכו ימי שלותם — ואבן פנה, אשר ירה ליסד עליו מבנה שיריו הוא מוסר השכל, לתת להמון עם דעת, ולפתאים ערמה, לבלי שפוט למראה עין, לפזר תהלותם באנשי רהב וכזב, אשר בתהפוכותם יגנבו לב אוילים, פיהם יהיה צדק ומשפט ובקרבם ארבם· וידעו כל עמי ארץ כי אך לישרים נאוה תהלה, ולתמימי דרך כבוד ותפארת· ועל פי משל ומליצה עשה המחבר את יושר כחתן יכהן פאר, ואת תהלה ככלה תעדה כליה, על כן מישרים אהבו זה את זו ונפשותם קשורה אשה אל אחותה· אולם כמעט הפריד רהב בין אוהבים עצומים, כי בעת גרשו הזידונים את יושר אחרי מות אמת אביו מן הארץ בתרמיתו בא רהב והתחפש בבגדי יושר לאמר: אני אני הוא, ולי יאתה תהלה, ויפת לב המון אביה להאמין בו· ויהי בהגיע המועד לתת את בתו לחיק רהב והנה אותות השמים נראות עצומות ונוראות ביום החפה, ודרשו הזקנים וחקרו היטב, עד כי גלו מרמת רהב וכזביו, ויגרשוהו על פי משפט המלך, ויתנו ליושר את תהלה אשר יאתה לו·

ואחרי רואי כי לא נמצא הספר לישרים תהלה ביד כל אחד, ורבים מספורי שירי (אשר הם כחלק שני ממנו) הוסדו לעמת המעשה הנזכר בספר הזה, לכן אציג פה פתשגן המשל ככתבו וכלשון המחבר בהקדמתו לספרו·

(והעתקתי במבוא ספרי את פתשגן המשל הנעתק למעלה בסימן א)·

זה פרי מוסר ינוב פי חכם ומשורר גדול, ואלה לקחי תבונות כפיו· ופניתי אני את לבי לראות בתהלוכות תבל ואורחותיה, נשקפתי באהל ישרים פנימה, והבטתי צר מעון, ובין קירותיו מחסור עוני ומרודים, צדיק באמונתו יחיה, ישרו

ובטחונו

ובטחונו יקימנו, ומבלי לו דאגותיו ישברו גרם, וכח עורקיו ירפה׃ ובבית רהב הון ועושר רב, שלחנו מלא דשן ורוה נחת, עטיניו מלאו חלב ומוח עצמותיו ישוקה, ומה יתרון ליושר כי יתן לו המון תהלה ושבח, יפאר בשערים מעשיו, ותקפוץ ידו מהחזיק ידי מך, ומלאמץ דלי כח? מה בצע באמרי רוח? ודבר שפתים אך למחסור׃

וגם רעה חולי ראיתי, כי פרי עמל יאכל רהב׃ נשען על זרועי תרמית רעו בוז יבוז כל יגיעה וכל מלאכה, על מטתו ישתרע בהשקט ומנוחה, בקר וערב ירנן, ימיו יחלופו בשחוק ותענוג, רק בנשך ותרבית ירבה הונו, מעבודת הרוצים יעשר, והוא עליהם יגאה, ישפיל לראותם בבוז וקלון, ויהיו בעיניו כחגבים, ואך הוא לבדו אדם לו׃ ודברתי אני אל לבי, גם זה הבל, שלות רשעים אך רגע, לא יחרוך רמיה צידו, בא יומו ויאבדו כל ימי הצלחתו; ושארית צדיק ברכה, וטוב ינחיל לבני בנים׃ הן לא יקומו רשעים במשפט כי המשפט חק נתן ולא יעבור, והוא במלכים יתקלס, ורוזנים משחק לו׃ הלא הוא המחציב רהב ומכרית שקר, במחוקק במשענותיו ישיב עליהם את אונם, וברעתם יצמיתם, עד יקיא רשע את בלעו, ונפש עמל עמלה לו׃

על כל אלה הטפתי מלתי, והלכתי אף אני בעקבות הגאון לוצאטו, (בדמות מערכות שיריו, ולא בתוקף ועוז נעימת לשונו ועומק מחשבותיו, כי קטנתי ממנו מאוד, קטנתי!) והצעתי דברי במשל ומליצה, להחיות רוח ההכמה והסכלות, הרשע והצדק, הזדון והמשפט, לתתם הלוך ודבר איש אל רעהו, ולפעול אלה מול אלה׃ כי זה הדרך ישכון אור, צח ונעים להשמיע מוסר ולמד דעת, ולהשריש בתלמי לב שומע אהבת הטוב והתושיה, ומאוס בזדון ועול

ובחרתי

ובחרתי רוב גופי המדברים מספר לישרים תהלה, ועוד הוספתי עליהם מדברים חדשים, כפי הנאות לספור המעשה אשר המצאתי, ולתכלית המחשבה אשר הגיתי בו ·

ואלה שמות המדברים: משפט מלך, יושר בן אמת, תהלה בת המון אשת יושר, תרצה בתם, רהב, הבל בן רהב, שכל ריע יושר תרמית ריע רהב, עמל ממשפחת יושר, אוהב תרצה, סבלנות אשה זקנה בבית יושר, דבה שפחת רהב, מחקר מתבודד, שופטים, שוטרים, עדים ·

## ד

מכתב להחכם השלם המליץ המפואר כ״ה יצחק איצק אייכל ז״ל, לאוהבו החכם השלם הנפלא כ״ה יואל בר״יל, בשלחו לו מחברת תולדות רמב״מן · (נדפס בספר התולדה פעם ראשונה בבערלין ה׳ תקמ״ט, ופעם שנית פה עיר ווין הבירה ה׳ תקע״ד) ·

קום יואל אחי! בנו יהודה עורה; נסורה מני המית קריה, שאון עליזים חדל, הנה הבצע לעריצים ולגאונים רהב, יהי הונם כסלם ורכושם מבטח למו; נוס מני המולת המתחכמים הנח להם עשות חיל בנבערים והרבות שם בכסילים; יתהלל איש איש באשר ידמה הצליח, בקרבנו לא יעירו רוח קנאה, אנחנו לא נתאוה למטעמותם, קום אחי! שמעני ואנכי אדברה, אנכי לה׳ אדברה! תמוך אשורי ונלכה, על מי מנוחות אנהלך

אנהלך, בנאות דשא נרביצה, שם תחת האזרח הרענן גבוה ותלול הלזה — דליותיו יתנועעו הנה והנה לרוח היום, לאט יתהלך בינותם יפיק עונג להוסים בצלו — שם נשב יחד, נדברה וירוח לנו · אזכירך מעשי ימי קדם, שנות לא ראינו אור אעלה על זכרונך בעין פקוחה נבקרה את ימי עלומינו, נשובה ונתורה את הדרך הלכנו בה עד בואנו הלום, וכל קרבנו יתנו צדקת ה׳, ומלבנו יעלה זבח תודה לאל גמל עלינו ·

ידעתי, אחי, ידעתי את מך ערכי ואת שפל מצבי, הרחק מאוד מאוד עודני עומד מהיכל החכמה, ועל סף אולם התבונה עדן לא הניחותי כפות רגלי; אבינה בחכמים ואהי כחגב בעיני, אשכילה בנבונים ואשים יד לפה כי בושתי; ידעתי רבים מאנשי גילי כנשרים הגביהו עוף נגד שמש החכמה, ואנכי כמו שבלול אהלוך להציץ אל זהרה מבין נקיקי ארץ; אם אנשי מדע בעם ברנה ישאו אלומותם, ילד מסכן אנכי הולך ללקוט אחרי נעוריהם; — אבל, הגד נא, רעי כלבבי! גם זאת מי מלל לי? הלא קטנתי מכל החסדים אשר עשה לי האלהים כי חנני דעת את המעט אשר אדע; ואם מצער היא, ממך לא נכחדו ימי עלומי; דַבֵּר, הפללת ראות אותי רועה בשדה המדע? — מי הגיד לנו בימי נעורינו לאמר: הנה ימים באים ותפגשו איש את אחיו בדרך מבוא החכמה? — זכור נא אח יקר! את דברי הימים האלה, בעודך שומע תורת אמך, כלך שלאנן בין אח ואחות אמון בבית אביך, גלמי ראו עיניך, ידעת כי נער הדל מוסר הייתי ואין תורה, ברחוב הבינותי מושבי, וכאיל רקדתי חוצות, ראוני נערים וישישו לקראתי, וזקנים נחבאו ממני, ידעתי את הימים — אבן מתם מספרך, לא טובים היו, במספר שנותי אל יבואון, לריק חלפו הבל ומעשי תעתועים; —

למנות

למנות ימי כן אודיעך , זה חמש עשרה שנים , ואנכי בן שבע עשרה יצאתי מפה לשוטט חוצות לגור בארץ נכריה, מבלי דעת מה תהיה אחריתי , נער נעור וריק הייתי, לשון וספר לא ידעתי , אף כי שמץ מני חכמה, לא שניתי ולא קריתי , ואם דמיתי דעת דבר מה בתלמוד, בכתובים לא בינותי אף מקרא אחד ; והייתי כאיש יורד הים באניה ובידו אין משוט ואין מהוגה , אל כל אשר יוליכנו הרוח ללכת ילך, ובקום סערה , יגאה גל, יהפכהו ויהי לאין ׃ עמדתי קשה יום על אם הדרך מבלי דעת פנות ימינה או שמאלה , ונפשי עגמה באמרי אל לבי : הנה חלפו ימי הילדות והגיע עת להקוע יתד במקום נאמן להיות לציר , עליו יקיפו כל מעשי ידי הלדך ; אפס שגבה ממני ישע , קראתי לעוזר ואין עונה , לתחבולה — ואיננה ׃ פניתי לאחור וזכרתי ימים עברו , זכרתי את כל הנערים אשר היו כגילי , ראיתי רבים עולים כפרחים בימי האביב יגיל בם לב רואה , וישמח לקראת ימים יבואו עת יצליחו ויעשו פרי , וארא אותי כערער בערבה , ואבהל ; זכרתיך , אחי ! ויעבור עלי רוח קנאה , כי בימים האלה נוסדה אבן פנת אשרך, כי באת אל בית מורך כאביך , אשר עליו שרת מזמור לתודה בראש באורך לחלק השני מספר תהלים ׃ — שא נא אחי , כי אבוא אחריך לשנות את דבריך הנה , נופת המה להכי , מלאים רוח תודה , ולבי לקול תשואות הן — כלו אומר כבוד ׃

«קטן הייתי ורך , עלם בן תשע , ועוד נעלם מדעתי בין ימין משמאלי , צדקתכם עוד עמדה לי ׃ — לקחתוני מבית אבי ׃ הבאתוני הדריכם , בין נטעי נעוריכם , שמה לרוה בשרי ולבבי מטוב אדמות — מתענוג שכל — למטה למעלה להיטיב להשכיל» .—

אמרתי

אמרתי מה טוב חלק הנער הזה — הוא יגדל ויהי לאיש, ואתה תרד מטה מטה, ותהי נבזה וחדל אישים׃ אך במה יזכה נער את ארחו באין איש אתו, ואין תומך בעדו? אכן בעוד תשתוחחה עלי נפשי, בעוד יסרוני כליותי, הרהבתי בלבי עוז, והרימותי את כפי לאמר: כה יתן ה׳ וכה יוסיף, בכל מאמצי כחי אתור אחרי דרך החכמה; ואם רמו מסלותיה, ואם הדלתי תומך, ואפס לי מורה, באלהים אשים מבטחי, לו נתכנו עלילות, ממרום ירא עניי ויורני דרך אבחר׃ — שמעו זאת הנערים! אם תתעורר בלבבכם החמדה לדעת חכמה, החלצו לקראת כל שטן, ובכל כחכם קרבו אל גבולה; שקדו על דלתותיה, דרשוה אל תלאו, ואם יום או יומים לריק תשובו, אל תלאו, שקדו והוסיפו שקוד, ודעו כי יבא יום יפתחו לפניכם שעריה, ובְאַוַת נפשכם תתענגו בהיכל כבודה׃ כי הנה כסרוב עלמה טובת שכל, ותרפק על דודה, ובכל זאת תתראה כבוזה אהבתו, תאטום אזנה משמוע לקול שועתו, ותמאן השיב חן על דברי דודיו, למען בחון את לבו אם שלמה אהבתו: כן הדבר הזה החכמה תסרב לפתוח דלתה לקול דופק, טרם דעתה כי בתום לבבו ידרשנה׃ איש אשר אך למען דבר גדולות יהפוץ קרבתה לא יעבור על מזוזת פתחה לעולם, אכן לתם לבב אשר מאהבתו אותה יכסוף לשבת אתה, תפשוט ידה בזרוע נטויה תחבקנו ולנצח לא תרפנו׃ — ברגע קטן עזבתי את ההוללות, וגזרתי אמר לאחוז בחכמה, וה׳ היה עוזר לי, מיום ההוא עד הנה לא נטו רגלי מני הארח הזה, לא עברתי את הברית אשר כרתי לנפשי, ואם עוד קצרה ידי מבוא אל הקדש פנימה, הלא ידעתי נתיבה, נצח לא תלוז מעיני, לעולם אנצור תושיה ומזמה, ותהי לי לישועה׃

אמנם

אמנם אחי! רבות היו התלאות אשר מצאוני, לאין מספר ירביון יגיעותי לבעבור הדבק בקהל נבונים, שמתי נפשי בכפי לתור אחרי אמרי בינה מבלי רב ומורה דרך, לקח מפי זולתי לא שמעתי, אם לא לפעמים דבר אלי יגונב בהיותי נחבא בועד משכילים ותקח אזני שמץ מנהו; וכהנה רבו מופתי אל אשר עשה עמי אות לטובה בפתוח לפני פתח מסגרת שערי החכמה, אשר אם אמרתי אספרה נא כמו, ילאו ספורות למו; אך אשמרה לפי מחסום ומלים לא אבבירה, ידעתי את ערכי וארא כי לא תיקר ספורת תולדתי בעין זולתי, כל השומע לי בצדק יענני לאמר: את מי אין כמו אלה? — אפס לך אחי! לך לבדך אדברה! אהים אנחנו מנוער, אתה ידעתני אז ותדעני עתה, גם אתה כמוני טעמת כוס ישועות כאלה, אחרי קצרה יד אבותיך תת לך תורת חקך, כמוך כמוני רוח נדיבה החל לפעמך בעודך באבך למאוס ברע ולבחור בטוב, ואם נפלינו במהלכנו והלכנו ארחות שונות, הלא גם שנינו שמנו התושיה למטרת דרכנו · דבר אחי! התשב דומם ומחריש בשמעך קול רננת לבי אל אלהים, כי אקדמה פניו בתודה? הנגור לא תגור עינך בעת עפעפי יזולון והסך ינסכו דמעות תודה וגיל לאל כי גמל עלינו? — פנה אהור והבט, מי הגיד לך עתידות ימים יבואו לאמר: יבוא יום ותהי בין העומדים בפרץ להרים קרן ישראל מערמות עפר, ללמד בני יהודה דעת לשון וספר? מי נביא או אשף או קוסם קסמים דבר לאבותיך למרחוק לאמר: הנער הזה יגדל ויהי לאיש בין יודעי בינה? מי דרך לפניך מיתרי כנור דוד, ויורך דעת נגונו, ובאר היטב שירי נעים זמירות ישראל? מי ממורי ילדותך הדריכך לאהל משה חכם דורנו לאמר: כזה ראה, התעלם בלקחו, הדבק במדותיו, כאשר עשית בימי בחרותיך? — ומי ממיודעי אז בשר עלי לאמר · גם לך

חלק

הלק בנחלת האיש הרם הזה, תדעהו, תאהבהו — תזכה מצוא עונג לנפשך בספר תולדותיו, ותופיע גם טוב לאנשי דורך, בדברך יהודית על אזן לא ישמע שפה זולתה? — אם רק למען הטוב הזה לבד עמלנו, רב לנו אחי! יתר שאת מאשר קוינו ׃ ידענו את האיש השלם הזה, ראינוהו, שמענוהו מדבר, השתעשענו באמריו, וכמוך כמוני שמנו חק לקחת מוסרו וללכת בדרכיו ׃ קרא נא לימים האלה, ישובו אחור ויעלו עלי זכרונך, התדע לשקול גיל והדות נפש מחירם? — אמת, מעטים היו הימים הנעימים ההם, חיש חיש עברו, ואחריתם מרה; ויהי אך ששנו לאמר: עשרנו, מצאנו און לנו, — והנה שדדנו הכל, אך באה אל נפשנו ראשית מופתיו כי יש אלוה יושב קדם*), ובעוד הטותנו אזן להקשיב מפיו שנית, במה יטהר גבר לפני אלהים זה עושהו**), שמענו קול יללת יתומי החכמה מר צורח: הה! נאסף משושנו, כי אבד מורה ׃ ותהי גם לקול פחדים באזנינו לאמר: הן מי יאיר נתיב, עתה — מי יורה דרך? ואם נכשל ונפלנו מי יקימנו? אמנם איש חרוץ לא יפעל לבהלה, ידע תת עצמה לכל מפעלותיו למען יקומו למשמרת עולם, בספריו היקרים השריש די זרע תבונות, ומבין רעיו ותלמידיו הקים משדדים לאדמתו, ונוטרים למטעיו, לעשותם ולשמרם למען הקריב מפרי תנובתם לכם דורשי אמת וחכמה, ותהי זאת תנחומות כל משכיל אשר בכה את אבדתו ׃ כן שמעתיך מתנהם בשבתך את מנת חלקך וכוסך, לאמר***):

»ועת כי נר כבודנו, אהה! נכבה ואינו ׃

בחירי

---

*) ספר מועדי שחר, שחבר החכם רמ"ד ע׳ל מציאת האלוהות ׃

**) עלה ברצון החכם ז"ל לדבר בחלק שני מספר הנזכר מיסודי המוסר ודאת האלהים האמתית ׃

**) בראש חלק שלישי לבאור ספר תהלים מהחכם ר׳ יואל ברי"ל ׃

בחירי עם סגלה נושאים עין לרעו»*)
ותוסף נחם, ותרב חדוה ביתר שאת על אחיך, באמרך:
אני — חלקי והבלי נפלו לי בנעימים —
אני תמיד סביבך, מבארך מי תבונה
להדלות מה מנענו ?» — — —

בצדקתך וביושר לבבך דברת זאת · ומי יחוש אמונת דבריך יותר ממני? כמוני כמוך טעמתי את נועם ידידות האיש הזה, גם מאז, בשבתי בבית אבותיו אנשי אמת ואוהבי בין מרחוק אצל עלי מטובו תמכני במועצותיו, ובמדברותיו עמד לעזר לי, ועתה כבדני לשום חלקי בהברתו, ובאחד ילידי ביתו שמני להזות בנועמו ולהתעלם באהבתו; אף אני תמיד סביבו ולרוות נפשי מבאר אין מונע · — מה יתן אלהים ומה יוסיף לנפש שוקקה לתושיה? הבאחוזת מרעים כאלה לא תמצא את כל מאויה? — הנה פה עמוד עמדי, אחי! אל נוסף ללכת הלאה, רב לנו זכור אלה למען הודות לשם עליון נצח, יחד נשא כפים לאל לאמר: אלהים! מאוד מאוד הטיבות לעבדיך צרפתנו לעבודתך, ותורנו דרך השלם נפשותינו: נא החזיקנו במזמות זו חשבנו, והאר עינינו לבלתי נלוז פארחותיך · ונשלמה תודות מעשינו, וכל ימי חיינו יהיו שיר ותהלה לשמך! —

ועתה אחרי שפוך לבנו לב אחד לפני אל טוב ומטיב לנו, לך אחי יקר! אשים מלתי · הבקול תודה אפתח פי וזכור לא אזכרך? הגמול רעים אבקרה, וגמוליך אשכח? האחדל ספר בקהל רב את אשר הומה לי בקירות לבי? אם שפרה לי נחלתי ואם טוב לי עתה מאז, נפשי יודעת מאוד כי אתה הסבות, ומידך היתה לי; אתה עמלת בעדי לפתוח

לפני

*) האדון דוד פרידלענדער ·

לפני דרך רחבת ידים לפעול טובה ולעשות תושיה: ואנכי אשא בשרי בשני, ואעבור על פניך מבלי דבר מאומה? לא כן אחי! לא כן עם לבבי; אתה חפצת לשימני שקט ושלו למען הצרף לבי לעבודת הקדש, לפעול טוב לנערי בני ישראל החפצים לדעת חכמה, ראה נא, את פקודיך שמרתי בראשית עבודתי הרפתי את נפשי לנסות כחי בתולדת חכם דורנו אשר הורנו לכת דרך תושיה, למען שמור זכרו לברכה לדור אחרון; הא לך ראשית בכורי, קדושים המה לך, רעי! ואם ימצאו חן בעיניך, קחם כמנחת תודה מזכרת ברית האהבה אשר לא תמוש לנצח מלב אחיך·

## איצק אייכל·

בערלין חודש הששי התקמ"ח ליצירה·

# ה

### אגרת תשובה מהחכם ר' איצק אייכל הנ"ל, לאיש אשר שלח לו מחברת אחת בב"י*)·

### שלום למיודעי איש משכיל וכו'·

כאשר יקרה נפשך בעיני, דובר צחות, בן עגמה לך

נפשי

*) אני אני האיש אשר לו כתב החכם הנ"ל האגרת הנחמדה והמסולאה הזאת, אשר אין ערוך אליה ביופי מליצה ומתק שפתים, מיום נכתבה בלשון זו אגרת שלומים על הארץ· ולמען יבין הקורא על נכון דברי פי חכם חן בתשובתו זאת, אעתיק לו פה אגרתי הכתובה אליו מידי בשלחי לו מחברת אחת ממני:

*שלום לאדוני היקר החכם הנודע וכו'·

מארץ מולדתי אל עיר החכמה הזאת הנה באתי במגלת ספר

כתובות

נפשי ; וכאשר מתוק לחכי צוף דבש מציתי מנועם מחברתך ׳
בו כבדתני , כן לבי יודע מרת נפשך ; כי כמוך כמוני פחד
פחדתי פן יהיו דבריך נואש , ופעלך מאפע , צר לי עליך
ידידי ! צר לי , כי הבאת בידך אבן יקרה ואין מבקש ,
העלית בכפך צרי גלעד מזור ותרופה לכל שוחרי מוסר , ואין
איש שם על לב׳ מדוע אחרו פעמיך ? מדוע בוששת לבוא
עד

---

כתובות עליה מליצות עברית , ראשית בכורי פרי מחשבותי הנה : ואבוא
היום להשתחוות פני אדוני ולדכא תחת רגליו , והגשתי לפניך זה פריי
למען תפקח עיניך עליהם , ופנית ואמרת , היטעמו לחכך אם לא ? אם אמנם
צעיר אנכי לימים , לא ידעתי דבר פני שר חכם ומליץ כמוך , אשר קטנך
עבה ממתני , הלא ענות לבך נודעה לי מתמול שלשום , וכבר עשית עמי
אות לטובה , והודעתני כי יקרה נפשי בעיניך · עתה אליך אדני אשא קול
תחנוני , הקם נא לעזרתי , ולעזרת שפה העבריה , צבי מחמד תפארתנו ,
פליטת ישורון מכל מחמדיה מימי קדם , אשר מאז עשרים שנה אתה ורעיך
המשכילים בתבונת כפכם הרימותם אותה למעלה ראש : ועתה הנה ! פתאום
הורד קרנה , וכבודה לעפר ישכון בעיר הזאת , אין דורש ואין מבקש ,
והמאסף נאסף · ואני אך תקוה מעט לי להחזיר עטרה ליושנה ; אולם כמו
צולל במים אדירים כי ישטפוהו משברי ים , הגבה למעלה והורד מטה ,
יושיט ידו להחזיק אף בקנה רצוץ , ובעלה נובלת , להציל ממות נפשו ,
כן לשוננו העזובה ממאהביה גבורי כח , תחפוץ ישע מדלי רוח כמוני · —
קום נא אתה אדני , כאיש גבורתך , שנס עוד כגבר מתניך , אולי תוכל
להקימה מעפר , ותתחדש כנשר נעוריה , והיה כשלכת זרע קדש מצבתה ·
ודע נא כי עוד בשירים אוהבים ומשחריה ירבון בארצות הסביבות · אם
תשוב להוציא מכתבי המאסף , אז המשכלים יאזרו חיל , ואף ידי תכון
עמהם , ואתאמץ בכל כחי לחלקם ביעקב ולהפיצם בישראל , כי רבים
מאוהבי ומכירי במרחקים כלתה וכספה נפשם לקנותם · — המלץ נא
אדוני בעדי אצל אוהביך רבים וכן שלמים בקריה זאת , למען אציב לי פה יד ,
ואדעה מה אעשה · על תשובת יקרת דבריך הוחלתי , אני עבדך הצעיר וכו׳ ·

בערלין י״ז מנחם תקנ״ט לפ״ק ·

שלום הכהן

עד הנה, כי תקרא ואין עונה? — גם אלי, איש בריתך, לאל תקרא; כי מי אני לעמוד לעזר לך ומה חילי כי שמתני למנוס לך? מה יתן ומה יוסיף קנה וסוף להציל נפש צולל במים אדירים? הן בהושיט ידו להחזיק בו, ישרשו ממקומו, וכשל עוזר ונפל עזור· גם אנכי טעמתי את קבעת כוס התרעלה אשר עבר על עם הודה ועל משכיליו· חלפו ימי האהבה, עברו ימי הברית אשר היו ביני ובין בני ישראל; עת נראו נצני החכמה ותפרח לשון עבר לתהלה ולתפארת, אז יצאו נערי בני ישראל ללקוט מפרי תבונתה דבר יום ביומו· נסו ואינם — אהה! אף לא יוסיפון שוב; מיום אמרו בלבבם לאמר· מלאה כל הארץ דעה, מאסו בלשון אבותיהם, וישליכוה אחרי גיום; גם אותי שכחו ויעזבוני כערער בערבה· ועתה אל מי אשא קולי לדבר טוב בעדך? אל מי אפנה לבקש עזר ותרופה לנפשך האומללה? שוטט נא בחוצות, סב נא ברחובות, פקח עיניך וראה אם תמצא אחד בעיר ושנים במשפחה אשר יאבו שמוע לך, אם יחושו כי שפת עבר על לשונך; — ככה נהפכו העתים ותולדותיהם, ככה נהפכו אנשים ודעותיהם!

אך אחת איעצך, שמענה ואתה דע לך· בסורך אל העיר ונשאת את הקינה הזאת על מפלת הלשון והספר, והיה האיש אשר יטה אזנו לקולך, ואשר יקוו מים סביב בת עינו, הוא הרך והענוג אשר יאספך הביתה, וקראת אותו לשלום בשמי ובשם כל דורשי לשון עבר, כי מן השרידים הוא אשר השאיר אלהים לנו לפלטה·

כ״ד אוהבך הדורש שלומך·

**איצק אייכל**

שענעבערג סמוך לבערלין כ׳ מנחם תק״ס·

## ו

## הקדמה שניה להחכם אייכל הנ"ל, לספר משלי המתורגם ומבואר ממנו ·

כאשר ישמח לב סוכן משכיל, ותגל בבוד פועל אוצרות, עת היות רעב בארץ בהתאסף עם רב סביב אוצרו לבקש מידו שבר רעבון — ברנה יפתח את אסמיו וצהלה ישבור בר לכל שואל: כן תשיש נפש איש משכיל אשר קדש עתו להתהלך בגן התורה והחכמה, לבקר בצמחיו ופרחיו, ולאסוף ספריו אחת אחת בחפניו, ולשומם למשמרת עד הגיע תור החפץ לבקש מידו · מה רב שמחתו כי יבוא יום ידע נאמנה: כי לא יגע לריק, ולא קבץ לבהלה, זה לי עשר שנים מיום צאת לאור ספר משלי שלמה עם באורי ותרגומי האשכנזי, עוד לא רוו נפשות הצמאים לדעתו, עוד ידם נטויה לשקול בעדו כסף מחירו, ויהי כי תמו הספרים אשר באוצרותי, נדרשתי לקול מבקש להדפיסו שנית, נמצאתי לאשר שאלני והא לכם זרע קדש! בחורי ישראל! הספר הזה מתוקן על כל גדותיו · בחנוהו נא וראו כי גם אנכי לא טמנתי ידי בצלחת מן היום ההוא עד עתה, השקפתי בעין פקוחה השגיאות אשר עלו במלאכתי הראשונה, והטיתי את אזני לקול המבקרים, ולא בושתי להודות על האמת, אם כן מצאתיו, ולא הרפתי את ידי מלשנות ומתקן את המעוות כפי כחי, הא לכם הספר, דרשוהו, ויהיו ברכה!

מהות ואיכות ותועלת הספר הזה כבר מלתי אמורה בהקדמתי הראשונה: אמנם התועלת אשר זכרתי שם היא תועלת המשל והחידה בכלל, מטעם לכוונת מחברם מדוע שמשו בם בראשונה · ועתה אודיעך

הקורא

הקורא הנעים ! בהקדמתי השניה הזאת , תועלת פרטית (תסתעף גם טעם תרגומי) אשר תצא לך מן הספר הנשגב הזה לתכלית אמון בניך כפי צורך הזמן , הנשתנה בחסד אלהים עלינו , ואם בעל נפש אתה , שמעני ודע לך ! — בסבות הגליות והשתנות מקום מגורתם כפי אשר נגזר עליהם על פי ה׳ נשחתה לשונם ונתבלבלה שפתם , אין איש מהם יורע דבר בלשון נמהר ובשפה זכה׳ ואם בגלות בבל אשר הגלו בה אך שבעים שנה , ואשר לשון עמו קרוב מאוד ללשון עבר , נשחתה שפתם כל כך , עד שאמר עליהם נהמיה : ובניהם הצי מדבר אשדודית ואינם מכירים לדבר יהודית ובלשון עם ועם : אף כי בגלות האחרונה הארוכה הזאת , בין העמים אשר שפתם רחקו מאוד מלשונות ארצות הקדם׳ ולולא היתה הדת החדשה נשענת ומיוסדת על יסודי תורת משה ודברי הנביאים , מי יודע אם לעת כזאת נשאר בידינו אף ספר אחד מספרינו הקדושים׳ יהודית אשר שמשו בה בארצם נשכחה אחת אחת , ולשונות העמים אשר גרו ביניהם לא יכלו ללמוד כי לא עמדו ימים רבים במדינה אחת , ותהי שפתם בלולה מםלות לשונות זרים יהודית צרפתית אשכנזית ופולנית , כאשר תשמע עוד היום מלת איטאלקית ובריטאנית שגורים על לשון תושבי פולניא , ואיש איש את שפת העם אשר הוא יושב בקרבו לא ידע דבר נכונה׳ וזאת ההלי אשר עד הנה לא עלתה לה תרופה׳ כל עת שהיו היהודים מוזרים מן העמים ולא היה להם חלק ונחלה בקהלתם וגם אל חברתם לא באו , כאשר היה עוד בתחלת הדור הזה , לא שם היהודי את לבו על המחסור הזה , כי לא מצא מקום להתעורר עליו , אך בעת הזאת בהערות ה׳ את רוח המלכים והשרים לדרוש טוב על עמו , ויתפצו קרבתם , ויביאום בחברת אנשי עמם לשבת

עמהם

עמהם באחוזת מרעים, כסתה פני יהודי כלמה, כי אין איש יודע לכלכל דבריו במשפט · ואם בחמלת ה׳ הוסר מאתנו בדור הזה קללת והיית לשמה, חרפת למשל ולשנינה לא סרה ממנו, כי האדם אשר לא ידע דבר נכונה אף לשון אחת, הוא בזוי טעם ונמשל כבהמה, להיות הלשון מותר האדם ממנה · איש המדבר לשון עלגים איך ירום לבו להסתפח בחברת נבונים? איך ילמד חכמה, ואיך ישפיע ממחשבות לבו, ואם הם בחונים בכור התבונה, על לב זולתו? — למען שום דרך להסיר את החרפה הזאת מעל עם ישראל, קם מופת דורנו החכם ר׳ משה בן מנחם זכרו לנצח, ותרגם את התורה, להיותה תחלת הלמוד לנערי בני ישראל ללשון אשכנזי · גם ספר תהלים ושיר השירים תרגם בצחות לשונו ובטוב טעם ודעת · ואחריו התעוררו אנשי אמת בחורי חמד להעתיק אחת אחת יתר ספרי הקדש, איש איש כאשר היתה לאל ידו · ואם אל תרגומי בן מנחם לא באו, הלא טובים המה מכל תרגומים אשר היו לפניהם · ותהיינה התועליות היוצאות מפעולותיהם האלה רבות: (א) ימצאו המלמדים, אשר אינם רגילים להבין לשון אשכנז על בוריה, מקום ללמדה על ידי ביאור המבאר את הענין, (ב) ירגילו את הנערים לדעת דקדוק לשון הקדש, (ג) ילמדו לשונם לבטא את המלות האשכנזיות כראוי ונכון, (ד) ידעו ע״י שניהם עניני הכתובים ומובנם ע״ד הפשט וירגילו את שכלם להקשים ישרים ולבחינה נכונה, והתועלת החמישית העולה על כלה, לעשות סיג לתורה, ואם עוד היום רבו המלעיגים ומתלוננים על הדבר הזה להיות דבר חדש, דעו, כי יבוא יום יתנחמו מאולתם, כי חוסר דעתם הניעם, ולא מחכמה בזו דבר אמת ·

ואנכי אהרי בהגתי גודל הטובה המסתעפת על עדת ישראל בכח התרגומים האלה, ברותי לי ספר משלי שלמה

להרגמו

להרגמו ולבארו כי לספר הזה יתר שאת ויתר עוז להשתמש בו להכלית הנוך הילדים : (א) להיותו ספר מוסר, השוה לכל נפש, יכין לאדם דרכו באשר הוא אדם, ואם ידע האומן להטביע לקח מאמרים הנהמדים בלב הנער בעודו רך וענוג ומוכשר לקבל טוב, גם עד זקנה לא יסורו מלבו, (ב) להיות מאמריו קצרים כוללים רב הענין בדברים אחדים, ומושקלים בפלס השיר, מהר ידחו ללב הנער, ויהיו עומדים נגדו תמיד ולא ישכחם, (ג) להיותם מיוסדים על הנהגות האדם עם רעיו ועם אנשי ביתו, יקל להמלמד לשננם ולעשות ספור מעשה לכל מאמר ומאמר, למען תת נועם ללמודו, ולבלתי הכבד עול הלמוד על צוארי הנער, כאשר יעשון המלמדים הבורים אשר יכבירו מלים בלי דעת ותבונה, ואם כסוס עגור יצפצפו הנערים, יאמרו : עשינו נפלאות, (ד) להיותם רובם נוגעים בהנהגת האדם עם רעיו, ואין בהם דבר הנוגע בדת ואמונה, ואינם צריכים עיון ועומק החקירה, כאשר נצרך אותם ביתר ספרי הקדש, ובפרט בדברי הנביאים, נוכל ללמדם גם עם הבנות, כי כל דבר התלוי בשקול הדעת, הוא מסוגל לשנות את טעם האדם, ויביאהו להחפיא דברים אשר לא כן, אולם בספר המוסרי הזה אשר הוא כעץ אשר ענפיו רבים נוח לחסות בצלם, ופריו ירבו לאין מספר, ישתמש בו כל אדם כאיש כאשה כגדול כקטן · הן אלה הסבות אשר הניעוני לתרגם את הספר הזה ולבחור בו מכל אחיו, ומי יתן ואהיה הסבה לתועלת אדם אחד מני אלף, והיתה זאת משכרתי ; כי תכלית כל מחקר וכל עבודת האדם בקדש להשלים את נפשו היקרה, ולבחור במדות טובות הנאות לו והנאות לעולם ·

**איצק אייכיל**

# ז

## מכתב חברת דורשי לשון עבר אל כבוד הרב החכם השלם המליץ הנפלא והנודע מהו׳ נפתלי הערץ וויזל ז״ל בעלות על דעתם להוציא מכתבי המאסף עם תשובת החכם הזה ·

קעניגסבערג בפרייסין כ״ה טבת תקמ״ג ·

**אל כבוד הרב החכם וכו׳ שלום עד בלי ירח ·**

נפש עיפה למים קרים כי תכסוף, וממקורם תשאב, דורשי לשון עבר אליך ידרושון · מאז הוסר גאון ישראל, הורד לארץ עטרת ראשו, עם ה׳ בשבי הגלה, ואין חזון נפרץ, חדלו הפורטים על פי נבל, ואיש דובר צחות אין, עד שקמת נפתלי ומעפר הקימות לשון עבר, מליצת נביאינו בפלס שכלך שקלת, ותהי כמוהם למליץ בקרב עמך · מי כמוך הגביר חיל להקים שם בישראל? הן ברוח בינתך בבלה הלכת · ותקח משם את הכנור תלויה על ערבי נהרותיו, והיה כנגן המנגן שיריך, ~~כאג~~ מחברותיך וביהודה נפוצו, לב משכילים באש זמירותיך הצת, שמוע דבריך כלם יכסופון, דבר כמוך יחפצון, כי כדבר החוזה דברת, ועם משוררי אמת חלקך ·

היום ישתחוו לפניך החכם! אחוזת מרעים משכילים דורשי האמת, יבקשון מעמך תורה, ובנועם מליצתך התמכם, לך ישאו עין. ולדבריך יצפון, ואתה שא נא ואנכי אדברה!

זה ימים לא כביר ואגודת בחורים משכילים, מהם תורניים ומהם יודעי לשונות זרים, יון ורומי ויתר העמים, ומביני ענין בחכמות השמושיות והרמות, הסכימו יחד לחקור ולדרוש אחרי מהלכי לשון הקדש בספרי תורה, נביאים

וכתובים

וכתובים, ולשקול במאזני צדק פירושים הקדמונים לבחור היותר קרוב לפשט, ובמקום אשר לא יספיקו הראשונים ירבו הקירה לפרשו כפי ענינו וענין הלשון · וכרבות הימים ישלחו ההעתקות והפירושים הנבחרים שבהם למעלתך הרמה ולכבוד ההכם מהור״ר משה נ״י לשפוט עליהם, ואין ספק שתהיה בזה תועלת גדולה · ובהיות כל מגמתם וחפצם להרחיב דעת לשוננו הקדושה תוך עם ה׳, ולהורות את יפיה לכל העמים, ואם היא בשלכת זרע קדש מצבתה; הסכימו להעלות על הדפום מדי שבת בשבתו דף אחת (רביעית באגען) · וזה דבר המכתב אשר יחלק לשלשה הלקים: (א) יבואו שירי לשון הקדש אשר לא נדפסו כבר ואשר נדפסו אחת אחת ואינם נמצאים ביד כל איש, ואשר יחברו עוד אם מאנשי חבורה זואת אם מזולתם: (ב) מכתבים מעניני המוסר והחכמה הנמוסיות וכהנה, וכן ביאגראפיען והוא תולדות גדולי עם וחכמי ישראל אשר בחיים חיתם והקדושים אשר בארץ המה, (ג) הדושים הנתהוים בבני עמנו הנוגעים בכלל ישראל, מתרותם בקצת המדינות ומחינוך נעריהם, מודעת ספרים חדשים בלשון הקדש או בלשון עם אחר הנוגעים בנו · וכהנה דברים הראוים להיות לעיני כל למען יוכל קראם איש אשר לא ידע קרוא ספר ביתר הלשונות, וכל זה לתועלת הנערים דורשי החכמה, ולשעשועת האנשים אוהביה, ולמען הקים זאת בישראל הסכימו איזה גבירי קהלתנו מיקירי רוח המתנדבים בעם לתת סך מסוים לתמוך את החבורה הזאת, זכרה אלוה לטובה!

ועתה אל כבודך הרמה נשימה מלתנו, מאתך תוחלתנו להרשות לנו להדפיס שיריך הנעימים אשר תחת ידינו בכתב, ואשר נדפסו כבר ולא נתפשטו בעם כראוי, כמו השיר שכתב מעלתך להגביר ר׳ דוד פ״ל בבערלין, בשלחך לו ספרך

היקר

היקר גן נעול, וכן אחד שכתבת להקצין ר׳ בערמן פ״ל ושאר שיריך הנמצאים בידינו, ועוד תוסיף עשו חסד עם עבדיך בשלוח לנו שירים אשר המה בגנזי ספריך ולא הוצאתם לאור, ודברים המגיעים לידיעת הלשון וחנוך הנערים, ותצוה עלינו מעלתך אם להדפיסם תחת שמך אם אין, ואיש לא ידע ממי יצאו הדברים אם לא תרצה כפי התקון · הואיל נא האדון! לכבדנו מהר בתשובתך הנעימה, והאל האמת ינחנו בדרך האמת, יפרוש סכת שלומו עליך ועל כל המסתופפים בצלך, כחפצך וכחפץ הכותב מטעם רעיו ·

חבורת דורשי לשון עבר ·

# וזאת תשובתו

כ״ה בערלין יום ג׳ ד׳ שבט תקמ״ג לפ״ק

הדר בחורים ומהולל בשערים, ה״ה הבחור סופר ומשכיל וכו׳ ·

מה נעמו לי מעשי אצבעות ריע אהוב כמוך, אשר כוננת מיום כ״א לחדש טבת: נרדם הייתי באישון לילה הנטוי עלינו, אין נגה מסביב לי, ואחרי רואי הבקר אור, ונערי בני ישראל יוצאים ללקוט אורות מתורה אור, ועוד מעט תזרח שמש צדקתם, בכל הארץ יצא קום, ובקצה תבל מליהם, מדי שבת בשבתו יביאו כלי טהור מלא אומר ודברים מזהירים אשר ילקטו, ממן שחקים ומדגן שמים, הן הן דברי תורה, דברי מוסר, דברי שירים ומליצות, להרים קרן שפת אמת אשר בקדש דרכה, ולחקור צפונות מאמרי תנ״ך, ועוד דברים טובים כהנה ככל הכתוב במכתבך, להניח ברכה בבית ישראל, ראיתי ואשמח:

מה·

מה יקרת בעיני, עלית כיונק מארץ ציה, לו תאר לו הדר, אשר פריך תתן בעתו· ומה יקרו בעיני, רעיך אלה היושבים אתך, אשר חוברו יחדו לעשות כזאת בישראל, חזקו והיו לבני חיל! היו באישון לילה הזה ראשונים לכל בחורי ישראל, להגיה בנו נגה אור אמת, ומחקר שכל טוב, והייתם מופת לכל הילדים אשר כגילכם המשכילים בחכמה, ומראה בהיר יראו בו כל תופש עט וכל מחוקקי צדק, ישוטטו רבים ותרבה הדעת, כי תעירו גם תעוררו בם את הקנאה, קנאת סופרים המרבה חכמה, עד שתחפץ להיות כמוכם משכילים ומצדיקי הרבים, ועליכם תבוא ברכת טוב, כי הוריתם להם את הדרך אשר ילכו בה, ואשר על ידכם החזיקו אחיכם גם הם לחזק את בדק בית ה׳·

ויען כי כבדתני באמרותיך ותשאל לך מאני עזר מעט להגיה אתכם ללקוט גם ממעט האמרים אשר בשדותי, עתה ברוך ה׳! אתה ורעיך הנלוים אתך, שמעו נא מוסר אחיכם ויהי ה׳ עמכם· וכאשר ידעתי כי עם משכילים ויראי אלהים אני דובר ומוסרי אך למותר, כי ידעתי כי צנועים ונמוכי רוח אתם, ואל ירע בעיניכם לשמוע מזכרת טובה מפי אוהב נאמן כמוני· דעו כי מלאכתכם מלאכת שמים, ומעינותיכם יפוצו חוצה בתוך קהל ועדה, על כן הזהרו בדבריכם מאוד, שלא ילמדו מתוכם לשקר, כי רבים הורשי רעה בינינו, ומהיכל בנוי למראה לוקחים קורי עכביש ויאמרו עבותות חדשים הם, לא עלה עליהן עול תורה ומצוה ועל מים מתוקים אשר תשאבון מבאר חפרוה שרים, יאמרו מרים הם, על כן עליכם להשגיח על דברים קצרים שאציע לפניכם פה· ואלו הן· (א) ראשית חכמה יראת ה׳, ונאמר יראת ה׳ ראשית דעת, והוא שתהיינה מליצותיכם וספוריכם כוללים דרכי יראת

ה׳

ה׳ ורוממותו׳ (ב) שבהעתקות השירים והזמירות לא תזכירו שמות העצבים הקדמונים שזכרום היונים והרומיים בשיריהם ובמוסריהם ואחריהם נמשכו כל משוררי זמננו באייראפא, ולא כאלה חלק יעקב, לא ישמע על פיכם׳ (ג) אל תשימו בכליכם שירי חשק דברי עגבים ואהבה, כמו מקצת שירי עמנואל ורבים משירי משוררי דורנו בכל העמים, הסירו מכם שירים ומליצות או ספורים שתוכן רצוף אהבה, האהובה ליצר הלב, ושנואת השכל הטוב׳ ואל יסיתו אתכם צחות לשונם ויופי מליצותם, לשומם בין אבני קדש אשר אתם מתהלכים בם׳ (ד) הדלו לכם מדבר או מהעתק מליצות וספורי התולים להתל באחיכם ובמעשיהם הן לכלל או לפרט בדרכי הסאטיר״ע, לבל תהיינה מוסריכם הטובים לצדים בעיני שומעיהם ולצנינים בצדי דורשיהם׳ דבש וחלב תהיה תחת לשונכם, לדבר בענוה ובדרך מוסר וכבוד הבריות ותמצאו חן בעיני אלהים ואדם׳ (ה) בהיות מגמת פניכם להודיע צחות לשוננו הקדושה אל תשימו גבולכם בלמוד דרכי הלשון לבד לדבר צחות ולכתוב צחות, כדרך שמלמדים דרכי לשונות של חול, אבל עד הים הגדול ים חכמת התורה יהיה גבולכם, שעל ידי דעת הלשון על מכונה תבינו לעם אמרות טהורות שבתורה, ודברי קדשו שבפי נביאיו וקבלת אמת שהיתה ביד חכמי המשנה והתלמוד שיסודתן בהדרת קדושת הלשון והמליצה הנאדרות בקדש, ועל זה הוכחנו בשני המכתבים אשר רבו עליהן מקצת מאחינו בני ישראל כי לא עמדו על הכוונה היקרה שכוננו בהן׳ וכבר ראיתי ידיד נפשי במכתבך שמגמת פניך ורעיך חבריך לדרוש באלה, לשקול במאזני פירושי הקדמונים ז״ל, ולבחור את היותר קרוב לפשט, ובמקום אשר לא יספיקו לכם דבריהם, תבחרו משפט ביניכם

לפרש

לפרש הדשות כפי עניינו · וזה דרך נאה ותפארת להולכים בה, כי מה טוב ומה נעים שבת יחדו חברים מקשיבים אזנם לחכמה, מסלסלים ומחבקים אמרותיה · בין כך ובין כך אתם עושים טוב אם תמצאו דבר, העליתם מרגלית מים החכמה, כל הפצים לא ישוו בה, ואם אין, סוף סוף התבוננתם בדבריה העמוקים, ואת לבבכם רחצתם במימיה המתוקים, כי המזמה והתבונות בדברי התורה תמלאנה הלב מחשבות טהורות, ויטהר מהבליו ומדרכיו יצרו, שעל זה אמר שלמה: מזמה תשמור עליך תבונה תנצרכה, להצילך מדרך רע וגו׳ · ועל המעלימים עין מחקירות כאלה הוכיח הנביא ואמר: ישראל לא ידע עמי לא התבונן · — עשו את הטוב וה׳ יאר פניו אליכם · כי לא ימנע טוב מאוהבי תורתו, ואל תשעו לדברי המלעיגים, הבוזים לכל מתבונן במקראי קדש ובפירושים הנמצאים בידינו, ואומרים שאין לנו להוסיף דבר, ומקטינים עצמם מאוד, והכל להנצל מעמלה של תורה משום שכל להתבונן בדבריה, ולסוף אין בידם מאומה · וזהו מדת העצלות הרעה מאוד, ושעליה אמר שלמה קשות בספר משלי · אות היא שאין נפשם הפצה בתורה וכו׳ וכו׳ ·

עוד אחת ראיתי במכתבך הנעים שהם רוצים להדפיס בכל שבוע רביעית באגען, וכמדומה לי שתקצר יריעה קטנה כזאת לאיזה ענין שלם · ולדעתי טוב יותר אם ידפיסו כל י״ד ימים הצי באגען, או מדי חדש בחדשו באגען שלם ·

ועתה נשוב אל דברי מכתבך · הנה אותי קראת, ודעת דרכי הפצת, דברת עלי גדולות לאמר: תנה ידך עמנו · והיית לנו לעינים, בתתך על ידינו דברי שיריך, או הנמצא אתך דברים הראויים להודיע בקהל עם, להוק אותם על ספר

התומים

חתומים בשמך, או בלי זכרון שם מחברם · הנה קטנת מהכיל ספורי מהלליך, שירי מעטים, וזמירותי דלו מאד, לא עמלתי במלאכה זו כי אם לצורך השעה, כאשר בקשו אנשי שלומי מאתי לשיר בשירים למלכי ארץ, או לפתיחת איזו מחברת על כן הם מתי מספר, מסופקני אם יהיו מספר עשרים בין כלם, כמעט אין אחד מהם בידי, כי לא יקרו בעיני לשום אותם באוצרותי, ומאותם העולים בזכרוני ארשם בשולי המכתב הזה · אולם דברי הפירושים והוראת המליצות והשרשים יש בידי, מלבד אלה אשר כבר באו בחמש המחברות שהוצאתי בדפוס · והנה המכתב הזה יצא ראשונה לתשובה על האגרת המהודרת שקבלתי מאת ידיד נפשי, ולא אעתיר יותר, עד אשמע מה ידברו עוד ידידי נר״י ורעיו, ועוד חזון למועד, וכעת אומר שלום, דברי השומח בשלומך ובצחות אמריך ההותם באהבה ומוכן לטובתך ולטובת אחוזת משכילים, חבורת דורשי לשון עבר ·

נפתלי הערץ וויזל

# ח

מליצה נחמדת ממוציאי מכתבי המאסף, נמצא בסוף המודעה הנקראת בשם: נחל הבשור *)

ועתה אליך הקורא ישוב דברינו · דע עוד זאת למענה על שאלתך למה, כי כפלים לתושיה עמנו; ראשון, לתת לנער

*) דיעזעס איזט איין קליינעס העפטכען, ווארין דיא הערויסגעבער דעס מאסף (דעס זאמלערס) דיעזעס ליטערארישע אנקינדיגטען ·

לנער דעת ומזמה כנזכר , שנית ישמע חכם ויוסיף לקח , להפיץ בישראל ידיעת סגולת לשוננו הקדושה , אשר לפניב בגן אלהים בין עבותים היתה צמרתה , מטעה בארץ צבי , על סביבותיה האריכה פארותיה , ליפיה קנאוה כל עצי עדן , וגוים רבים חמדו שבת בצלה · — אך עת שרשיה על גל סבכו , אפס קוצר ונוטע אין , נפרצו גדריה ותשברנה דלתותיה , הה אל חללי חרב שאולה ירדו , אל יורדי בור היתה מפלתה ! — לולא עזרא הסופר בצדקתו הותיר לנו שריד כמעט , ואנשי אמת גדרו בעד עוללותיה , להקים בריח ודלתים על מספר שרשיה , מי בנו ידע מאומה מצחות מליצותיה , ונועם שיריה? — — אמנם אנשים ההם (זכרם אלוה לטובה) הניחו ברכה אחריהם בשמרם ספרי תנ״ך אשר נשתלשלו אלינו שמירה מעולה , ונודה לה׳ חסדו על הטוב אשר הגיע בזה אלינו , ואם מצער היא , ירחב מני ים בלב משכיל להכיר מעלת הלשון ולדעת את סגולתה (בהקש משרש על רעהו , וממאמר על מאמר) , ויתרונה על יתר הלשונות (בהציבה את הצורות והפעולות והתנועות בנפש האדם כפי טבעם , כאשר נזכיר אי״ה בפנים המאסף) · גם יוספק במתי מספר המלות הבאות בכתובים לכתוב מליצה צחה , ולהודיע את מחשבתנו איש לרעהו , מבלתי השחת את סגולת הלשון ונועמה כאשר תראה בספרים רבים , בם דמו מחברים היות רועים על גבעת המליצה , והמה בשפל , תלאה נפש הקורא בם , ולא ימצא מהשבותם

---

דיא דארין הערשענדע שפראכע איזט זעהר ריין אונד בליהענד , בעזאנדערס לייכטעט זיך דער אבען אנגעפיהרטע אויפזאטץ אלס איין מוסטער טעכנער העברעאישער פראזע אוים : אונד ער איסט אויך זא מעהר דער לערנענדע יוגענד צו עמפפעהלען , דא ער אויך דאס פעהלערהאפטע דער פריהער איבליכען העברעאישען שרייבארט אויפמערקזאם מאכט ·

מחשבותם עד אחר יגיעה רבה: יש אשר בחר להורות עומק שכלו על הנקודה, ויצאו מכתביו עקודים נקודים וברודים, ויש אשר ירכיב פסוקים ומאמרי חז״ל ומאמרי זהר ודברי המפרשים במאי דסיים פתח ובמאי דפתח מסיים, ערב רב מכמה לשונות זרות, כמו שתראה הדוגמא במכתב איש ידוע (ונחמול על כבודו מלהזכיר את שמו), אשר ברצותו להרבות בשבחו של אדם גדול אמר, וזה לשונו:

«שאלתינהו לכל נחותי ימא ים הגדול שם רמ״ז ואין מספר לגדודיו, שמה תרמסו כל חיתו יער הלבנון מוציא פירות בעונתיה ועדנא דקביע ליה ותליא במגוד הניחו בקופסא דק מחספס כתיב, והיה בכתי״ב בלדתו יש אם למקרא ויש אם למסורת והעוף נאכל במסורת אין עוף אלא תורה חדשה מאתו תצא שמואל כתב ספר אוהב ארדוף אשיג אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל שמעתתא מבדרין בעלמא ונסיא לאבקא וכ״ע נוטלין מיניה לבני אבנים לבנין וסואר של קורות ורצפו בלחיים וכו׳.»

ומי שלא נחה עליו רוח נבואה אין בידו להבין כוונת זה המאמר· ויש אשר בחרו בהרווזים במקום אשר קצרו ידם לדבר צחות, אמרו בלבבם החרוז יורה את מחשבותינו וימלא את חסרון ידיעתנו, ויחרוז שור בבור, וחמור בתור, אנשים ויתושים, במות ועלמות, וטעם דבריהם כריר חלמות, ויש אשר בשירים פנו לאדמת זרים ויקחו משם זמורות להטיעם בכרם ישראל, ויקוו לעשות ענבים והנם באושים, כי אין כשירי העמים (היקרים בלשונותם לגוייהם) שירי לשון עבר: ולקוצר השגתם דמו בנפשם היות מעלת השיר במשקל התנועות הנחים ויתדות, ובהחריז תיבות סוף כל מאמר ולא

ידעו

ידעו כי תפארת השיר הוא רוממות מחשבותיו תארו וציורי לפעול בנפש יתר על המאמר והספור, ואל תדמה בנפשך הקורא הנעים! כי בדעתנו להלעיג על שירי הקדמונים ואיזה אחרונים כשירי בן גבירול, אלחריזי, ובן פאלקיר״א, לוצאט״ו, פֿראנק״א ויתר המחברים, אשר גם המה בחרו חרוז ומשקל בשיריהם; — חלילה לנו כזאת! ידענו את רוחב לבם וגדולת שיריהם המלאים על כל גדותם מחשבות רמות, והם ידעו בסגולת הלשון „ ומה מתקו דבריהם לחיך יטעמם· אך כוונתנו על השועלים הקטנים המחבלים כרם ישראל, הם מתעים את נערי עם ה׳ ללמדם לשון עלגים, ובפנים המאסף אי״ה תראה דוגמת מלאכתם ותשתומם·

הן על זאת ידוה לב כל נבון, יתאונן אדם חי ואיש הלב· בן נעזב מאבותיו ואין בידו כי אם מכתם אחת קטנה חרות עליה זכרונם, הישליכנה באשפתות חוצה? ראמות וגביש איכה ישבצום בדיל ועופרת? הה לשון עבר, איך נאספת אל עמך, ואין איש שם על לב! — הן הגיע תור המדע בכל העמים, יומם ולילות לא ישבותו ללמד לבניהם לשון וספר, ואנחנו מדוע נשב עצלים וטמוני יד? — נא אחינו, נקומה ונחיה אבנים מערמות עפר! הן גבר חסד ה׳ עלינו בדור הזה ולהורות נתן לנו אנשי חיל חכמים ונבונים, העמלים כל ימיהם להגדיל תורה ויפיצו בישראל את מחברותם דברי אמת, להדריכם בתורה ובחכמה, ואנחנו נמאן קחת מוסר ונמרה את פיהם? הבה אחינו! שימו איש את ידו בכף אחיו, נלכה נא יחד בנשף לבקש את המטמון אשר כל הון לא יערכנה, אנשי אמת יאירו את הנתיב, עד ממרום תזרח לנו שמש צדקה והיה לאור עולם·

# ט

מליצה צחה ברה וטהורה מאת הרב המליץ הנפלא מהר״ר נפתלי הירץ וויזל ז״ל, אשר כתב בסוף ספרו היקר **חכמת שלמה**, ונלוה אליה פה תודת המליץ הזה לאלהיו בהשליטו חוברות החמישית **משירי תפארת** ·

פה חוף הנחל אשר הלך מים שלמה, פה אשתחוה ארצה ואודה את שמך ? כי היית עמדי כל ימי עברי בו · ידעתי כי כל תוכל, עץ יבש תפריח, והחכמה זקנה תחדש נעוריה, גדול על כל אלהים ! ביד מי עשית זאת ? ביד קטן באדם, ביד אנוש כערכי · במה אקדם פניך ה׳ ? נורא תהלות ! האוכל הללך ? נערץ בסוד קדושים ! התעריצך תולעת כמוני ? — במגלת ספר זה ספרתי צדקתך, אתה ה׳ ידעת אם ישרתי לכת : זאת ידעתי ואתנחם, אשר מישרים אותה נפשי ואתה מישרים תרצה · ועוד רגלי בקצה המים, נפשי עלי תהמה, לאמר ; הן אמצתי לבי, ונחל שוטף צדקה עברתי על כנפי רוח, עתה כי באתי אל גבולו אהה ! רוחי קם לדממה, מה תהמי עלי נפשי ? שמעי את עצת ה׳, אם מיום שחת מועדו, סך בדלתים ים החכמה · חטר מגזע ישי יצא ונחלי צדק ישטופו, אם נר ישראל כבה, ענן כסה שמים, וחשך כסה ארץ, — לעת ערב יהיה אור ·

## תודת המליץ לאלהיו :

ה׳ אלהי ! הוספת חסד וטוב גם על כל נכה רוח כמוני כי אזרתני חיל לעשות את העבודה אשר בקשה נפשי לעבוד לכבודך

לכבודך, ותשלם גם חוברת החמישית הזאת, מכלול שירי תפארתך ונפלאותיך, אשר פעלת לבדך בימי קדם׃ ידעת ה׳ כי יקרו דברות קדשך בעיני מאוד, וכל חפצים לא שויתי בם׃ אך במה אדע כי מצאו דברי חן בעיניך? כי אם אמת חפצת, מי יאמר מצאתיהו, ושגיאות מי יבין? אך זאת ידעתי גם אני, כי מישרים תרצה, וכל מבקש אמת לפתוח שערי צדק ביראתך, ודבר ביושר לבבו לתת כבוד לשם קדשך, גם שגיאתי לא תחשוב לי לעון, אבל עמלו ואשר היה עם לבבו לעשות טוב יזכרו לחן לחסד ולרחמים לפניך, ואל תאמר לו; צא מן הקדש כי מעלת, כי אשר יבואו אחריו יצרפו את דבריו כצרוף הכסף, וטהרו אותם משגיאות, והיה הנשאר מדבריו קדש לה׳, לא ימוט לעולם׃ כן אלהי לחדל כח כמוני תזכור יגיעו ועמלו לטובה ולרחמים, כי גם בימי שיבתי, והימים מאז ימי צרה ויגון, אשר חדשים לבקרים מצאתים, שמח לבי לעמול בתורתך׃ ובקול תודה אביא היום בחצרות יראי שמך את החוברת החמישית הזאת, מנחה חדשה היא לך ה׳׃ אם צדק בשרתי בה בקהל עם, תהיה זאת נחמתי בעניי, כי לא לריק עמלתי, ותפתח לי פתח תקוה, כי תעזרני להוציא לאור גם אחרית דבר, היא החוברת הששית׃ ואם בחסדך תוסיף לתת ליעף כמוני כח, לא ארפה ממלאכתי לחלק ביעקב עוד דברים רבים אשר הם עמדי במכתב׃ יראיך יראום וישמחו, וילמדו לבניהם לכבודך, ובמושב זקנים יהללוך תמיד לעולם ועד׃

י

# אזכרת אהבה

אשר כתב המליץ ר׳ יוסף האפרתי מטראפלאוויץ
להלמידו ורעו הבחור המופלג כ״ה יוסף ראטיבאר,
(נמצאת בראש ספר מלוכת שאול, להחכם
האפרתי הנ״ל)

זה כמשלש שנים עברו מיום עזבתי ארץ מולדתי ובית אביך היקר, ועד כה עודך הרות וחקוק על לוח לבי, ותמיד מדי הגות לבי בתבונה הנך לנגד עיני; — ובכתבי דברי שיר או מליצה אהגה בך, יען ידעתי תכונת נפשך בענינים האלה׃ — מה ערבו לי הימים אשר הורתי לך בם דרכי המליצה והלשון! כי כגנה זרועיה תצמיח, כן צמחו נטעי נעמנים אשר שתלתי על תלמי לבך עד כי היו לגפן אדרת׃ ומה מאד נעמו לי הימים הבאים אשר יוצרו — הנם ערבו לי מדי זכרי לתשתעשע בך ולהגות עמך בדבר ה׳; התעלם בשבתנו יחד תחת שמי ה׳׃ — הרחק מאוד מאדם העיר הרחק משאון והמון הקריה העליזה לפני אזן בער וחסר לב, תנאנחה במסתרים על אבדן צדקה וחסד מרחובתיה׃ ומאשר כי הימים הנכבדים האלה מהר יקרבו הלום, מהר אחבקך אחי ורעי! מהר אבכה דמעות השמחה, אמהלם בדמעותיך כי נעמו לנפשות זכות׃ — לכן הנה המנחה הזאת שלחה לך טרם רואי אותך, למען תדע כי לא שקרתי בבריתך: לא נפל דבר ארצה מכל אשר אמרתי לך מימים ימימה׃ — המנחה הזאת׃ אף אם מצער היא בעיני הבוערים בעם, רבה וגדולה היא בעיני איש זך השכל וטהור הרעיון כמוך׃ ידעתי כי מדי קראך

בו

בו תזכרני , ולבך יהם בקרבך ותשתוקק לקראתי — וזאת כל תשוקת מורך רעך וידיד נפשך ·

המחבר האפרתי

# יא
# מדרגת הנביא ירמיהו

(העתק מהקדמתי לתרגומי ופרושי לספר ירמיהו נדפס בפירדא , ה׳ תק״ע לב״ע) ·

בין ראשונים לחוזי ה׳ אשר מלתו בפיהם , בין קדושי ארץ וצדיקי יסודי עולם , אשר לבם טהור ותמים עם אלהים ואנשים , וכל בצע והון , וגם חיי גופם בוז יבוזו להם , למען האמת ולמען טוב בני אדם ועל כלמו למען טוב עמם וארץ מולדתם , קנצי למלין , בין מעטים מילודי אשה המכבדים צלם אלהים אשר על פניהם , היה ירמיהו בן חלקיהו · נתן גוו למכים ולחייו למורטים , והגיד האמת בפני מלכים , ולא כחדהו תחת לשונו · גבר אומלל היה איש אלהים קדוש הזה , כי חי בדור אשר אינו ראוי לו · אשר חזו הנביאים לפניו מרחוק , ראה ירמיה בעיניו · ראה פרעות בישראל , ומשבתות בישרון , בימיו רפו ידי התורה והצדק , החמס והזדון גברו · והאמונה והאחדות , אשר בהן נקשרו חבלי קהלת עם סגולה הזה וקיבוצם בארץ נתן אלהים לנחלה להם , הלכו ומעטו יום יום , ובא כמהלך שבט עונשם ושממות אדמתם , והרבן העיר כלילת יופי , והריסת מקדש אלוה מהר חש לבוא · אהה ! אשר יגור בא , פחד פָּחד ויאתהו ; על כן לבו מר לו , יומם לא ישקוט , ולילה לא ינוח , ויגד

לפני

לפני מלכים פשעם, וכהשם בפני שרים יענה, ויבשר להם הרעות העתידות לבוא עליהם, ולא פנה לצרות ומכאובות אשר עברו על ראשו, למהיר קושט אמרו ולגמול תום לבבו; הכוהו פצעוהו, שמוהו במהפכת, אסרוהו ועצרוהו בחצר המטרה, השליכוהו לבור עד טבע ביון המצולה; והוא לא שנה את טעמו, ויתחזק באלהיו, ולא ירא מהגיד האמת, מלהזהיר ומהוכיח לבני דורו, ולבקש במענה רך שישובו מדרכם הרעה· ויפה דמוהו החכמים לפי מעלתו ושלימתו ומקרותיו למשה אדון הנביאים; פי כן אמרו בפסיקתא רבתי (והוא גם כן בילקוט שמעוני בפסוק דברי ירמיהו): «ר׳ יהודה בר סימון פתח: נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך, וכתיב ולא קם נביא בישראל עוד כמשה, ואתה אמרת כמוך? אלא זה ירמיהו, שהיה כמוהו בתוכחות, אתה מוצא כל מה שכתוב בזה כתוב בזה; זה נתנבא מ׳ שנה, וזה נתנבא מ׳ שנה, זה נתנבא על יהודה וישראל, וזה נתנבא על יהודה וישראל, זה עמדו כנגדו בני שבטו (במחלוקתו של קרח) וזה עמדו בני שבטו כנגדו (הם אנשי ענתות אשר בקשו להשקותו סם המות), זה הושלך ליאור, וזה הושלך לבור, זה ניצול ע״י אמה, זה ניצול ע״י עבד, זה בא בתוכחות, וזה בא בתוכחות» ·

והחכם דון יצחק אברבנאל הוסיף עליו עוד ששה דמיונות שביניהם; ואציגה לך פה איזה מהם: משה היה משבט לוי, וירמיה משבט לוי, זה יעד לישראל בגלותם וגאולתם מהגלות, וזה יעד להם בגלותם וגאולתם מהגלות, זה בקש מהקב״ה שאלת רשע וטוב לו צדיק ורע לו באמרו הראיני נא את דרכיך וכו׳, וזה שאל ג״כ מדוע דרך רשעים צלחה וכו׳, משה הזהיר לישראל שלא ישובו למצרים, וירמיה גם כן וכו׳ ·

והנה אף אמנם כי בני עמו ובני משפחתו בגדו באיש הקדוש הזה, והמרו כבודו בקלון ונגע, בכל זאת נכר מעלת גדולתו בעיני הצר הצורר ומחריב את ישראל · נבוכדנצר ראה וידע יקר תפארת הצדיק הזה מכל עמו, וצוה לנבוזראדן להיטיב עמו בכל הטובות, ולתת לו החופש והרצון ללכת בבלה, או להשאר אצל יתר פליטת עמו הנשאר בארץ (ירמיה ל״ט י״א) · אך גם בזה התראה מעלת איש אלהים הקדוש, ויגלה ישרו וטוהר לבו לעין כל, כי אף אם היה הולך לבבל בליספק כבדהו נבוכדנצר, ונתן לו ארוחתו ארוחת תמיד בהשקט ומנוחה, בכל זה בחרה נפשו הענוגה להשאר בארץ אבותיו, לספוד ולבכות בין חרבות משכן אלהיו, ולנוע ולנוד בין פליטת אחיו הדלים ונבזים הנשארים, ולהנהותם בתבונת כפיו בעצה טובה ובמוכר השכל ·

וגם אחר הריגת גדליהו, בצאת יוחנן בן קרח עם כל יתר הפליטה למצרים מפחד נקמת הכשדים, הלך ירמיה עמהם לארץ נכריה, ביגון ובמחסור; הגם כי לא היה לו לפחוד מאומה מחמת הכשדים, יען כי כבדוהו וידעו נקיון כפו, בכל זאת לא בקש לשבת בשלוה לבדו, ואחיו יהיו מטולטלים בארצות אחרות · ובצדק ובמישור קונן איש אלהים הזה (במגלת איכה ג׳: «אני הגבר ראה עני בשבט עברתו» כי כל צרותם ראה הנדכא בעיניו; אותי נהג חשך ולא אור וכו׳, השביעני במרורים הרוני לענה» · הנה לא על צרת נפשו בכה ויליל, כי על זה לא יחושו קדושים כמוהו, אך מצרות עמו נשבר לבו, כאמור (שם פסוק מ״ה: «פלגי מים תרד עיני על שבר בת עמי» · וגם עוד קודם הגלות והחרבן צר לו צר, כי בחרהו ה׳ לבשר תמיד רעות על עמו· ואמר (ירמיה ט״ו י״ז) «מפני ידך בדד ישבתי כי זעם מלאתני» ואומר (שם י״ז ט״ז): «ואני לא אצתי מרועה אחריך ויום אנוש

לא

לא התאויתי» · (ראה באורי לפסוק הזה · — מכל אלה ראינו ונדע , כי היה ירמיה במדרגה הראשונה ממעלת הנביאים הקדושים אשר בארץ המה , ואשר היו בחירי עליון וגאוני תפארת ישורון מעולם ·

# תכונת מליצת הנביא הזה

(נמצאה בהקדמה הנזכרת למעלה) ·

אם אמנם כי איש הקדוש הזה , אשר רוח אלהים דבר בו מנעוריו עד יותר מארבעים שנה · היה לו לשון למודים ושפה צחה וברורה , אשר זה חלק וסגולת אך מעטים מבני אדם , בכל זה אמת הוא ואין לכחש כי מך ערך מליצות ירמיהו בספר הזה ממליצות ישעיה ושאר נביאים , הן בתוקף עוז המלים ובשליבת המאמרים השיריים ומדותיהם , והן בציורים ותמונות הדמיונות , ובשאר יפויי המליצה , הנודעים למביני שיר ומליצות קדם · ולא לבד בנבואותיו ומחזותיו המקוריות , כי גם בנבואות המושאלות לו משאר נביאים אשר היו לפניו , עשה כמה פעמים חלופים ושנויים , והרפה כח המליצה · ולאמת דברי אציגה לך פה איזה משלים, (השמטתי פה המשלים ודוגמאות , יען כי רבים המה ואין בספר הזה מקומם) ·

ומה אמר ואדברה , כי אראה ואשוה נבואת ירמיה על בבל לנבואת ישעיה על אומה הזאת? בבל , פטיש כל הארץ ; בבל , מטה זעם ביד ה׳ להחריב ולהשמיד מדינות ויושביה : גם שוכני חצור וקדר השלוים באהליהם , ודבר אין להם עם אדם , גם המה שודדו ונשמדו מהר המשחית

הזה

הזה בבל, אשר תחת עולו עול ברזל נאנחה האדמה כמה מאות שנה; בבל אשר על ידו, אהה! הרס ה׳ מעשי ידיו, נתש נטיעותיו, וגפן אשר הסיע ממצרים, וישרש שרשיה בארץ, עתה ארוה כל עוברי דרך! גם בית זבול לו, מכון לשבתו הקדוש, הוצת באש ע״י הגוי העריץ והזדון הזה; בבל, המחריב והמשחית, בא גם קצו, וגמול ידו ישולם לו, עלה הכורת גם עליו, ומצפון באו מלכי מדי ופרס, להורידו ממרום עזו, להחריב ולהשחית גם אותו; שמעו עמים מפלתו וישמחו, ראו גוים משבתו וימחאו כף· הראית ענין גדול מזה להלהיב רעיוני משוררי קדם, להגביהם עוף במליצותם ונאומתם על חרבן עם הזה, בפרט משוררי ישראל הקדושים? — ובאמת כביר מצאה יד ישעיה בנבואתו על עם זה; על כנפי דמיונו ואברת מליצותיו הנשגבות התרחף וראה עד שמים, ואין ערוך לחרוזיו בנבואתו על בבל: וישא משלו על מלך בבל ויאמר (ישעיה י״ד): «איך שבת נגש שבתה מדהבה· שבר ה׳ מטה רשעים שבט מושלים מכה עמים בעברה מכת בלתי סרה רודה באף גוים מרדף בלי חשך» וכו׳ וכו׳· ראה נא בעיניך, הקורא האהוב! קרא שם כל הקאפיטל, ותשפוט כי אין זה רק רוח אלהים מדבר מתוך גרונו·

אמנם מה רחקו דרכי מליצת ירמיהו בענין הזה ממליצת ישעיה! האומנם כי גם ירמיה הרבה אמרים גדולים נעימים ומושכלים בנבואת בבל, כמו הפסוקים ב׳ עד ט׳ בקאפ׳ ג׳ ופסוקים כ״ב עד כ״ט באותו הקאפ׳ וכו׳ וכו׳; אולם בערך יופי המליצה בכללה, וקוצר המאמרים ושליבותיהם, ועוז תוקף מבטאיהם, לא באה עד קצה נבואת ישעיה על בבל· מלבד הזרות והקושיות הרבות הנמצאות בנבואת בבל לירמיה, כמו: «ואל יושבי לב קמי» וכו׳ וכו׳: (ראה בהקדמתי)·

והנה

והנה בעבור זה, ובעבור הזרות בתקון הכתיבה, אשר זכרתיו למעלה, עלה על רוח האברבנאל לתת פיחות במעלת הנביא הקדוש הזה, לאמור, שלא היה שלם בצחות הלשון והמליצה, וכתב עליו לאמר:

„ואני אחשוב שהיתה הסבה בזה, היות ירמיה נער בשנים כשהתחיל בנבואה, ולכן לא היה עדיין שלם בדרכי הלשון ובסדריו וביופי המליצה, ועל זה באמת אמר: „הנה לא ידעתי דבר כי נער אנכי": כי הנה ישעיה להיותו מזרע המלוכה ונתגדל בחצר בית המלך, לא היה דברו ערב ולשונו נאוה; ושאר הנביאים נבאו אחרי שהושלמו בענין העולם ובעסקיו, ונשאו ונתנו עם בני אדם, ולכן ידעו לסדר דבריהם; אמנם ירמיה היה מן הכהנים אשר בענתות, ובקטנותו קודם שירגיל הדבור וידע מוצאיו ומובאיו באתהו הנבואה והוכרח לדבר מה שצוהו ה׳ בלשונו הרגיל בה".

ואחד מחכמי העמים השב, שבימי ירמיה החלה שפת עברים להיות נשחתה בפי דובריה, כי ע״י התהברותם עם הכשדים (כי ארץ יהודה וישראל היתה תחת ממשלת מלך בבל מגלות יכניה עד מרידת צדקיהו) התערבו הלשונות והמדות משתי האומות האלה יחד, והשפה החלה להיות בלולה, לכן לא היתה לשון ירמיהו צחה כשאר נביאים.

ולי אני הצעיר לא כן עמדי! ואם אסלח לחכמי עמים, אשר לא מבני אמונתנו המה, ודבר אין להם עם מאמרי חכמי התלמוד, (וענין לא טוב להם, כי רובם לא יחושו לדברי הקדמונים, בפרט אם מפי איש ישראל יצאו; וכל העולה על רוחם ימהרו ויחלטו, ויחזיקו לאמת ברור), לא אסלח לאיש אמונתנו, ומאוד אתפלא על החכם וירא האברבנאל, איך יכול להפיא דברים כאלה נגד איש קדוש ומליץ אלהיי ירמיהו?

וגם

וגם חטא נגד מאמר חז״ל (אשר בדבריהם הוא מאמין), הלא גמרא ערופה היא: «אין השכינה שורה אלא על חכם גבור» וכו׳; וידוע כי מתנאי החכם שיהיה בקי בעניני העולם · ומעורב עם הבריות, ודבריו בנחת ומסודרים; ואם הושפעה השפעה אלהיית על ירמיה בלי ספק היו בו כל המדות האלה, וכל הכנות הנבואה מנעוריו; ואיך מלא לב האברבנאל לאמר כדברים האלה מירמיה?! — ועוד הלא אמר עליו השם: «נביא לגוים נתתיך» וידוע כי במלת נ ב י א, הנגזרה מן ניב שפתים (לדעת רש״י ז״ל, וכן הסכימו רבים מחכמי הלשון) נכללה הוראת המליץ ויודע לשון למודים לדבר במקהלות עם רב וכו׳ ·

ודעת חכמי העמים מבלבול והשחתת הלשון בימי ירמיה, היא דעה כוזבת, ונסתרת מאליה · כי הלא חגי זכריה ומלאכי, שהיו זמן רב אחר ירמיה, ויותר מעורבים בין הכשדים, הטיבו בלשונם מאוד · ואם נאמר מהמון עם, ואחר שבעים שנה לגלות בבל (נחמיה י״ג כ״ד); ובניהם חצי מדבר אשדודית ואינם מכירים לדבר יהודית וכו׳, לא נאמר כזה קודם הגלות, ועל בחירי עם, הנביאים החכמים והקדושים · —

והעולה על רוחי וברור בעיני, הוא זה: אין ספק שכמו שהיה ירמיה אחד מראשי הנביאים במעלת הקדושה והטהרה והתמימות, ובמדרגה העליונה ממקבלי השפעה אלהיית, כן היה אחד בראשי המדברים והמליצים; ואין לך עדות גדולה על זה מספר מגלת איכה אשר כתב והיא כלילת יופי הדרת המליצה, הן בעוז המאמרים והמלות, ונעימת השיר והצחות, והן בציורי הדמיון והמשל: ופרשת א נ י ה ג ב ר וכו׳ היא יקר תפארת אשר אין למעלה ממנה, ובמעט לא נמצא כמוה ליופי בספר ישעיה, בקוצר המאמרים

טוהר ונעימת הלשון · וגם נבואת ירמיה על מצרים (קאפ׳ מ״ו) היא נפלאה במלאכת השיר ומליצה · אך ספר ירמיה, שכתב בעת החרבן ושממה וסמוך לה לפניה ולאחריה ובטלטולו למצרים, לבו מר לו מאוד, נפשו עליו תשתוחח, ורוחו מלאה דאבון ויגון, בראותו בתחלה שוד עמו וארץ מולדתו כי ימהר ויחיש לבוא, ובני דורו רעים וחטאים, ומקשים ערף לתוכחותיו ואזהרותיו · לכן במרירתו לא דק לפעמים על צחות ונעימת הלשון, מלאה רוח בטנו, וידבר כאשר עם לבבו, וכפי אשר השתפכה נפשו האומללה נזלו אמריו, בלי חשבון ומלאכה; ובא פעם בבקשה ומענה רך, ופעם בתוכחות וקללה; ומכעס על החטאים האלה בנפשותם, אשר בידיהם הרסו בנין אבותיהם, ומקצף על הרעות אשר עשו בגופו תמיד, להכותו ולאסרו בבית המשמר, לגדפו ולהרפו, כמו שאמר (ירמיה ט״ו י׳): «אוי לי אמי כי ילדתני איש ריב ואיש מדון לכל הארץ, לא נשיתי ולא נשו בי כלה מקללוני», בא לפעמים לכלל טעות בדבורו · גם מר לו כי השפיע הוא יתברך עליו תמיד נבואות פורענות על עמו ועירו, והוא נעדר מכל שמחה כמו שאמר (שם פסוק י״ז): «לא ישבתי בסוד משחקים ואעלוז, מפני ידך בדד ישבתי כי זעם מלאתני» · ואומר: «כי מדי דברי אזעק חמס ושוד אקרא וכו׳» · לכן אין להתפלא אם לא נצר על דל שפתיו לדבר תמיד בלשון צח ונקי, הנה גם ברוך בן נריה שהיה סופרו, קינן ויללל לאמר (שם מ״ה, ג׳): «אוי לי כי יסף ה׳ יגון על מכאובי יגעתי באנחתי ומנוחה לא מצאתי»; לפי שכתב תמיד חזות קשה על ישראל מפי ירמיה · — אמנם מגלת איכה אשר כתב ירמיה אחר החרבן, הגם כי לבו עודנו מר לו מאוד, בכל זה לא היה כל כך רעש ומבוכה בעשתנותיו, כי ידוע במהלך הנפש, שאדם יותר בהול ונבוך מפחד הצרה העתידה

לבוא

לבוא, מאשר הוא בשכבר עברה על ראשו, שכבר ישבע ממרורים ורגיל בצרה, ויתנחם וירגיע, לכן אזן וחקר ותקן מגלת איכה ביותר מנוחה והשקט, וכתבה לדורות, בשלימות המליצה והנעימות, כיד ה׳ הטובה עליו, וכפי הכנותיו אשר חננו אלהים מרחם אמו ·

# יב

## מבוא

### לספר קורות שנות קדם*), מאת הבחור המשכיל והשלם כ״ה מאיר פֿישר · (נדפס בפראג ה׳ תקע״ב):

הארץ הזאת, אשר ברא אלהים יתברך בתכמתו הנשגבה מאפס ליש, היתה בימים הראשונים מלאה שוד וחמס, כי בני האדם אשר ישבו אז עליה נמשלו כחיתו טרף ובבהמות שדי נדמו; לא היתה ברית כרותה ביניהם, כי אם נלהמו תמיד זה עם זה כזאבי ערבות, ואיש את רעהו כמעט חיים בלעו: לא ישבו באהלים או בבתים ולא נעמו בנועם הברת אדם, כי אם חפרו להם מערות באדמה או בנקיקי הסלעים לנון ולחסות שם מפני זרם וקור; במערות צורים ובמהילות עפר שכבו, וישבו שם כדבי שכול וככפירים במסתרים לטרף יתאוו; עת כי רעבו עזבו חוריהם כאריות וכנמרים, ויעלו הרים וירדו בקעות למען מצוא טרף; ואם שבעו ומלאו את

נפשם

*) דיעזעס בוך ענטהאֶלט איינען קורצען אונד געדראֶנגטען אויסצוג דער ראֶמישען געשיכטע · אין איינעם זעהר ריינען · פֿליסענדען העבראיש פֿארגעטראגען · וויר קאֶננען דיעזען העברעאישען היסטארישען שטיל דער יוגענד צום מוסטער מיט גוטעם געוויססען עמפפעהלען.

נפשם ושברו את צמאם פפראים תחת האדמה יאספון וכלבאים אל מעונתם ירבצון , ולא היה להם עוד מה לעשות , כי לא ידעו עוד להוציא לחם מן הארץ אשר יסעד לבב אנוש , או לנטוע כרם ולדרוך יין אשר ישמח חיים ; לא ידעו מאומה מאלהים וממפעלות תמים דעים , ולא לקח אזנם שמץ דבר מכבוד הדר מלכותו , כי טחו עיניהם מראות עזוז נוראות יוצרם , ולבם טח מהשכל נפלאות מעשיו , רק משׁשו בעור באפלה , וילכו בחשך ענן וערפל · — אכן מעת החלו לרוב ולפרוץ על פני האדמה עזבו (מאהבת אלהים את ברואיו) את הדרכים הרעים האלה, וילמדו דברים שונים , זה החל להיות רועה צאן ויושב אהל ומקנה , וזה היה עובד אדמה · גם המציאו כלים לעבוד את האדמה , עשו גרזן לפתח ולשדד אותה , ויעשו אתים ומגלים לקצור בהם צמח יבול הארץ וזרועי גנה , ויהיו לוטשי כל חורש נחשת וברזל · — וברוב ימים ועתים הלכו הלוך וגדול , ויתנו את עיניהם לא לבד אל הדברים ההצרכיים (החסרוניים) כי אם נשאו גם את נפשם אל דברים אשר תתענגנה ותתעדנה בהם נפשות בני האדם , וימציאו כל מיני תענוג ושעשועי בני האדם , ונעשו תופשי כנור ועוגב ודומיהם ·

אמנם יען כי יצר לב האדם רע מנעוריו , ותמיד אש הקנאה יוקדת ובוערת בקרבו , לכן מאז ומקדם היה כל ישעו וכל חפצו רק לעשות חיל ולאסוף הון ועושר כמו רעהו הקרוב אליו ; אבל במאנו לעמול וליגע , למען מצוא מבוקשו , ובהלאותו נשוא העבודה והטורח אשר על ידיהם יגיע אל תכלית כגמת לבו ; לכן שום ישים תמיד כל מחשבותיו ועשתונות לבו להרע לזולתו או בערמה או לקחת ממנו בחזקה ובתוקף את הדבר אשר יתאוה ואשר נשא את נפשו אליו · — אך בהיות גם לשדוד כח והוזק לקחת נקמתו מאת שודדו הבא

לקחת

לקחת את קנינו והונו , על כן יקום ויחזק על גוזלו למען הפר עצתו אשר יזם לעשות , אזי יחזק ביניהם ריב ומדון , והמצה הולכת וגדלה , כי כל אחד יגבור על רעהו וידיחהו לפול ׳ ואם נפל יפול הצדיק לפני בן עולה ויד פועל און חזקה , אז יתאמץ הנופל ויאזור כגבור חלציו למען התגבר על אויבו ומבקש נפשו ; ואם ראה יראה כי לא יכול לו , ינוס לעזרה אל בני ביתו וגילו , אשר בראותם כי כלתה הרעה אל איש בריתם נכמרו עליו נחומם ותהי ידם לעזרתו, יחישו לתשועתו ויתאספו יחדיו ויאמרו לאיש שלומם : אל תדאג אחינו ותאמר נואש, כי לא יסתר נוחם ונקמה מעיניך ; חבי כמעט רגע ונחנו נעבור הלוצים לריב ריבך ונציל העשוק מיד עושקו ׳ — כי לא לבד מאהבתם את אחיהם קמו לעזרתו ויאמצוהו , כי גם מדאגה בדבר יאמרו : אם לא נסמך הנופל ונעזור ללא כח הזה , לא יאריכו הימים ויקומו גם עלינו אנשי חמס ובליעל האלה , ויזומו לקחת גם את נפשנו ואת רכושנו ׳ על כן בזכרם זאת התאוששו ויהיו לבני חיל ויצאו לקראת האויב להכותו ׳ — ובראות הזדון הזה כי כשול יכשל ויפול עד בלי קום , כי רבים המה הבאים לקחת את נקמתם ממנו , ויאסוף גם הוא את מכיריו ומיודעיו , איש את רעהו יעזורו ולאחיו יאמר חזק , ותגבור ביניהם המלחמה ותחזק ׳ — ובראות כל אחד כי לא באגרוף יחזק על אויביו וכי לא בידו יגבר עליו , ויכהו במלמד הבקר ובמחרשתו ובאתו אשר לו הביתה ׳ וילמדו עשות מלחמה אשר לפניהם לא ידעוה , וכתתו אתותם לחרבות ומזמרותיהם לחניתות ׳ איש על איש יריק חנית וכידון וגוי אל גוי ישא חרב ׳ ובהאריך ימי המלחמה בחרו להם איש חכם לב ואמיץ כח וישימוהו עליהם לשר צבא ולנגיד אשר יוליכם ואשר יביאם לפני אויביהם הלוחמים אתם ׳ ויושם החק והמשפט לשמור ולעשות את כל אשר יצוה , וכי

משפט מות יהיה להאיש אשר ימרה את פיו ולא יסור למשמעתו · — ויהי אחרי אשר נצח שר הצבא ההוא את שונאי עדתו וכאשר הלכה וקשתה יד אנשי מלחמתו על אויביהם כן יד שונאיהם לפניהם נכנעה, אז יהללו בשערים מעשיו, יתנו לו תודה וישימו לו כבוד, באמרם: בתחבולותיו ובעוצם ידו עשה לנו את החיל הזה אשר בא לנו, כי שום שם נפשו בכפו, השליכה מנגד ויחרפה למות, למען הצל אותנו מכף שוכינו ובוזזינו · בשל מי הגיענו הרכוש והבהמה אשר בזונו, בשל מי חלקנו שלל אויבינו והנכסים רבים אשר הבאנו אתנו בשובנו אל אהלנו? רק מידו היתה זאת לנו, כי בזרועו הושיענו מיד אויבינו, ובימינו הציל אותנו מיד לוחצינו: וישלמו לו אל חיקו כמפעלו וכמעשה ידיו, ויאמרו: הוא יהיה לנו לקצין, אל כל אשר ישלחנו נלך, ואת כל אשר יצונו נעשה, וישימו אותו עליהם לנגיד ולמושל גם בעת הושבה החרב אל נדנה, והארץ שקטה ממלחמה ·

אולם אם נגפו ונפלו שר הצבא או המלך ההוא ואנשיו לפני אויביהם ויד שונאיהם עליהם עזה, אזי מלטו את נפשם אל ארץ אחרת הוא והעם אשר לא אכל חרב האויב ולא נשבו מאויביהם, וירחיקו נדוד ויחישו מפלט למו · אלה ימלטו על ההרים הגבוהים ועל הגבעות הנשאות לבל תשיגם יד אויביהם, ואלה תעו במדבר בישימון דרך, ויערקו ציה שואה ומשואה, וינועו עד קצוי ארץ וים רחוקים · — ואם היו בם אנשי אניות ויודעי הים פנו ערף ליבשה ויאמרו נשימה פעמינו ימה ונשכונה באחרית ים, שם נחדל רוגז ושם ננוח, קול נוגש לא נשמע, ואויבינו עלינו לא יריעו; וירדו הים באניות ויעברו ארחותיה, למען מצא מקום להסות ולנוח שם מפני המת המציק; וירדו וינועו מים עד ים עד הגיעם אל מחוז חפצם, ארץ פרי והמדה ומקום מי מנוחות ונחלות שאננות ירוה דשן, וישבו וישכנו שמה ·

## אות כ״ב וכ״ג מספר קורות שנות קדם הנ״ל ·

ויהי בתת ראמולוס לאנשי ארצו חקים טובים ומשפטים ישרים ונאמנים ותגדל העיר יום יום ביופי והוד, ותהי לקרי עליזה ולכלילת יופי משוש הארץ, ויבואו פליטי כל הגוים לגור שם, ויטו אליה כנהר ונחל שוטף לחסות ולהסתופף בצלה · — ויחסרו ליושבי רומי נשים, כי לא באו לעירם נשים לפי מספר הנערים אשר בתוכה, ויועצו ראמולוס וגדולי השופטים (סענאט) יחדו לדעת איך ימנו המעוות והחסרון הזה · ויאמרו קול אחד: הבה נשלחה מלאכים אל הסאבינים (עם הקרוב לרומי) להכרית עמנו ברית אחוה ושלום; ולמען לא תנתקנה מוסרות האהבה עד עולם יתחתנו אתנו הסאבינים ויתנו לנו את בנותיהם לנשים · — אולם הסאבינים עם בני היל וגדול ורם בכל ארץ איטאליא, מאנו בדבר הזה, וימאסו את הרומיים מתת להם את בנותיהם ומהתחתן בם ·

ויזם ראמולוס לקחת בערמה ובחזקה את אשר מאנו הסאבינים לתת לאנשי עירו בטוב לב ונפש חפצה, ויערים ויאמר: יותן יום מועד משתה ושמחה, חג לאליל נעפ״טון ויהיה יום הזה גדול ויתר שאת מאד · וישמעו כל משרתיו ועבדיו לאמר: כי ישעשע אדונם את כל באי שער עירו בכל מיני עדן ותענוגי בני אדם, ויתעדנם בשרים ושרות וכלי נגן וזמר, גם ישמח את קרואיו בשעשועי לוחמי אגרוף (luctatores בלשון רומי), ולוחמי הרבות (gladiatores) ובמרוץ המרכבות (וועטרעננען) · — ויהי היום ויבואו הקרובים והרחוקים לחזות בנועם השמחה ושחוק השעשועים אשר יהיה בה · ויעשו אנשי רומי שמחת הלולים, קדמו שרים אחרי נוגנים בתוך עלמות תופפות, ויגילו ויעלזו ויטיבו נגן בתרועה, ויובילו בשמחות וגיל כל הקרואים על מקומם המיועד להם · ויבואו גם הסאבינים עם נשיהם ובנותיהם

העירה

העירה להתעלם ולהתעדן בשמחה וגיל עם שכניהם הקרובים אליהם · והעם מחללים בחלילים ושמחים שמחה גדולה, ותבקע הארץ לקולם · ויהי כאשר הביטו כל באי שער העיר בבנות משעשעות וישימו עליהם עינם, ויבואו בחורי רומי וחרבותם שלופות בידם, ויפלו על הסאבינים ויחטפו להם איש אשתו מבנותיהם היותר טובות והיותר צעירות לימים · ויהי כראות הסאבינים כי כלתה אליהם הרעה, ויצעקו בקול לאמר: למה תעשו לנו כזה? העל כן באנו בצל קורתכם? ותהום כל העיר מזעקת שבר אשר יעוררו הסאבינים על זדון לב הרומיים · גם בנות הסאבינים תקוצנה בגוזליהן, ותורדנה כנחל דמעה, ותשתפכנה כמים לבן נוכח פני חומסיהם · אולם הבל וריק יעזורון פלגי מים אשר תרד עיניהן, ולשוא נגרו דמעותיהן מאין הפוגות, כי אם הלוך תלכנה ובכה הסאביניות בא יבואו ברנה הרומיים נושאי עלמותיהן כאשר צוה עליהם מלכם · ויהי כי ירבו הימים ותשכחנה בנות הסאבינים את רוע המעשה אשר עשו להם בחורי רומי ותחלינה לאהוב את בעליהן, ולדבקה בם ולתת להם את דודן, כי חבבו הרומיים את נשיהם ויאהבון אהבה עזה' לכן גם נשיהם אהבום אהבה רבה מאד, ותגדל האהבה אשר אהבום מהשנאה אשר שנאום בראשונה ·

## יג

פרק רביעי מבוס ישועות מאת הרב החכם המדקדק השלם מהור"ר **שלמה פאפענהיים**, (נעתק מספרו **ארבע כוסות**) מדבר בשבח התקוה ·

**מה** יפית, את רעיתי תקוה! ומה נעמת; מה ידידות משכנותיך

משכנותיך בת מלכים, מישרים אהבוך: שפתותיך תקוה, בתקות חוט השני, ומדברך נאוה· מהחל עוגבת כנורכי— אשכח כל יגון אחשוב כל צר ומצוק כמוץ הרים, ומהומת גלגל יומי כגלגל וכקש לפני רוח· אם תלכי עמי והלכתי חזק מתנים ואמץ כח אל כל המקום אשר נבוא שמה, כי נאמנו לי עדותיך מאוד· — צוף לשונך האומרת: הלנצח תאכל חרב? לא נכזבה מעולם· — פעמים רבות לבשו שמים קדרות על קדקדי ונדכיתי עד מאד אמרתי נגזרתי, ורוח נדיבה מאת ה׳ עברה ותטהרם· — קרבו הנה אשר הייתם בפח יקוש לא אחת ושתים ונמלטתם! ענו בי נגד ה׳ ויאמנו דברי, ואם לא, הראו לי איפו האנשים אשר ראיתם מוכשלים מיום הולדם עד יום מותם? ראיתם בקעת ה׳ מלאה עצמות אדם, ואמרתם התחינה העצמות האלה? היהיו מערמות העפר והמה שרופות? ורוח נסע מאת ה׳ ויפח באפם ויחיו· ובעיניכם אתם רואים אותם עושים היום פרי תבואה ויחליפו כח עם כל היקום אשר ברגליהם·

מי הבציר רוח נגידים ביום קרב (בנפול חללי בחוריהם בעמיר מאחרי הקוצר מימינם ומשמאלם) להתחזק ולעמוד על עמדם כשמש בגבעון עד יקום גוי אויביו? — מי צרר מי הים בשמלה פרושה לפני יורדיו ההלכים בחשך מעשיהם למצוא שמים הדשים וארץ הדשה — ומצא להם? או מי ירה אבן פנת כל מסחר וכל משלחת יד להשליך איש את כספו וזהבו צמרו ופשתו, שמנו ותירושו באלילי עץ ואבן מעשה ידי אדם להשתכר בם? הלא את תקוה! סגולתי· לכן בכל צרה וצוקה אחישה לי מפלט בך, בת אלהים! בך בקשתי תמיד נחמתי — ותהי:

# יד

פרק המישי מחלק כוס ישועות , מאת הרב החכם כמהו' שלמה פאפענהיים הנ"ל , (נעתק מספרו ארבע כוסות) , מדבר בשבח הבטחון ·

---

משקה לצמא , צרי למכאוב , ותקוה לנפש נענה נעלה משלשתן · הבטחון בה' לנפש תדרשנו , יודעיו לא חזו רע , חוזיו לא ידעו אנחה · גם בדרך שהבוטח הולך לבו עמו ואומר לכל : כי ה' מחסהו , אם ילך בגיא צלמות לא יירא , בים צרה ולא יפחד , כי יודע גואלו חי , נמצא , משגיח , וכל כח לא יבצר ממנו , לא יקוה לתשועה , ולא יחל לעזרה — כי ישועתו אתו ועזרתו לפניו הולך נכחו ·

עץ חיים הבטחון , עומד בין ה' ובין האדם , באחת ידיו עושה במלאכה ואחת מחזקת בעץ החיים , ולא יתן המשחית להביא עצב במלאכתו , — לא יבריחנו בן קשת רמיה מדבר אתו קשות , ולא תלהטהו להט בני אדם לשונם הרב המתהפכת , לשמור את דרך עץ החיים :

מה נעלית מאד , בטחון ! ריש ועושר גבורה ורפיון , את הכל נתן אלהים בידך , אתה סגולת כל סגולה , ומבלעדיך אין סגולה מוצאת · אתה מוריש את העשיר בלעדיך , ומעשיר את העני עמך · — בלעדיך אין גבור בארץ , ועמך יאמר החלש גבור אני ; ובמי קדם קדמותך בעוד שרשך רענן בלבות בני אדם אז גם על נפשם ועל זרעם משלת · — הראשון אשר הכירך הראה אומץ לבו בגבורים , לרדוף במלא קמצו ילידי בית אהר חיל ארבעה מלכים גבורים מנצחים , כי רוח ה' סמכתהו על מעט חילו להציל עשוק מיד עושקיו : — והוא כאיש הלך למשתה בנו הולך בשמחת לבו לטבח מוריה

הקדיש

הקדיש קרואיו שלשת ימים לחתנות בנו יחידו · הרים נזלו דמעות על ההר חמד אלהים לערוך עליו זבח משפחה כזה, — גם שמים נטפו בכי למאכלת זקן אביר לב, הוחדה גם מורטה להאביד המון גויו — בשפך נפש אחת שרידו, והוא, בתם לבבו הלך ברנה למלאות דבר אלהיו ·

ואתה אנוש מך מערכו! אתה שופך בוז על מעשה אלהים לקחת דמי בנך מידך, ולא זכרת כי הבאת פרי בטנך בכורים לרצונו, לולא חפץ ה׳ להמיתו, אמר למלאך אל תשלח ידך אל הנער, הראית איש חמודות? מתפלל לאלהיו בטח לעיני רואים, בתוך לבאים רוזנים נוסדו יחד את נפשו לקחת, ולא פנה אל רהבם, אף לא אל בור שאון כפירים רעבים שואגים לטרף, כי בטח בשם ה׳ וישען באלהיו, ואתה עמל! מורף תפלתך בפיך, מיראה פן יטרף זולתך טרף ביתך מדי עלותך בבית ה׳ לבקש טרף ותרופה מעשה ידיך בל תרף · —

הכון לקראת אלהיך ועשה זאת איפו בני, והנצל מכף כל יגון ומכאוב · בטח בה׳ ועשה טוב, היה תמים לו, והשתמר מעוניך, רעה אמונה, ודבר אמת, מצות פי שלטון ארץ שמור, ואל תעבור על דבריו אף בחדרי משכבך ·

אהוב השלום ושנא משביתיו, אהוב את המלאכה ושנא מעשקות, אהוב את הבריות ושנא תאותיהם · אז יבקע כשחר שתרות ימיך, ואפלתך כצהרים; אז תקרא בשם ה׳ ותשא כוס ישועות ·

# טו

# המליצה מדברת

## בספור מעלותיה ותהלותיה ·

מאת החכם והנבון כ"ה שלמה לעווימזאהן ,
בספרו מליצת ישורון ·

---

בצוות אֵל אל תהו : הוא ארץ ! ולבהו אמר — יהי תבל , פקד עלי יופי המשחק מעולם לפני מכון כסאו לתת את חמדת שעשועיו עלי אדמות — אז בירקרק עשב כסו נאות שדי , ועל רגבי כל אחו רֶפד יצוע דשא , כל ענפי כל עץ מפרח נעים מלאו , ומעפר אדמה התילדו נצני חמד , לעטות ארגמן צותה השושנה , ועל חבצלת נפקדה להלבין כחלב שדים , כמראה להבת הבריק הענב עלי גפן אדרת , ונגה כתם כסה את שדי תרומות , גם בבטן ארץ במאפל צלמות רגבי חול לזהב נחמד דבקו , ומצרורות העפר נוצק יקר הכסף , שם מבליות רפש יצא אודם נחושה , ואל אבני אופל קרני אור נתנו , כזוהר כוכבי רקיע הזהיר ישפה ולשם , וכיפעת הכלילות השחר האדים השוהם , כעצם השמים ביום צח נגלה הספיר , וכחמדת לבנת השלג הלבין הבדולח · — גם אל בעלי נפש מנת תפארה נתנה , כגאון קרנים צבאי הרים התפארו , ויקר צבעים עטו זוחלי ארץ , חמדת תואר הנחלה לנשר , ואל זבובי מות כנפי זהב נחלקו , תפארת גאוה עלי סוס גבורה הוצקה , ובהדר אברה ונוצה בנות היענה התעלסו , מעטה צחר עטפו טלאי שה ועל פני יונים הומות רוח חן נשפכה , גם נמר אכזרי לבש את יופי עורהו , ועל ארי טורף טרף הופיע הוד נורא ·

ולך

ולך בחיר שדי! חותם כל חמד ומלא חן, לך האדם נִתַּן היתרון יפיפית מרבבות יצורי הארץ, וכמלך בהדר גאונו תתהלך בין הולכי אדמה· לך אדרת הקומה, ואף צחות עור הגויה, נתנה התפארת במרומי מצחך, וחן ונועם בשפל פניך ישבו, מבין שושני שפתיך תטוף חמדת הַדִּבֵּר, ורשפי האהבה גם ברק רוח חנינה מטוהר עיניך ינוצצו, גיל בלבבך כי ירון עלי פתחי פיך הן צחוק ישלח· גם מהמית שמחות כי תסערנה בקרבך נטפי פנינים מבין עפעפיך יזלו: — ועל כל הוד גויה גדלה תפארת נפשך ויקרת הדר רוחך על כל חמדת הבשר גברה·

ואלי בת יופי — שמעו ואספרה — אז אלוה ממעל קרא, ובאזני, אלהי צבאות נתן אמרותיו, «הן תפארת כל חמדה בארץ נתתי, וכמלאך אֵל יתהלך אדם בין פאר אדמות; רדי גם את ארצה, כי תהי אל בן אנוש למשעשעת, ואף שלטת אשיתך על מזמות רוחו, מושל שמתיהו על כל יצורי ארץ, מושלת תהי את עליו ועל כל דורותיו»·

ומאז ועד עתה אני במתי חלד שוררת ואין קץ לעוז ממשלתי תחת השמש· אני אעיר המון תשוקות בלבות בני אנוש, אף רגשת שאון רוחם אני אשקיטה· אני אחישה מצעדי גבר לפעול גדולות, אף אני אהפוך זממי איש מהפיק נוראות, כי מי יעמוד נגד נועם אמרותי? ונגד צוף דברותי מי זה יקום כי אביעה? — כזרמי מים כבירים הפורצים מבין רהם הררי אל ישטפו שטוף ועבר ברעש המון דכייהם, ומי יעמוד נגד גאון עוזם? ובין שאון המית גליהם מי זה ירגיע?·

אני אהפוך לב אכזרי ואעירה רוח חנינה בקרבו — נפש נחושה בל תמס מדמעות עשוקים, מעוז להבותי תהי למים, וככפור בקר מני חם צח תזל מלפידי אמרותי· — לב יצוק כאבן לא יעלה בו צמח צדקה אני אשלח דברי ואמסנו

ואטע

ואטע נטעי אהבה בקרבו — כשמש המשלחת נצוציה במעטה קרה המכסה פני אדמה תזל כדונג אבני טים המדובקים בקרה, ומרגבי ארץ תוציא מגד תנובות, ישמחו בהן בני תבל אף יתענגו ׃

אני אלהיב זיקי תגבורת בנפש חַלָּשׁ, ורשפי אשי החודדים בְּרַכֵּי לב כל מֹרֶךְ ופחד מהמה יצמיתו — מלהבות דברותי לב אנוש כי יחם לקראת נשק יחשוב לתבן הצים וכלי מות, וכעלה נדף יהיו לו מַפָּץ וכלי זעם — ממוקדי אמרותי תשוקת הקרב כי תוקד בלבב איש הלוך ונגן יתהלך בין שדות ההרג ובין שאון המית הנלחמים לבו ימצא מנוח, קול עוגב יהי לו רעש כידון, ומחמת בני אשפה מעופפים על כנפי מות לא ירגז לבו, — כהר איתן המצוק בבטן ארץ וראשו עד משכנות עננים יגיע, יבז לקול רעם ההומה בעבי גפרית, וזיקי ברק בני עננה הרת אש בל ירגיזוהו, וכסלע בלב ימים נטוע על פני תהומות לא יירא משאון סופה וסער כי יכו בעברתם המון גלים, ומהמית משברי ים השוטפים בחמת אף על ראשו לא ישיגהו פחד ׃

אני אכחיד שנאת איש מרעהו, ומדברותי אויב אל אויב כתאומי בטן ישקו, — לדם כי תצמא נפש צוררת, ידיה לכלי רצח כי שלחה, אני חץ נקם אפיל מכף זדונה וכלי זעם מבין אצבעות עברתה אני אאבידה ׃ — איבת מדנים כי תהמה בנפש נעכרת ובקרב רוח קנאה כי תצוה: השמר! אני אגרשנה מלב ממשלתה, ומאמרותי רעיון אל רעיון יביע: אהבה! — כרעם מחריד כי ישאג על ארץ ברוגז שמים, והוה נורא כי ישלח מבין סתרי חשכו על המון לאומים, רגע בשום אלוה עליו יאפס את ענני אפלתו, ונועם שקט צח נשקף מבין זוהר מרומים, אף הוד אור מופיע, והן מוהר שחק מקצה שמיהם ועד קציהם ישקו ׃

אני

אני ארנין את לב אֱנוש מחצי שדי ונפש שבעה מרורות מכוס חמס עליון על תנחומותי תתענג — נחומי שירותי כי אשיר עלי נפש נכאה יעצרו מעינות דמעותיה וייבשו, אף המית אנחותיה לדממה יקימו — מקול רנת זמרותי כי תעבורנה על לב אנוש דכא תחי מהר רוחו ועשתנותיו מהר תצהלנה ותחת מרי עצב ילבש שמחות — כן מנזלי שחקים עץ יבש יפריח, וממטר שמים ישגא הודו, כימי שיבה מהר תתענג כל עין על כל יפי פריהו, וצל ענפיו מהר את נפש עיפה יְשַׂמֵּחַ ׃

ובכל אפסי תבל אני שוכנת ומושבי מקצה ארץ ועד קָצָה׃ על הררי שלג אשכונה בפאתי צפון ובין המית יליל סערות שם תהמינה זמרותי׃ בתוך עפרות אש אתהלכה בארצות תימן וכשמש תזיל להבות שם אזיל שירותי ארחפה על מוצאי הבקר בקצוי קדים ובקול כנורי שמה אעירה שחר, אלינה באחרית ים אל ראש הרי נשף ובקול רנתי שם אקרא אישו לילה מתוך הדרי אופל׃ על פני מצולה אתנודד את יורדי אניות הנשאים על אברת רוח מקצה ימים ועד קציהם׃ אף הולכי ציות בל אעזובה כי יארכו ימיהם בין נבכי ארץ נוראה׃ בראש הומיות קרת אטיפה אמרותי, ובין סלעי שקט והרי מנוחות אדובב שפתי אנוש בודד: בצל ענפי יער וסתר חורש מֵצַל מאהבי אחרי ידרשו כי ימצאונני, ובין נאות פרח ומצהלות שדי שושנים אשפוך את רוחי עלי בהירי, לי ימתקו גדות נחל שוטף, ומקול המית מים כבירים יעור קול תפארתי אף על ענות מי מנוחות אשמח ועל שפת נהר שלום אטע יקר אהלי׃ הן אשקוד עלי הצר קברות ועל שפתי אם שכולה שם אשא נהי, אף ארבצה בין משפתי רועים כי אזמר שמה את מנעמי אהבה׃ — אני אצא את נושא משך הזרע אל תלמי שדי ואביא את אלומות קציריו הביתה׃ לרגלי נוטע הגפן אעלה על מרומי כרם ולפני בוצר שמח אשובה אל מלון

כפרים

כפרים, לי יקראו, יושבי משתה השמחים עלי יין, ובראש המון חוגג אני אתהלך, גם שוכני בתי כלא המה ישחרונני ואת אסירי ברזל חדלי אנשים אתרעע, כי אין מעצר להליכות תפארתי, ועל כל פנות תבל אני אשפוך את להבותי· — כשמש בהדרת בקר כי תגלה מגבולות קדים כנפות הארץ תבערנה מנוגה לפידיה, אף להבות אש תפרש ממרום נתיבה על פני רוחב ימים, יפעת כתם תכס את תועפות ההרים, ואל מי כל נהר תשלח זהב חציה, מברק קרניה תתנודד בלהות היער, ואף חגוי נקיקי סלע תדרוש כזוהר צדקתה ממעל·

וכרוב ממשלתי עלי ארץ כן רבה התפארת אשר יקירי יכתירו כי אני משחרי אהב ולבחירי שם עולם אתנה, נכבדי ארץ כי יכל זכרם בכלות שארם אמרות אהובי אל דור אחרון תיקרנה, וכל ימי מתוק אור השמש המה ימתקו· — אבירי תבל כי יאבד זכר מפעלותיהם תחת מסבות עתותי עולמים דברות מכובדי עד אפס עת יקומו, ועד בלתי יסודות התבל המה יעמודו· — כאיי עולם נטע אל בלב נהרי נחלי נוזלים יעמדו לעד בין זרמי מים כבירים, הגורשים אניות לאומים ומלואן ומשטף מים עזים כי יהדפו בקש נדף צי אדיר בל יעתקו· — עתה כל דורשי! את למודי תשמעו, אף אל משפטי הבינו כי נעים כי תשמרו על דל שפתותיכם יחד כי יכונו·

# מז

## שתי אגרות כתובות מאת האדון החכם
## דוד פֿרידלענדער לאחד מאוהביו ·

### א

פ״פ דאדר כ״א מרחשוון תקל״ח לפ״ק ·

שלום לאיש יקר וכו׳

מחק אוהבים נאמנים אשר יחדו ימתיקו סוד, לבלתי הסכים בנקל להפרד איש מעל אחיו ; וברצות האחד להרחיק נדוד, יפציר בו רעהו לאמר: שבה נא אתי ימים או עשור, למען ספות זיו עונג חברתך· אולם אם נחפז האיש לדרכו, בני ביתו או משאו ומתנו יקראוהו, יפול על צוארי אוהבו לברכהו, וכה ידבר האיש בלבבו בלכתו: הרף ממני אל תוסף דבר אלי — מקורי הדמעה יפתחו והאיש מחריש כאלם לא יפתח פיו, אך הכרת פניו תענה בו כי לשון מדברת גדולות הוא מדבר — כן משפט אוהב נאמן: ועתה מה אומר ומה אדבר אחרי נסעת מאתי — —

את קולי אתן בבכי, ואבכה את יומי,
האמנתי כי שמעתי: אהבת רֵעים עזה אהבתך
רב כחך בלב איש, ואף בלב איש שלומי ·
אבל! נכזבה תוחלתי עתה: מיום פרידתך
בלי קחת שלום ממני, ולאהבה אמרת: דומי!
רוחי הציקתני, ושמחה אל תאזרני:
רעי! עזבתני וחללת את בריתך ואוהבך ·
אהבה אומרת: כנחל שוטף הייתי, נכזבו מימי:
אהה

אהה! ידידי מטה אשורך מאוד מני ארחך,
שכחתני! אלה אזכרה ונפשי עלי תהמי:
ממני ד"פ;
ואת אשתך תפקוד לשלום:

## ב

ברלין כ"ג אלול תקל"ה לפ"ק

לך שלום וכו'·

רבת שבעה לה נפשי הבוז אשר השקיתני, על כי אשר לא השבת לי דבר על אגרתי אשר שלחתי לך, עם ההעתקה מספרי חכם יוני: ואולם עד היום שמתי ידי למו פי כי שמעתי את מסעיך ואת התרגזך לאסוף הון ולהרבות רכוש, יתן לך אלהים בכל אשר שאלת ממנו, אמנם למה תשליכני אחרי גוך? למה נקלותי בעיניך, אף כי אנכי בעניי עשיתי לך מטעמים כאשר אהבת, והנם אתי כהיום הזה חבילות חבילות אשר העתקתי עבורך, עומדים ומצפים לבוא ולהראות לפניך, ולמצוא חן בעיניך, כי ידעתיך שופט צדק במשפט הלשון וכאיש גבורתך· הנה לימים עוד שבעה ונבואה אל היכל ה' פנימה להתנפל לפניו לחדש עלינו שנה טובה וברוכה, והנה גם אנכי בין העומדים האלה לבקש בעדך:
רעך כנפשך ד"פ:

# יז

## אגרת כתובה לי מאת התורני המושלם מהו׳ אברהם גאלדבערג מעיר ראווא במדינת גליציען*) ·

ראווא בשלשה עשר לחדש סיון ה׳ תק״פ לב״ע ·

שפעת שלום אל כבוד נזיר אחיו וכו׳

ימים רבים לי לאשר שמעתי תלונות המשכילים בעם, אשר המה מלינים עלי בשסך אדון יקר! לאמור: רע עליך המעשה אשר עשיתי, להדפיס בחפזי שיריך הנחמדים מטעי קדם, עד לא דרשתי דברך על זאת, אם תרצה פועל ידי ואם תמאס, ויהי כל ריע וכל עמית אשר חוכח תוכיה אותו, ויגד על פני חטאתי ואצטדק לפניו, אולם בכל זה לא נח לבבי, לא שקט מדאגה ועצב אשר הביאה בקרבי התלונה הזאת, ואמרתי לא אדע שלוה עד אמצאך שאהבה נפשי! ואערכה לעיניך צדקתי, או אז ירגע לבי בקרבי, ואהי בעיני כמוצא שלום· ואתה אחרי הודע לי, כי באהבת ה׳ אותך נתן לך יד בעיר ממלכה ווינא, מוצא אני את לבבי

היום

*) עס איזט ערפרייאליך, דען (נואר זעהער לאנגזאמען) װאכסטהום דער קולטור אונד דעם גוטען געשמאקס אין איינעם לאנדע יעטצט צו זעהען, װעלכעס עהעדעם דיא הייאמטה דער ראהייט אונד פערװארענהייט װאר, אונד װארום זיך לײדער! דונקעלהייטען אללער ארט איבער דיא איזראעליטען דורך גאנץ אייראפא פערברייטעטען · — װער דיא טרייבארט דער שאהלען אין פריהערן צייטען מיט דעם פארליגענדען בריפע פערגלייכע, דער װירד דען פאָרטשפרונג דעם לעטצטערן איינזעהען · — איך קענכטע מעהרע מוסטער פאן גוטער פראזא איינינער שאהלען׳ בעזאנדערס גאליציער, אויפצייגען, װען זיך דער איגהאלט צור עפפענטליכען מיטטהיילונג איגנעטע ·

היום לשום דברתי אליך איש חכם! הט נא לי אזניך כמעט והיית מענה בצדקתי ויושר לבי׃ בגשת אני עבדך אל המלאכה הזאת לא היתה משכורת כסף וזהב מגמת פעלי, אף לא קויתי אליה; כי איככה אשא נפשי על שקר, להניב חילי מתנובת מטעי קדם כי אשתלם בארץ פולין, ארץ אשר מרבית העם היושבים בה כיהודים כעמים לא ידעו עוד קרוא ספר מליצה ולשון, ורק זעיר שם וזעיר שם ישוטטו אנשים לבקש דעת, אכן שכר אמת היה מבטי להוציא נטעי נעמנים אלה, לצעירי בני ישראל אשר נכספה נפשם להתענג בנועם שפת עברית רבת החן, לאלה ימתקו פרי נטעך, המה במצאם דבריך יאכלום ותפקחנה עיניהם, זאת חשקה נפשי ואועץ את מורי היקר החכם החוקר השלם מהו׳ נחמן הכהן קראכמאל מזאלקאווי, לעשות את הדבר הזה בלי שאול את פיך בראשונה, כי לא ידעתי איפוא מקום מושבך ואנה אבקשך? רבים הגידו כי הכינות לבבך לעבור לארץ ענגלאנד, וכבר נטשת עיר מולדתך ואנכי מלהבות תשוקתי להרבות דעה לארץ, לא יכולתי להתאפק ולהשקיט המית לבי, עד אדעה איה מקום כבודך; ובכן עשיתי אשר עשיתי, ואם הטאתי צר לי, כי שתים רעות הסבה לי פעולתי זאת; את אפך העירותי עלי, ואת כספי ומאודי האבדתי׃ ואמנם חלילה לך טהר לב! מחשוב לי עון בזה, שקול תשקל מעשי במאזני צדק ותדע תמתי — וכו׳ —

היה ברכה ושובע שמחות כברכת אוהבך ומוקירך

**אברהם גאלדבערג**

# וזאת תשובתי :

## שלום לאיש משכיל וכו׳ ·

הגיע לידי מכתבך היקר משלשה עשר לחודש הזה , והשתעשעתי בו · והנה לחנם תרע נפשך , הרבית עליך דאגה על בלי מה, כי למה יחרה אפי בך כי הוצאת שנית ספרי — מטעי קדם ? חלילה לי ! ונהפוך הוא , מאוד תתענג נפשי לראות כי יקרו דברי בעיניך , וכי עוד אזנים לשמוע ולב להבין דברי משל ומליצה בארצות סביבותיך · מי יתן ותהי עוד ידך נטויה להעיר אזן בלמודים , תעיר ותתעורר אהבת המדע בלב אנשי פולין , למען תפקחנה גם עיניהם , וזרח בחשך אור · — אך זאת אמרתי , לו הודעתני מחשבותיך טרם יצאו לפעולת אדם, שלוח שלחתי לך כמה תיקונים , והוספות , העברתי חטאת נעורי , והסירותי שגגת ימי עלומי מספרי אשר כתבתי בעודני רך וצעיר בימים · אמנם צדקת בדברך לאמר : לא ידעתי איה מקום מגורך ? כי באמת נטעתי אז אהלי בארץ ענגלאנד · ובזה סר עונך וחטאתך תכופר · אולם צר לי לשמוע ממך , כי כלית קרנך וכספך היה למגרעת בהוצאה הזאת · ואנכי לא כן דמיתי , כי חשבתי למשפט , שתמצא שכר לפעולתך , יען כי רבים עתה אוהבי הלשון ושוחרי המליצה בארצך וכו׳ ·

היה בטוב ושמחני עוד במכתב אצבעותיך ·

אני אוהבך **שלום הכהן**

11.

# טיטלאטורען אונד אדרעססע *)

אן איינען פאטער :

לאהובי אדוני אבי מורי ה״ה האלוף הנכבד **)
כש״ת כ״ה ···

ואם הוא חכם ובעל תורה ·

לאהובי אדוני אבי מורי עטרת תפארתי , כבודי ומרים ראשי , ה״ה החכם התורני (והמופלא, הרב הגדול) כש״ת כמהו׳ וכו׳ ·

אן איינען גראָספאָטער ·

לאהובי אדוני אָבִי אבי מורי (אבי אמי) הישיש היקר והנכבד וכו׳ (NB, אבי זקני איזט ניכט גוט העברעאיש)

אן איינען אָנקעל ·

לאהובי אדוני דודי. היקר וכו׳ ·

אן איינען ברודער ·

שלום לך אחי אהובי וכו׳ · — אויף דעם אדרעססע :
לאחי האהוב וכו׳ ·

לאדוני

---

*) דיא העברעאישען טיטעל דער פרויען זינד היר וועגגע לאססען ווייל אן ווייבער נור אין דער לאנדעססשפראכע שרייבען זאלל :

**) מאן פערמיידע אין דער אויפשריפט אדער אנדערע דיא פרעדוקאטע : הקצין , העשיר , וויל רייכזיין נואר איין צייטליכעס גליק אבער קיין עהרענטיטעל איזט · הנגיד והגביר אבער דריקקען מעהר דען מאן שאן אנצוהערן אונד ווירדע אויס , דאהער מאן דען געברויך דער זעלבען בייא בעהאלטען קאן ·

אן איינען שוויגערפאַטער ·

לאדוני חותני (ניכט חמי) ה"ה הגביר הישיש הנכבד וכו' ·

אן איינען זאָהן ·

לבני יקיר לי ה"ה (הבחור) המשכיל כש"ת וכו' · —

אדער קורצווייג: שלום לך בני !

אן איינען שוויגער זאָהן ·

לבעל בתי · אדער לַחֲתָנִי איש יקר וְכו' — אדער אויך שלום לך בני ! *)

אן איינען נעפפען ·

לבן אחי , אדער: לבן אחותי האהוב והנחמד וכו' ·

אן איינען געשוועסטער קינד ·

לבן דודי · אדער לבן דודתי היקר וכו' ·

אן איינען שוואגער ·

לאחי אשתי · אדער לבעל אחותי היקר וכו' ·

אן איינען וויטלייפיגען פערוואנדטען ·

לשארי הקרוב לי · אדער לשאר בשרי ה"ה היקר כו' ·

אן איינען יוגענדליכען פריינד ·

לידידי ורעי מנעורי ה"ה וכו' *) אדער ידידי אלוף נעורי

אן איינען אנגעזעהענען העררן !

להגביר הנכבד , נגיד ושוע , ה"ה היקר כש"ת ·

להנגיד

---

*) דאס מאן אויך אין העברעאישען זיינע שוויגערקינדער , קינדער נעננען קאן , בעווייזט דער פסוק: טֹבָנה בנותי וכו' (רות א' י"א) ·

**) פערטרויטע פריינדע קעננען זיך נאך בעליבען טיטולירען ·

אן איינען געמיינדע-פֿארשטעהערן !

להנגיד המהולל ראש העדה קרוא מועד , ה״ה הפרנס ומנהיג (גבאי צדקה) גובה : הקהלה הנכבד כ״ה · · ·

לבעל תורה ·

להתורני והרבני המופלא היקר הנעלה כש״ת כמהו׳ ·

לאב״ד ·

אל אביר הרועים · הרב המורה צדק לעדתו , יושב בשבת תחכמוני , ה״ה החכם מרנא ורבנא כש״ת מהו׳ · · · · אב״ד דק״ק · · · · יע״א ·

לגדול הדור מפורסם ·

לנשיא ישראל , אדיר התורה , ה״ה הרב הגאון הגדול המפורסם מופת הדור ומאיר עיני חכמים , נודע בשערים שמו לתהלה ולתפארת , מרנן ורבנן כש״ת מהו׳ · · · אב״ד ור״מ דק״ק · · · יע״א ·

למליץ ומשורר ·

להחכם המליץ הנפלא , שפתותיו נוטפות מור נעים זמירות ישראל , ה״ה היקר כש״ת וכו׳ ·

ב

# מצבות קבר גראבשריפטען

פה נקבר

איש תם וישר׳ הולך תמים ופעל צדק ,
ירא אלהיו כל ימיו , צדיק באמונתו
חיה, ה״ה היקר כ״ה ··· בן ···
מת בזקנה ושיבה טובה (מת בימי
זקנתו במלאות מספר ימיו) ביום ···
ונקבר בשם טוב ביום ····
ת״נ״צ״ב״ה

(ר״ת : תהי נשמתו צרורה בצרור החיים)

## באופן אחר

פ״נ

איש אמונים צדיק וישר ירא אלהים וסר מרע
עושה צדקות בכל עת, מת בדמי ימיו ביום ···
ונקבר למחרתו ביום ····
ת״נ״צ״ב״ה

## באופן אחר

פ״נ

צעיר בימים ורב מפעלים · תמים דרך

וישר

וישר מעשים, ה"ה היקר הנכבד כ"ה
מת בימי עלומיו ביום···
ונקבר בכבוד גדול ביום···
ת"נ"צ"ב"ה

## על קבר בעל צדקה גדול

מצבת

קבורת איש ישר ותמים, נדיב נדיבות
יעץ, צדקות עשה בישראל, פזר נתן
לאביונים · יסד ותקן דבר טוב לתועלת
עניי עמו עד יום אחרון, לזכר עולם
יהיה צדיק, ה"ה היקר הנעלה כ"ה···
מת בשם טוב גדול והניח אחריו שארית
ברכה ביום··· ונקבר···
ת"נ"צ"ב"ה

## באופן אחר

פה

הילילו כל אוהבי מישרים, ותתאוננו
אביוני עם ה' על קבר איש צדיק תמים,
חונן דלים ומכספו נתן לתמוך ידים
רפות, ושארית ברכה הניח אחריו
ביסדו דבר טוב משען ומבטח לעניים
וצדקתו עומדת לעד, לזכר שמו לברכה,
ה"ה הנגיד המהולל כ"ה··· בן···

מת

מת ביום ··· ונקבר בכבוד גדול
ביום ···

ת"נ"צ"ב"ה

# על קבר ראש העדה

מצבת

קבורת איש נכבד, נגיד ושוע, פאר אישים וכשרון מעללים, יועץ וחכם חרשים, דורש טוב לעמו, ופעל צדק בעדתו, ה"ה ראש העדה פרנס ומנהיג היקר כ"ה ···
בן ··· מת ביום ··· ונקבר בכבוד גדול וספדוהו כל העדה ביום ···:

ת"נ"צ"ב"ה

# באופן אחר

פ"נ

גבר יקר, שמו מהולל בשערים
פארוהו בני עמו, ויכבדוהו שרים,
רועה עדתו בחכמה וצדק ומישרים,
זכר טובו לא יסוף עד דורי דורים,
ה"ה נשיא העדה פרנס ומנהיג הקהלה
כש"ת כ"ה ··· בן ··· מת ביום
··· ונקבר בכבוד גדול ביום ···:

ת"נ"צ"ב"ה

# על קבר מת בימי בחרותו

פ"נ

יפה נוף בחור נחמד משכיל, כ"ה ··· בן ··· במעלליו
התנכר כי זך וישר מעשהו, אך הה!
פתאום אבדה תקות הוריו כי בלא אבו
קטפהו המות ביום ··· ונקבר ···
ת"נ"צ"ב"ה

# על קבר הרב אב"ד

מצבת

קבורת איש גדול מאחיו, רועה עדת
קדושים, הורה דעה והבין שמועה, ובתבונות
כפיו נהל קהל עדת ישורון, וידריכם
בארחות תורה ומוסר, משפט וצדקה עשה
בעמיו, ה"ה מרנן ורבנן הרב הגאון
כמהורר ··· א"ב"ד דקהלתנו (דקהלת
פלוני) מת ביום ··· ונקבר ביום ···
ויבכו אחריו כל עדת ישראל ·
ת"נ"צ"ב"ה

# באופן אחר

פ"נ

איש קדוש, צדיק יסוד עולם,
באור חכמתו הופיע כל נעלם,

מקור מים חיים תורתו נובעת,
הוסיף לקח ומוסר על אזן שומעת,
על כן בכתה העדה המות כי לקחהו,
הלך לפניו צדקתו וכבוד אלוה יאספהו,
ה"ה מרנן ורבנן וכו' מת ביום ••• וכו' •

# על קבר אשה

פ"נ

הגבירה המהוללה אשת חיל עטרת בעלה
ותפארת בניה (ובני בניה) ה"ה אשה יראת
אלהים ופועלת טוב כל ימיה היקרה מרת •••
בת ••• (אשת •••) מתה בזקנה ושיבה טובה
ביום פ' ••• ונקברה •••
ת"נ"צ"ב"ה

# באופן אחר

פ"נ

האשה היקרה והצדקת אשת חיל עקרת הבית,
יראת אלהים וחוננת דלים, מרת פ •• בת •••
מתה במבחר שנותיה בהקשותה בלדתה ביום
••• ויבך אחריה אישה ובניה וכל מכירי
טובה וצדקתה, ותשב אל אדמתה ביום •••
ת"נ"צ"ב"ה

# באופן אחר

עד המצבה

ועד הגל הזה על ישרת לב ותום דרך
האשה המהוללה בנשים הנקברת פה,
אשה יראת אלהים ועקרת הבית, כפה
פרשה לעני וידיה שלחה לאביון, והצניעה
לכת כל ימיה, על כן כל מכיריה כבדוה
ויהללו בשערים מעשיה, מתה בחצי ימיה
ביום ··· ונקברה בכבוד גדול ביום ···
ת"נ"צ"ב"ה

# על קבר בתולה

מצבת

קבורת נערה בתולה צנועה וחמודה
מרת פ·· בת פ··· כשושנה עודה
באבה קטפה המות ביום ··· לדאבון
הוריה ולתוגת לב כל מכיר צדקת
ארחותיה ונועם מעשיה, ונקברה
ביום ···
ת"נ"צ"ב"ה

# על קבר כלה

פ"נ

עלמה ישרה הכלה הבתולה צנועה וחסודה
היקרה

היקרה מרת · · פ · · · בת פ · · · חמדת
הוריה היתה, וצבי מחמד לב חתנה,
ויקחה המות בפתע פתאום שלש שבועות
טרם בוא מועד כלולתה, ביום · · · אבלו עליה שארה
וקרוביה, ובתולות ישראל נוגות, ויבך
עליה כל יודעי צדקתה, נקברת ביום · · ·
ת״נ״צ״ב״ה

## באופן אחר

פ״נ

עטרת עלמות הכלה הבתולה ונחמדת,
בעלת חן ושכל טוב מרת פב״פ·
פרץ ה׳ פרץ בבית אביה ויקח בת
יחידתו קרוב ליום מועד חפתה, ויהי
אבל גדול בכל העדה ומספד לכל
משפחתה, ולב חתנה נשבר עד דכא·
מתה ביום · · ונקברת למחרתו ביום · ·
ת״נ״צ״ב״ה

## על קבר ילד או ילדה

פ״נ

ילד רך (ילדה רכה) הבחור (הבתולה) פ״ב״פ
מת (מתה) בחמש לשני חייו (חייה) תוך שנתו, (אדער תוך
שנתה) ביום פ׳ · · · ·
ת״נ״צ״ב״ה

# נוסח איזה שטרות

## עם העתקה אשכנזית׃

---

## סדר תנאים ראשונים׃

**המגיד** מראשית אחרית, הוא יתן שם ושארית לאלה דברי התנאים והברית שנדברו והותנו בין שני הצדדים׃ דהיינו בין הב״ח פב״פ צד אחד, ובין כמר פב״פ העומד מצד בתו הבתולה מ׳ פלונית צד שני׃

ר״ד הב״ח פב״פ הנ״ל ישא במז״ט את הבתולה מרת פ׳ הנ״ל בחופה וקדושין כדת משה וישראל, ואל יבריחו ואל יעלימו לא זה מזו ולא זו מזה שום הברחת ממון בעולם, רק ישלטו בנכסיהון שוה בשוה׃ וכמר פ׳ אבי החתן הנ״ל ילביש בנו החתן פ׳ קודם החופה במלבושי כבוד גם יתן לו מזומנים סך פלוני׃ וכמר פ׳ אבי הכלה הנ״ל יכנים לנדן בתו הנ״ל סך פלוני קודם החופה ותכשיטין כסף וזהב בעד סך פלוני, גם ילביש אותה במלבושי כבוד לפי ערך הנדוניא קודם החופה ומטה מוצעת ובגדי פשתן וצעיפים וטלית וקיטל הכל לפי כבודו וערך הנדוניא, והחתונה תהא למז״ט בזמן פלוני על הוצאות כמר פ׳ אבי הכלה במקום פלוני, או בתוך זה הזמן מתי שיתרצו שני הצדדים הנ״ל, וכל הא דלעיל קבלו עליהם שני הצדדים הנ״ל לאשר ולקיים בח״ת ובש״דא ובקנס חצי הנדוניא, והקנס לא יפטור את החרם והחרם לא יפטור את הקנס׃ וכמר פלוני אבי הכלה הנ״ל יתן להזוג מזונות על שלחנו ב׳ שנים רצופות אחר החתונה ודירה בביתו ד׳ שנים אחר החופה בצירוף ב׳ שנים של מזונות׃ ע״ק מצד החתן נעשה פב״פ, ומצד הכלה נעשה ע״ק פב״פ, והצדדים מחוייבים

לפצות

לפצות את הערבים מן הערבות שלא יגיע להם שום היזק ה״ו · וכמר פ׳ הנ״ל יתן לבתו שטר חצי זכר, כנגדו ישתדל החתן מאחיו שטר חליצה בחנם · ומחמת קטט ועידור ח״ו יעמוד בתקנות קהלות שו״ם · וקנינא מן החתן ומן הע״ק להצד שכנגדו על כל הא דכתיב ומפורש לעיל במנא דכשר למקני ביה ומה שנעשה נעשה היום יום ·

הכל שריר וקיים ·

# תנאים ראשונים

עהעפערלאָבונגספערטראַג:

הייטע אין אונטען געזעטצטען יאהר אונד טאג איזט צווישען דען ענדעסגעפערטיגטען פארטהייען, אונד צוואר דעם N. (פאטער) (מוטטער) (פאָרמונד) דעם ברייטיגאמס, (N. דעס ברייטיגאם) אין איינעם —, דען N. (פאטער) (מוטטער) (פאָרמונד) (N דיא ברויט) אנדערן טהיילס פאָלגענדער עהע פערלאָבניספערטראַג רייפליך בעראַטהען, אונד אונפערבריכליך פעסט צו האלטען בעשלאָססען וואָרדען:

1. פערשפריכט דער ברייטיגאם N. דיא ברויט N. נאך דען בעשטעהענדען בירגערליכען געזעטצען, אונד דען הער־קאָממליכען אין דען מאָזאישען געזעטצען געגרינדעטען געברייכע צו עהעליכען ·

2. פערפפליכטעט זיך דער ברייטיגאם, דיא הייראַטס־בעוויליגונג אויף איגנע קאָסטען אין דר קירלעסטען צייט צו ערווירקען·

3. פערפפליכטעט זיך דער פאטער דעס ברייטיגאמס — זיינען בריטליכען זאָהן עהרבאר אויסצושטאטטען, דאהער איהן מיט נאָטהיגען קליידונגסשטיקקען פיר ווערק־אונד פייערטאגע מיט וועשע אונד ערפאָרדערליכער בעטטונג צו פערזעהען:

4. עבען זאָ פערבינדעט זיך דער פאטער דער ברויט N. זיינער ברייטליכען טאָכטער איינע עהרזאמע אויסשטאטטונג צור עהע צו געבען אונד זיא עבענפאלס מיט דען נאָטהיגען קליידונגס-שטיקקען פיר ווערק-אונד פייערטאגע מיט וועשע אונד בעטטען, אנשטענדיג זיינעם שטאנדע געמעס צו פערזאָרגען ·

5. ערלעגט דער ברייטיגאם איין הייראטהסגוט פאָן fl 1000. וויענער וועהרונג, (אָדער אן צוואנציג קרייצערשטיקקען, דען זילבער גולדען צו דרייא צוואנציגער גערעכנעט) ·

6. איזט דיא מיטגיפט דער ברויט אויף fl 3000. פעסט געזעטצט, וועלכען בעטראג פאָן fl 3000 דער פאטער דער ברויט (דער פאָרמונד, דיא מוטטער, דיא ברויט זעלבסט) באאר צו ערלעגען אונד דעם ברייטיגאם פאָר דער עהעהיממעלס-אויפ-שטעללונג צו בעהאָנדיגען, זיך היערמיט פערפפליכטעט ·

7. איזט מאן איבעראיין געקאָממען, דיא עהע אין איינעם יאהרע נאך פערטיגונג דיעזעס פערטראגס, ווען קיין בעזאָנדערס, ניכט צו האבענדעס הינדערניס איינטריטט, פאָללציהען צו וואָללען :

8. פערבינדעט זיך דער פאטער (פאָרמונד) דעם ברייטי-גאמס, (דער ברייטיגאם) דען חלילה-בריף פאָן דען ברידערן דעם ברייטיגאמס נאך הערקאממליכען געברויך צו ערווירקען ·

9. פערבינדעט זיך מעהר בעמעלדעטער פאטער דעם ברייטיגאמס (דער ברויט) דאס יונגע עהעפאאר דורך צוויא יאהרע פאָן דער האָכצייט אן, מיט קאָסט אונד וואָהנונג אונד נאָטהיגע בעדיענונג אין זיינעם הויזע אָדער אויך אויסער זיינעם הויזע צו פערזאָרגען אונד אונענטגעלדליך געניסען צו לאססען ·

10. אים פאללע דער אויפהעבונג אונד צערשלאגונג דיעזעס פערלאבונגס-פערטראגס, זאָלל, אויסער דער געוויזען ריקשטעללונג דער וועכסעלזייטיג געמאכטען געשענקע, אויך נאך דער

איבערטרעטענדע טהייל דען בעטראג פאן 1000 fl. (אדער דיא האלפטע דעס פערשפראכענען הייראטהסגוטעס) אלס שטראפע אונד רייגעלד צו ערלעגען האבען ·

אורקונד דעססען האבען ביידע פארטהייען געגענווארטיגען פערטראג אייגענהאנדיג אונטערצייכנעט , אונד מיט געפערטיגטע צייגען היערצו ערבעטען —

# סדר תנאים אחרונים ·

מז"ט יצמיח ויעלה כגן רטוב עד למעלה דברי הברית והתנאים האלה שנדברו והותנו בין שני הצדדים בשעת החופה , דהיינו כמר פב"פ ובנו החתן פ' צד אחר , וכמר פב"פ ובתו הכלה הבתולה מרת פ' צד שני ·

ר"ד כמר פ' הנ"ל נשא וקידש את הבתולה מרת פ' הנ"ל בטבעת קידושין של זהב והכניסה לחופה כדת משה וישראל והיא קבלה הקדושין ממנו , וכמר פ' הכנים לנדן בנו סך · יצ' ומלבושי שבת וי"ט וחול וסבלונות וטלית וקיטל לפי כבודו , וכמר פ' הכניס לנדן בתו הכלה סך · · · במזומנים ק"הח והלביש את בתו במלבושי כבוד שבת וי"ט וחול ובגדים וצעיפים וסבלונות הכל לפי כבודו , גם השתדל כמר פלוני שטר חליצה מכל אחיו ק"הח , וכמר פ' אבי הכלה נתן לבתו שטר חצי חלק זכר בן פשוט , וכמר פ' יתן להזוג שתי שנים מזונות על שולחנו כאחד משאר אוכלי שלחנו , ואחרי כלות שני המזונות יתן עוד שתי שנים דירה בביתו , וכל אותן ד' שנים הנ"ל יהיו הזוג מנוקים מכל הוצאות הבית עץ ושמן , ויתן להזוג משך זמן הנ"ל שליש ריוח מכל משא ומתן אשר יקרה ה' לפניו הן בבית והן בשדה · ומעתה הזוג הנ"ל ינהגו יחד באהבה ובחיבה ולא יבריחו ולא יעלימו

לא

ולא ינעלו לא זה מזו ולא זו מזה שום הברחה בעולם, רק ישלטו שניהם שוה בנכסיהם, ואם ח״ו שיעשה כמר פ׳ הנ״ל לזוגתו מרת פ׳ איזו דברים שאינה יכולה לסבול וצריכה לב״ד אז תיכף ומיד יתן לה עשרה זהובים לפיזור מזונות, וכן יתן לה כל חודש וחודש משך ימי הקטט וכל בגדים ותכשיטים השייכים לגופה, וירד עמה לד״י לב״ד שלהם (לב״ד הסמוך) תוך ב׳ שבועות אחר בקשתה ממנו, וע״פ יעמוד כל ריב וכל נגע, ואחר שיתפשרו תחזור מ׳ פלוני לבית בעלה וכל הנותר בידה מן המעות וכל בגדים ותכשיטים תחזיר למקומה הראשון׃ ומחמת העידור כך נתקן׃ שאם יעדר ח״ו כמר פ׳ הנ״ל בשנה ראשונה אחר החופה בלי זרע קיימא מאשתו הנ״ל אז תחזיר מרת פ׳ הנ״ל ליורשי בעלה הנ״ל כל מה שהכנים, ואם ח״ו יעדר בשנה שנייה אחר חופה בלי זרע קיימא מזוגתו הנ״ל אז תחזיר מרת פ׳ הנ״ל החצי ממה שהכנים, אם ח״ו שתעדר היא מ׳ פ׳ הנ״ל בשנה ראשונה אחר החופה בלי זרע קיימא יחזיר כמר פ׳ הנ״ל ליורשיה כל מה שהכניסה, ואם ח״ו שתעדר בשנה שניה אחר החופה בלי ז״ק ממנו יחזיר כמר פ׳ הנ״ל ליורשיה החצי ממה שהכניסה לו, ובשנה הג׳ אחר החופה ומשלישית ואילך איזה מהן שיעדר הדין חוזר לסיני הבעל יורש את אשתו, והיא נוטלת כתובה ותוספת, ובכל הזמנים הנ״ל היא נוטלת ט״ק בלי ניכוי ומגרעת כתובתה, וכל הנ״ל קבלו הזוג עליהם בח״ח בש״דא ובקא״ס לאשר ולקיים כל הנ״ל, והנעשה נעשה היום יום ׳ ׳ ׳

הכל שריר וקיים׃

# תנאים אחרונים

## הייראַטהס=קאָנטראַקט.

נאַכדעם דיא, צווישען דעם N. פאַטער דעם ברייטיגאַמס מונד

N. אונד דעם N. פאטער דער ברויט N. אים פערלאָבניס=
פערטראג פעסטגעזעטצטען בעדינגניססע אונד פערשפרעכונגען
פאָן ביידען טהיילען פינקטליך געהאלטען ווארדען, אונד בעזאגטער
בריטיגאם N. זיינע ברויט N. בערייטס אונטערם טרויאהיממעל
מיט טרויאונג נאך מאָזאיסען געזעטצען ווירקליך געהיירטהעט
האט, זאָ איזט הייטע צווישען בעמעלדעטע קאָנטראהירענדען
טהיילען אויך נאך פאָלגענדעס פעראברעדעט, אונד (פערמיטטעלסט
מאטעלגריף אונד האנדשלאג) פעסטגעזעטצט וואָרדען:

1. אויסער דעם דאס דיא ביידען יונגען עהעלייטע דען
הייליגען געזעטצען דער עהע צו פאָלגע פערפפליכטעט זינד, אין
פאָללקאָממענער איינטראכט אונד ליעבע צו זאממען צו לעבען, זאָ
האבען זיא אויך אן דעם ביידערזייטס צו זאממען געבראכטען
פערמעגען אונד אן דעססען צו ערווארטענדען צו וואכס גלייכע
רעכטע אונד גלייכען גענוס, אונד קיין טהייל דעם אנדערן עטוואס
צו פערהיימליכען זיך פערבינדליך געמאכט אונד אנגעלאָבט.

2. זאללטע, וואס גאָטט פערהיטע, איין שטערבעפאלל
בייא איינעם אָדער דעם אנדערן טהייל איינטרעטען: זאָ זאָלל,
אים פאללע בעזאגטער עהעמאן N. פריהער שטירבען, זיינע
עהעגאטטין בענאננטע N. איהר גאנצעס מיטגעבראכטעס
היירטהסגוט (אונד נאך איין דריטטהייל דאריבער אלס פער=
מעהרונגס מאָרגענגאבע = תוספת כתובה) נעבסט קליידונג,
וועטע, בעטטען אונד זאָנסט צו איהרעם געברויכע געהאָריגען
אונד נאָטהיגען גערעטהשאפטען, פאָראללען דינגען צוריקנעהמען,
אונד נור דער, נאך אבצוג דיעזעס, איבער בלייבענדע טהייל
דעס פערמעגענס, אן דעססען ערבען צוריקפאללען.

אים פאללע אבער בעזאגטע עהעפרויא N. פריהער
שטירבע, אונד צוואר אים ערסטען יאהרע נאך דער האָכצייט

אונד אָהנע הינטערלאססונג איינעס אין דיעזער עהע געצייגטען קינדעס , זאָ איזט בעזאָגטער ברייט־גאם N. געהאלטען , דאס געזאממטע פערמעגען איהרער מיטגיפט אן איהרע ווירקליכע ערבען גאנץ צוריק צו שטעללען :

שטירבט זיא אבער אים צווייטען יאהרע נאָך איהרער האָכצייט אונד אויך אהנע הינטערלאססונג איינער לעבענדיגע לייבעספרוכט , זא איזט געדאַכטער ברייטיגאם N. שולדיג דיא איינע העלפטע איהרעס מיטגעבראַכטען גוטעס אן איהרע ערבען צוריק צו שטעללען , דיא אנדערע העלפטע אבער בלייבט איהם זעלבסט צור געשענקטע אונד אלס רעכטמעסיגעס אייגענטהום :

מיט הינטערלאססונג איינער לעבענדיגען לייבעס פרוכט אים ערסטען יאהרע , אָדער נאך פאָללען צוויא יאהרען נאך דער האָכצייט , אויך אָהנע הינטערלאססונג איינעס קינדעס , אין ביידען פאָללען בלייבט איהר געזאממטעס צוגעבראַכטעס גוט גאנץ אליין איהרעם צוריק געבליבענעם עהע מאן בענאנטעם אלס ערבשטיק אונד רעכטמעסיגעס אייגענטהום :

3. זאָללטע דער , פאָן דעם N פאטער דעם ברייטיגאמס (דער ברויט) דעם יונגען עהעפאאר פערשפראָכענע צוויא־יאֶהריגע אונענטגעלדליכע קאָסט , אונד וואָהנונגס פאָן דעמזעלבען ניכט צו געהאלטען , אָדער איהנען דיעזעס גענוססעס אויך זאָנסטיגער ארט אין זיינעס הויזע צו ערטוואֶהרען זוכען , זאָ איזט בעזאָגטער פאטער N: געהאלטען דען יונגען עהעלייטען איינע סוממע פאָן 900 fl. צור ענטשאֶדיגונג דיעזעס גענוססעס צו ערשטאטטען , וואָ דען ער אבער זיינעס פערשפרעכענעס גאֶנצליך ענטלעדיגט זיין זאָלל :

אורקונד דעססען האבען ביידע טהיילע א. ז. וו.

# סדר כתובה

ברביעי בשבת שלשה ימים לחודש · · · · שנת חמשת אלפים וחמש מאות · · · · לבריאת עולם למנין שאנו מונין כאן · · · איך ר׳ פלוני ב״פ אמר להדא בתולתא (ארמלתא) פב״פ הוי לי לאנתו כדת משה וישראל, ואנא אפלח ואוקיר ואוזין ואפרנס יתיכי ליכי כהלכות גברין יהודאי דפלחין ומוקרין וזנין ומפרנסין לנשיהון בקושטא, ויהיבנא ליכי מהר בתוליכי כסף זוזי מאתן דחזי ליכי מדאורייתא *) ומזוניכי וכסותיכי וסיפוקיכי ומיעל לותיכי כארח כל ארעא, וצביאת מרת פ׳ בתולתא דא (ארמלתא דא) והוית ליה לאנתו· ודין נדוניא דהנעלת ליה מבי אבוה (ובאלמנה: מבי נשא) בין בכסף בין בזהב בין בתכשיטין. במאני דלבושא ודערסא חמשין לטרין; וצבי ר׳ פ׳ חתן דנן והוסיף לה מן דיליה חמשין לטרין סך הכל מאה לטרין דכסף, וכך אמר ר״פ חתן דנן אחריות שטר כתובתא דא ותוספתא דין קבלית עלי ועל ירתי בתראי להתפרע מכל שפר ארג נכסין וקנינין דאית לי תחות כל שמיא דקנאי ודעתיד אנא למקני, נכסין דאית להון אחריות ודלית להון אחריות כולהון יהון אחראין וערבאין לפרוע מנהון שטר כתובתא דא ותוספתא דין ואפילו מן גלימא דעל כתפאי בחיים ובמות מן יומא דנא ולעלם, ואחריות שטר כתובתא דא ותוספתא דין קבל עליו ר״פ ב״פ החתן דנן כחומר כל שטרי כתובות ותוספת דנהגין בבנות ישראל העשוין כתיקון חז״ל דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרא וקנינא מן ר״פ ב״פ החתן דנן למרת פ׳ בת פ׳ בתולתא דא ככל מה דכתב ומפורש לעיל במנא דכשר למקנא ביה · הכל שריר וקיים ·

זכרון

*) ובאלמנה: מהר כסף ארמלותיכי זוזי מאה דחזי ליכי מדרבנן ובגרושה: כסף מתרכתכי ·

# תוספת כתובה

זכרון עדות שהיה בפנינו עדים ח״מ (בכך וכך בשבת וכו׳) למנין שאנו מונין פה בעיר ··· איך שבא לפנינו היקר ר׳ פב״פ אמר לנא הוו עלי עדים כשרים ונאמנים וקנו ממני בק״ג א״ס מעכשיו וכתבו בכל לשון של זכות ויפוי כח ובכל אופן המועיל, ואף חתמו ותנו ליד אשתי מרת פב״פ להיות בידה וביד יורשיה אחריה לעדות ולזכות ולראיה איך שרציתי ברצון נפשי הטוב שלא באונס והכרח כלל כ״א בלב שלם ובנפש חפצה ובדעת שלימה ומיושבת, והנני מודה בפניכם היום כמודה בפני ב״ד השוב וראוי בהודאה גמורה שרירא וקיימא דלא בהשטאה ודלא בהשנאה ודלא בהשבעה ודלא למהדר ביה מן יומא דנן ולעלם איך שהנני מוסיף מעכשו לאשתי מ׳ הנ״ל מותר על שטר כתובתה שיש לה כבר ממני המחזקת מאה לטרין כסף העולה לסך שש מאות זהובים רייניש (שהם ארבע מאות ר״ט) מוסיף אני עליהם מעכשיו עוד שתי מאות ר״ט, דהיינו יהי סך הכל עיקר כתובתה ותוספתא קמיתא ודהשתא שש מאות ר״ט (ט׳ מאות זהובים רייניש), ואף אי אירכס כתובתה קמייתא תגבה בשטר כתובתה דא כתובתה שיש לה כבר ממני ותוספת זו העולה ביחד לשש מאות ר״ט, ולכל בגדיה ומלבושיה וצמידים ורדידים שעליהם וכל צעיפים לא יהיו נחשבין בסך הנ״ל · ולהיות כי אמרו רז״ל לכתוב לכל הנשים כתובות שוות כדי שלא לבייש למי שאין לו לכן לא כתבתי תוספת כתובה זו בתוך עיקר כתובתה, ומעתה נתתי לאשתי הנ״ל ד׳ אמות קרקע בהצרי במתנת בריא ולא במתנת ש״מ, ואגבן ואגב ק״ס הנ״ל הרשיתיה והשלטתיה ומיניתיה מורשת ואפטרופסות על כל נכבי כסף הן כסף הן שוה כסף טמון וגלוי מקרקע ומטלטלי דקנאי או דעתיד אנא למקני נכסין דאית להון

אחריות

אחריות ודלית להון אחריות, ושטר תוספתא דא יהיה לו כל תוקף ושיעבוד גוף הכתובה דאית לה כבר ממני ואחריות וחומר שטר תוספתא דא קבלית עלי ועל יורשי אחרי להתפרע מכל שפר ארג נכסין וקנינין דאית לי תחות כל שמיא דקנאי ודעתיד אנא למקנא נכסין דאית להון אחריות ודלית להון אחריות כלהון יהון אחראין וערבאין לפרוע מנהון שטר תוספתא דא ואפילו מן גלימא דעל כתפאי בחיי ובמותי מן יומא דנן ולעלם, וכל מי שיבוא מארבע רוחות העולם ויבקש להפקיע כח שטר תוספת כתובה דא, ואם ח״ו שאסרב אני או יורשי אחרי לפרוע החוב הנ״ל, יהיה הכח ביד אשתי הנ״ל או באי כחה לכוף ולנגוש אותי ובאי כחי בכל ב״ד שירצו בין בד״י בין בד״א וכל ההוצאות שיוציאו על זה עלי ועל יורשי אחרי לפרוע מנהון בכל אופן גוף החוב הנ״ל, וכך אמר ר״פ הנ״ל בפני עדים ח״ם כל מודעי ומודעי דנפקי מגו מודעה וכל עדי מודעה שמסרתי כבר או שעתיד אני למסור על שט״ח זה כולם אני פוסל ומבטל לפניכם היום בביטול גמור בכל לישנא דאמרי רבנן דמבטל בהון מודעות ובפסול כל עדי מודעות דנפקו מגו המודעות, וכל זמן ששטר זה יוצא קיים מתחת ידי אשתי או באי כחה בדלא קרוע קרע ב״ד או בדלא כתוב עליו תברא, אין אני ולא שום אדם בעולם נאמנים לומר פרוע הוא כלו או מקצתו, ושטר זה לא יפסל ולא יוגרע כחו בשום ריעותא וגריעותא בעולם רק הכל יהא נידון ונדרש לטובת ולזכות בעלת שטח״ז, ואחריות וחומר שטר תוספתא דא קבל עליו רפב״פ כאחריות וחומר כל שטרי תוספתא העשוין בישראל כתיקון חז״ל דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרא, וקנינא מן רפב״פ לאשתו מרת פב״פ על כל מה דכתיב ומפורש לעיל במנא דכשר למקנא ביה והכל שריר וקיים ·

# שטר חצי זכר

זכרון עדות שהיתה בפנינו עדים ח״מ (בכך וכך בשבת וכו׳) איך שבא לפנינו רפב״פ ואמר לנו הוו עלי עדים וכו׳ וקנו ממני וכו׳ ואף חתמו ותנו ליד בתי מרת פ׳ שהיא אשת רפב״פ להיות לה וליוצאי חלציה שיהיו לה מבעלה הנ״ל לעדות ולזכות ולראיה איך שרציתי ברצון נפשי הטוב שלא באונס והכרח כלל כ״א בלב שלם ובנפש חפצה ובדעת שליםה ומיושבת, והנני מודיע בפניכם היום כמודה בפני ב״ד חשוב וראוי בהודאה גמורה שרירא וקיימא דלא בהשטאה ודלא בהשבעה ודלא למיהדר ביה מיומא דנן ולעלם איך שיש בידי ממון בתי הנ״ל סך ··· שהלויתי אותם לי מידה לידי מזומנים והרי הם עלי ועל יורשי אחרי בחוב גמור ובהלואה גמורה, ומחוייב אני לשלם סך הנ״ל לבתי הנ״ל או ליוצאי חלציה שיהיו לה מבעלה הנ״ל על פי תנאים המבוארים בשטר זה וכך התניתי עמה שזמן פרעון חוב הנ״ל לא יחול עלי ולא יגיע אלא שעה אחת קודם מותי, וכשיגיע זמן ההוא אין אני שואל ומבקש זמן אחר כלל רק שמחוייב אני ובאי כחי אז לשלם כל סך הנ״ל לבתי הנ״ל או ליוצאי חלציה שיהיו לה מבעלה הנ״ל או לב״כ במעות מזומנים דוקא ובמטבע טובה דוקא העוברת לסוחר ובלי שום סחורה בעולם · גם מחוייב אני לשלם כל הוצאות והזיקות שיגיעו מחמת עיכוב פרעון חוב הנ״ל ככל אופן גוף החוב, ואין אני ולא שום אדם בעולם נאמנים אפילו בשבועה חמורה לטעון שום טענה בעולם הגורעת כח שטח״ז רק אדרבה בתי הנ״ל או יוצאי חלציה שיהיו לה מבעלה הנ״ל וכל באי כחה יהיו נאמנים ונגדי ונגד יורשי אחרי ונגד כל באי כחי בדבור הקל בלי שום אלה ושבועה ובלי שום קבלת חרם לומר שטח״ז אינו פרוע ולא נמחל שעבודו לא כלו ולא מקצתו, וגם על ההוצאות ועל ההזיקות הנ״ל ועל כל

שאר

שאר ענייני החוב הנ״ל על הכל יהיו נאמנים לעולם הן לפני זמן הפרעון והן בזמן הפרעון הן לאחר זמן הפרעון עד דנכתב עליו תברא בשני עדים כשרים או עד דנקרע קרע ב״ד · וכל נכסין וקנינין דאית לי תחות כל שמיא דקנאי ודעתיד אני למקני נכסין דאית להון אחריות ודלית להון אחריות כולהון יהון אחראין וערבאין לפרוע מנהון חוב הנ״ל מנאי ואפילו מן גלימא דעל כתפאי בחיים ובמות מן יומא דנן ולעלם· אבן תנאי זה התניתי עם בתי הנ״ל כשיגיע זמן הפרעון הנ״ל ויאותו בני הזכרים לירד לנחלה ולחלוק עזבוני יהיה הברירה ביד הזכרים לשלם לה חוב הנ״ל או ליתן לבתי הנ״ל או ליוצאי חלציה שיהיה לה מבעלה הנ״ל או לב״כ חצי חלק זכר בן פשוט מכל נכסי שימצאו לי בעת ההיא בראוי ומוחזק מאשראי וממטלטלין ומתכשיטין שיהיו לי חוץ מספרים וקרקעות , אזי כשיתנו לה החצי חלק הנ״ל הם פטורים מלשלם לה סך הנ״ל , אע״פ שלא יגיע אותו חצי חלק לכדי ערך סך הנ״ל מ״מ יהיה המותר מתנה ביד יורשי אחרי שלא לתובעם לעולם כי ע״מ כן נמסרו המעות לידי מעיקרא אבל אם יעברו יורשי שלא יתנו לבתי הנ״ל או לי״ח הנ״ל החצי חלק כנ״ל כשירדו לנחלה לחלוק יעמוד כל שטח״ז בתקפו שמחוייבים לשלם לה כל סך הנ״ל עד גמירא · גם הותנה שלא יועילו שום פטורין ומחילה על שט״ח זה מבתי הנ״ל או מב״כ אם לא כשיהיו מרצון בעלה הנ״ל · גם קבלתי עלי בח״ת ובש״דא ובת״כ בפועל ע״ד רבים ובפרט ע״ד פלוני חתני הנ״ל שלא אתן שום שטר לשום אדם בעולם כדי להבריח או להפקיע כח שטר זה בשום תחבולה וערמה בעולם · וכל התנאים האלה הותנו בתנאי כפול בהן קודם ללאו ובתנאי קודם למעשה ובדבר שאפשר לקיימו ממש כתנאי בני גד ובני ראובן לכל הלכותיו · וכל הא דלעיל קבלתי עלי ועל

יורשי

יורשי אחרי בחוב גמור לאשר ולקיים כל הנ"ל בח"ח ובש"דא ובת"כ בפועל ובק"ס כנ"ל · וכל מודעי דמודעי ומודעי דנפקא מגו מורעה וכל עדי מודעה שמסרתי כבר או שעתיד אני למסור על שטח"ז כולם אני פוסל ומבטל לפניכם היום בביטול גמור בכל לשנא דאמרי רבנן דמבטלו בהון מודעות, ושטח"ז לא יפסל וכו' רק הכל יהא נדון ונדרש לזכות וליפוי כח ותועלת של בעל השטר, ולעולם תהא יד בעל השטר על העליונה וידי ויד המערער על התחתונה, ודברי המערער בטלין ומבוטלין והשובין כחרס הנשבר שאין בו ממש וכטוען אחר מעשה ב"ד חשוב דלא יתעבד ליה דינא כלל לא בד"י ולא בד"א, ותמיד יהא שטח"ז בתקפו ובחזקתו כל זמן שלא נקרע קרע ב"ד או לא נכתב עליו תברא כתוקף כל שטרי חובות והודאות דנהגין בישראל העשויין כתיקון חז"ל דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרא וקנינא וכו' (כדלעיל בסיום הכתובה) ·

# שטר חליצה

זכרון עדות שהיתה בפנינו עדים ח"מ (בכך וכך בשבת וכו') איך שבאו לפנינו האחים פב"פ ואמרו לנו הוי עלינו עדים כשרים ונאמנים איך שאנו מקבלים עלינו בח"ח ובש"דא בפועל ממש ע"ד רבים שלא יהיה לנו התרה והפרה כלל ע"ד אשת אחינו מרת פ' בעלת השטר, וכתבו בכל לשון של זכות ויפוי כח בכל אופן המועיל ואף התמו ותנו ליד האשה מ' פב"פ שהיא אשת אחי ר"פ להיות בידה לעדות ולזכות ולראיה מחמת שרצינו ברצון נפשנו הטוב שלא באונס והכרח כלל כ"א בלבבות שלמים ונפשות חפצות ובדעת שלמה ומיושבת וכו' (כדלעיל בנוסח שטח"ז עד מיומא דנן ולעלם) שאם ח"ו יעדר וימות אחינו ר"פ בעלה של מרת פ'

הנ"ל

הנ״ל בלי זרע קיימא ותהא אשתו מרת פ׳ זקוקה לחלוץ אזי איזה אח מאתנו אחים שתתבע אותו לחלוץ לה מהוייב הוא לפוטרה בחליצה כשרה בחנם שלא יקח ממנה או מכל ב״כ אפילו שוה פרוטה בעולם תיכף ומיד אחר כלות ג׳ חדשים להעדרו של אחינו ח״ו כשתהיה ראויה לחלוץ, ובלבד שהיבמה תלך אחר היבם וכל זמן שלא יפטרנה בחליצה כשרה כנ״ל תהא היבמה ניזונית מנכסי מיתנא ומוחזקת בהן, כל הא דלעיל קבלו עליהם האחים הנ״ל בח״ח ובש״דא בביטול כל מודעות ובפיסול כל עדי מודעות בעולם בכל לישנא דאמרי רבנן דמבטלי בהון מודעות, ושטר חליצה זה לא יפסל ולא יגרע כהו בשום ריעותא וגריעותא בעולם מכל מה שהפה יוכל לדבר והלב לחשוב ולהרהר, ויהא הכל נידון ונדרש לטובת ולזכות וליפוי כח בעלת השטר וידה על העליונה ויד המערער על התחתונה, ויהי כח לשטר זה כאלו נעשה בפני ב״ד חשוב דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרא וקנינא מן האחים וכו׳ (כמו לעיל בסיום הכתובה)·

# חליצה בריעף

איך ענדעס געפערטיגטער פערבינדע מיך צו גונסטען דער פרויא · · · נונמעהריגען עהעפרויא מיינעס ברודערס N. דאס ווען, וועלכעס גאטט פערהיטע, מיין ברודער איהר עהעמאן אהנע הינטערלאססונג איינעס לעבענדיגען נאכקאממענס דיעזע וועלט פערליסט, וואראן בענאננטע פרויא שוועגערין נאך דען מאזאישען געזעטצען געמאס פערפליכטעט וואהרע, דען טוה איהרעס מאננעס ברודערס אום צו ציהען (חליצה): זא פער-פפליכטע איך מיך קראפט דיעזעס בריעפעס, איהר דיעזעס

געזעטץ

געזעטצן אונד נערמאָניע, אונד צוואר אונענטגעלטליך אונד זאָגסט איינע פאָרדערונג אויף מיינעם ברודערס נאכלאס מאכין נאך קאָננטען, אן מיר זעלבסט האָהנע דיא מינדעסטע ווייגערונג, היער אגד אן אללען אָרטען צו פאָללציהען אונד פערריכטען צו לאססען: יעדאָך פאללס איך צור זעלבען צייט אן איינעם אנדערן אָרטע אנזעסיג וואָרע, אונד בענאננטע פרייא טווענגערין דעסהאלב צו מיר רייזען מיססטע, זאָ זאָללען דיא דיעספאלליגען שפענדען בלאָס איהר אליין צור לאסט פאללען:

זאָ געשעהען . . . .

# שטר בטחון חליצה

זכרון עדות שהיתה בפנינו עדים ח״מ בכך וכך וכו׳ איך שבא לפנינו רפב״פ ואמר לנו וכו׳ ואף חתמו ותנו ליד האשה מפב״פ שהיא אשת בני כמר פ׳ להיות בידה וכו׳ איך שאני חייב להאשה מרת פ׳ הנ״ל סך . . . . שהלוית לי מידה לידי במזומנים והרי הם עלי ברשו ובהלואה גמורה ובחוב גמור ואמתי, ומחוייב אני או ב״כ ויורשי אחרי לשלם סך הנ״ל לאשת בני הנ״ל או להבאים מכחה דוקא ואין לבעלה או ליורשי בעלה שום זכות בממון הנ״ל רק לאשת בני ולהבאים מכחה ע״פ תנאים המבוארים בשטר זה. וכך התניתי עם כלתי אשת בני הנ״ל שאם יגדל בני פ׳ ויגיע לבן י״ג שנה ויום אחד אשתדל מבני הנ״ל או שיתן לה שטר חליצה בחנם באופן שאם ח״ו יעדר בני כמר פ׳ בעלה של מ״פ הנ״ל בלי זרע קיימא ממנה שמחוייב בני פ׳ הנ״ל לפטור את יבמתו אשת אחיו הנ״ל בחליצה

כשרה

כשרה והגונה בחנם שלא יקח ממנה או מב״כ שום פרוטה או שוה פרוטה בעולם, ואז אם יתן לה בני פ׳ הנ״ל שטר חליצה כנ״ל כשיהיה בר מצוה, או אם ח״ו יעדר בני הקטן קודם העדר אחיו בעל האשה הנ״ל או אם לא אשתדל מבני הנ״ל ש״ח כנ״ל לזמן הנ״ל אך שבני פ׳ בעל האשה הנ״ל יניח אחריו ז״ק אז אני פטור ומנוקה ומסולק לגמרי מחוב הנ״ל, ויהיו מעות הלואה הנ״ל בידי וביד יורשי אחרי מתנה גמורה שלא לתובעם לעולם לא היא ולא יורשיה וב״כ כי ע״מ כן נמסרו המעות לידי מעיקרא · אבל אם לא יתקיים התנאי הנ״ל אז יעמוד כל שטח״ז בתקפו שמחוייב אני או יורשי אחרי וב״כ לשלם לה ולב״כ כל סך הנ״ל עד גמירא · ואין שום אדם בעולם נאמן אפילו בשבועה חמורה לטעון שום טענה בעולם הגורעת שטח״ז רק אדרבה בעלת השטר וב״כ יהיו נאמנים בדבור הקל בלי שום אלה ושבועה וק״ת לומר שטח״ז אינו פרוע ולא נמחל שיעבודו לא כלו ולא מקצתו, וגם על ההוצאות והזיקות על הכל יהיו נאמנים בכל אופן גוף החוב, וכל זמן ששטר זה יוצא קיים בדלא קרוע קרע ב״ד או בדלא נכתב עליו תברא אין אנו נאמנין לומר נתקיים התנאי, וכל נכסין וכו׳ וכל התנאים הנ״ל וכו׳ (כדלעיל עד הסיום) ·

והכל שריר וקיים ·

# אינהאלטס פערצייכעניס

## פֿאָררעדע ·

## ערשטע אבטהיילונג ·

ענטהאלטענד הערבראַיטע אונד דייטשע בריעפֿע ·

ערסטער בריעף, יעמאנד, דער זיינען זאָהן נאך אַייער גראססען טטאדט צום סטודירען טיקקען וויל, פֿראגט זיינען דאַרט וואָהנענדען ברודער אן, אָב ער דענזעלבען אין זיין הויז אונד אונטער זיינער אויפֿזיכט נעהמען וואָללע, אונד ריהמט דיא גוטען איגענטאפֿטען זיינעס זאָהנעס ·

צווייטער בריעף, אנטוואָרט דעם ברודערס, דער דיא אנפֿראגע בעיאהעט ·

דריטער בריעף, דער זאהן מעלדעט זיינעם פֿאטער זיינע אנקונפֿט אין דעם אָרטע זיינער בעסטיממונג, אונד דיא גוטע אויפֿנאהמע פֿאן זיינעם אָנקעל: ערשטטאטטעט זיינעם פֿאטער דאנק אב פֿיר אַללע זיינע פֿאָטערליכען וואהלטהאטען:

פֿירטער בריעף, אנטוואָרט דעם פֿאטערס, פֿערשידענע לעהרען אונד פֿערהאלטונגס רעגעלען ענטהאלטענד ·

פֿינפֿטער בריעף, דער אָנקעל מעלדעט זיינעם ברודער דאז גוטע פֿערהאלטען דעם זאהנעס, טאדעלט אבער זיינען איבערטריבענען פֿלייס ·

זעכסטער בריעף, דער פֿאטער בעצייגט זיינעם זאהנע זיינע צופֿרידענהייט, שיקט איהם געשענקע, אונד גיבט איהם מעהרערע לעבענסרעגעלן ·

זיבענטער

זיבענטער בריעף, אנטוואָרט דעס זאהנעס ·

אכטער בריעף, דער אָנקעל קלאגט זיינען נעפפען אן, דאס ער זיך צו זיינעם נאכטהייל געענדערט האבע, אונד גאנץ אויסגעארטעט זייא ·

נייכטער בריעף, דער פאטער גיבט זיינעם זאָהנע שארפע פערוויזע אונד דראָהונגען ·

צעהנטער בריעף, דער זאהן ביטטעט דעמיטהיגסט אום פערצייהונג אונד ענטקרעפטעט דיא אנקלאגע ·

איילפטער בריעף, דער אָנקעל מעלדעט זיינעם ברודער דיא מאָראלישע בעססערונג דעס נעפפען, אונד דעססען ווידערהערשטעללונג פאָן איינער קראנקהייט ·

צוועלפטער בריעף, שרייבען אן דען יונגען סטודירענדען פאָן איינעם זיינער יוגענדפריינדע ·

דרייצעהנטער בריעף, אנטוואָרט ·

פירצעהנטער בריעף, דער פאטער גראטולירט זיינעם זאָהנע צו דעססען אכטצעהנטען געבורטסטאגע, אונד מאכט איהן מיט דעם פלאן דעס אָנקעלס בעקאננט איהן אין זיינע האנדלונג צו נעהמען ·

פופצעהנטער בריעף, אנטוואָרט דעס זאָהנעס ·

זעכצעהנטער בריעף, איין יוגענדליכער פריינד ביטטעט דען האנדעלס קאָמיס דאס ער איהם אין דער האנדלונג דעס אָנקעלס איינע שטעללע פערשאפפע ·

זיבענצעהנטער בריעף, אבשלעגיגע אנטוואָרט ·

אכצעהנטער בריעף, גינסטיגע אנטוואָרט ·

נייכצעהנטער בריעף, דער פאטער בעקלאגט זיך איבער דאז לאנגע שטילשווייגען זיינעם זאָהנעס ·

צוואנציגסטער

נ ו אַ נ צ י ג ס ט ע ר ב ר י ע ף, אַנטוואַרט דעם זאָהנעס ·
דער דען טאָד זיינעס אָנקעלס מעלדעט ·

איין אונד נוּאַנציגסטער בריעף, פאָרטזעטצונג דעם פאָריגען בריעפעס · דיא נאֶהערען אומשטאֶנדע פאָן דער קראַנקהייט אונד לעטצטען טטונדען דעם אָנקעלס ענטהאַלטענד ·

צ ו י י א אונד נוּאַנציגסטער בריעף, יעמאַנד מאַכט דעם פאַטער איינען היראַטהסאַנטראַג פיר דעססען זאָהן ·

ד ר י י א. אונד נוּאַנציגסטער בריעף · אבשלאֶגיגע אנטוואָרט ·

פ י ע ר אונד נוּאַנציגסטער בריעף, טרייבען דעם יונגען מאַננעס אַן די האַנדעלס פריינדע זיינעס פערשטאָרבענען אָנקעלס ·

פ י נ ף אונד נוּאַנציגסטער בריעף, אַנטוואָרט :

ז ע כּ ס אונד נוּאַנציגסטער בריעף, דער פאַטער לאַדעט איינען פריינד צור האָכּצייט זיינעס זאָהנעס איין ·

ז י ב ע ן אונד נוּאַנציגסטער בריעף, טולד איין פאָרדערונג ·

א כ ט. אונד נוּאַנציגסטער בריעף, אַנטוואָרט ·

נ י י ן אונד נוּאַנציגסטער בריעף, גראַטולאַטיאָנס טרייבען :

ד ר י י ס י ג ס ט ע ר בריעף, דער זאָהן מעלדעט זיינעם פאַטער דיא ענטבינדונג זיינער פרויא פאָן איינעם זאָהנע ·

איין אונד דרייסיגסטער בריעף, אַנטוואָרט דעם פאַטערס :

צ ו י א. אונד דרייסיגסטר בריעף, דער פאַטער איינלאַדעט זיינען זאהן צו איינעם זיבעציג יאֶהריגען פייער אַנשטאַלט ·

# צווייטע אבטהיילונג

ענטהאלטענד חיינע זאמאלונג ווירקליך געשריבענער בריפע אונד געדרוקטער אויפזעטצע, גראססענטהיילס פאן העברייאישען קלאססיקערן ·

(א) מבוא למליצת שירת דודים לישרים תהלה · מאת הגאון המליץ ר׳ משה חיים לוצאטי ·

(ב) מליצת החכם המדקדק ר׳ שלמה דובנא, בהוציאו ספר הנ״ל ·

(ג) מבוא למליצת שירת דודים עמל ותרצה, מאתי המחבר ·

(ד) מכתב להחכם ר׳ יואל ברי״ל מאת ידידו החכם המליץ ר׳ איצק אייכיל ·

(ה) מכתב מהחכם אייכיל הנ״ל לאחד המחברים ·

(ו) הקדמה שניה לספר משלי מהחכם אייכיל הנ״ל ·

(ז) מכתב בעלי המאסף להמליץ הגדול ר׳ הירץ וויזל · ותשובת המליץ ·

(ח) מליצה נחמדה ממוציאי המאסף, הנמצאת בקונטרס נחל הבשור ·

(ט) שתי מליצות מהמליץ הנפלא ר׳ הירץ וויזל ·

(י) אזכרת אהבה · הוא מכתב ר׳ יוסף טראפלאוויץ לאחד מתלמידיו ·

(יא) מדרגת הנביא ירמיה, ותכונת מליצותיו, העתק מהקדמתי לספר ירמיה ·

(יב) מבוא לספר קורות העתים, גם אות כ״ב וכ״ג מספר הנ״ל, מאת הבחור השלם ר׳ מאיר פישער ·

(יג) פרק רביעי מחלק כוס ישועות נעתק מספר ארבעה כוסות, מאת הרב החכם המדקדק ר׳ שלמה פאפענהיים ·

פרק

יד) פרק המישי מספר הנ״ל ·

(טו) המליצה מדברת בספור מעלותיה, מאת החכם ונבון ר׳ שלמה לעווינזאהן ·

(טז) שתי אגרות כתובות מהאדון החכם ר׳ דוד פרידלענדער לאחד מאוהביו ·

(יז) אגרת כתובה לי מאת התורני המושלם ר׳ אברהם גאלדבערג מעיר ראווא, ותשובתי אליו ·

## דריטטע אבטהיילונג

ענטהאלטענד העברעאישע טיטולאטורען אויפשריפטען, גראבשריפטען, — פערשיעדענע קאנטראקטע אונד אנדערע איבליכע פארמען, ביז ענדע :

[illegible]

1879. года [illegible] חיים [illegible]

Russ.

Rus.

Rus.

Rus.

Meier Elfandowitz
Marjampol 1 Jan.
1880.